

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЯРУСЕВИЧ ЄВГЕНІЙ ЮРІЙОВИЧ

Прим. № _____

УДК 342.922:341.354.2

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО
ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Спеціальність 081 – право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник —
Резнік Олег Миколайович
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Суми – 2021

АНОТАЦІЯ

Ярусевич Є. Ю. Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. – *Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право. – Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні.

Автор доводить, що державний контроль є складовою частиною процесу державного управління, що полягає в установленні передбачених законодавством обмежень та перевірці їх додержання.

Обґрунтовано доцільність дуалістичного тлумачення поняття «державний експортний контроль» у широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні ним є встановлені державою обмеження щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У широкому розумінні поняття «державний експортний контроль» доцільно визначати як комплекс заходів у системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно товарів військового призначення та подвійного використання, що здійснюються виключно органами державної влади з метою забезпечення захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передавання звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

З'ясовано, що після здобуття незалежності Україна опинилася в ситуації, коли величезні надлишки військової зброї, враховуючи нелегальну зброю, змогли потрапити на міжнародний ринок без належного контролю.

Тому існує нагальна потреба у створенні ефективного механізму державного експортного контролю за переміщенням військових товарів. Отже, враховуючи вищевикладене, в Україні виникла ситуація, коли держава отримала величезні запаси озброєння, водночас недостатнє фінансування та масове скорочення кількості військової техніки й озброєння, а також військовослужбовців Збройних сил України формували систему державного експортного контролю в Україні.

Характерною особливістю становлення державного експортного контролю в Україні було нормативне закріплення так званих «державних посередників» які безпосередньо здійснювали міжнародні передачі.

Запропоновано для системності розуміння сутності нормативно-правових засад здійснення експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні їх поділ на міжнародні й національні. Міжнародна система експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання функціонує у формі міжнародних режимів експортного контролю, діяльність яких спрямована на встановлення контролю за міжнародними трансфертами. Національними нормативно-правовими основами регулювання у сфері державного експортного контролю держави є норми та засади, визначені у внутрішньому законодавстві України.

Запропоновано класифікацію принципів експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання на загальні (законність, гласність, систематичність) й спеціальні. Доведено, що мета державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання має еластичний характер і може трансформуватися з огляду на ключові напрями розвитку держави та актуальні загрози її національній безпеці. Крім того, хотілося б зауважити, що мета державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання може бути як внутрішньою, так і зовнішньою.

Визначено співвідношення мети і завдань державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, згідно з яким мета й завдання є взаємозв'язаними, адже в завданнях мета знаходить своє конкретне втілення. Таким чином, мета – це кінцевий результат функціонування, а завдання – це ті конкретні заходи, які потрібно реалізувати для досягнення мети. У будь-якому разі мета та завдання, пов'язані з певним об'єктом, набувають властивих йому ознак і специфіки.

Наголошено, що функції державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це основні напрями діяльності держави у зазначеній сфері. До них можна віднести: регульовальну, профілактичну, правоохоронну та інформаційно-аналітичну.

З'ясовано, що в науковій літературі існує чимало підходів щодо виділення рівнів контролю. З огляду на сферу здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, рівні контролю пропонується поділяти на міжнародний, загальнодержавний та внутрішньофірмовий.

Запропоновано класифікувати напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання за сутністю, видами повноважень на право здійснення такої зовнішньоекономічної діяльності та етапами розроблення й виготовлення оборонної продукції.

Пропонується визначення адміністративної форми державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Автор вважає, що її необхідно розуміти як зовнішнє практичне вираження діяльності держави, пов'язаної з реалізацією контрольних і управлінських повноважень у сфері експортного контролю за міжнародними передачами за товарами військового призначення та подвійного використання й спрямованої на досягнення кінцевої мети, що полягає в забезпеченні захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань стосовно непоширення зброї масового

знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

Пропонується залежно від характеру законодавчого регулювання зовнішнього експортного контролю виділяти такі способи в цій сфері, а саме: 1) окреме регулювання на рівні законів державного контролю за міжнародною передачею товарів військового призначення та окреме регулювання за товарами подвійного використання (США, Франція, Німеччина); 2) регулювання державного контролю за міжнародною передачею товарів військового призначення та подвійного призначення єдиним загальним законодавством (Великобританія, Бельгія). Доведено, що імплементація кращого досвіду формування й здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання дозволить сформувати сучасний і гармонізований із кращими світовими практиками механізм експортного контролю.

Систематизовано перепони ефективності реалізації державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, окреслені в нормативних документах: 1) недосконала процедура отримання дозвільних документів; 2) недосконала система контролю міжнародних передач технологій; 3) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; 4) відсутність електронної системи у сфері державного експортного контролю; 5) застарілий порядок міжвідомчого узгодження заяв суб'єктів господарювання на право здійснення міжнародних передач за товарами військового призначення; 6) відсутність державної програми взаємодії з промисловістю у сфері державного експортного контролю.

Доведено, що недосконалість чинного законодавства у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні, зумовлена формальним підходом законодавця, призводить до проблем правового регулювання. Саме тому

пропонується створення та прийняття Кабінетом Міністрів України Концепції реформування та розвитку державного експортного контролю в Україні.

Обґрунтовано, що недосконалість процедури одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки можна усунути за допомогою нормативного вдосконалення проблем участі державних замовників у здійсненні міжнародних передач та відповідно внесення змін до Господарського кодексу України щодо уточнення права органів влади брати участь у зовнішньоекономічній діяльності та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» щодо закріплення статусу державних замовників як уповноважених Кабінетом Міністрів України суб'єктів на право здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Наголошено, що безпосередня участь держави у здійсненні закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом сприятиме утвердженню її авторитету на міжнародній арені та прозорості здійснення міжнародного військово-технічного співробітництва.

Зазначено, що доцільно опрацювати питання щодо спрощення процедур одержання повноважень виконавцями оборонного замовлення, а також виконавцями зовнішньоекономічних договорів (контрактів) під час здійснення військово-технічного співробітництва. Пропонується повне скасування інституту одержання повноважень Урядом з одночасним запровадженням ліцензуванням у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, державний контроль, державний експортний контроль, товари військового призначення, товари подвійного використання, міжнародні передачі товарів, виконавці оборонного замовлення, закупівля продукції, робіт і послуг оборонного призначення, адміністративна форма державного контролю.

SUMMARY

Yarusevych Ye. Yu. Administrative and legal regulation of state export control over military and dual-use goods. – Qualifying research paper as a manuscript.

A thesis for a degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 Law. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The dissertation deals with the research of administrative and legal regulation of state export control over military and dual-use goods in Ukraine.

The author argues that state export control is an integral part of the process of public administration, which consists in establishing the restrictions provided by law and verifying their compliance.

The necessity of a dualistic interpretation of the concept of “state export control” in a broad and narrow sense is justified. In a narrow sense, it is the restrictions imposed by the state on foreign economic activity. In a broad sense, the concept of “state export control” should be defined as a set of measures in the system of regulation of foreign economic activity in relation to military and dual-use goods, carried out exclusively by public authorities, to ensure protection of Ukraine's national interests, compliance with international obligations, commitments on non-proliferation of weapons of mass destruction, their means of delivery, restrictions on the transfer of conventional weapons, as well as the implementation of measures to prevent the use of these goods for terrorist and other illegal purposes.

It has been established that after gaining independence, Ukraine found itself in a situation where huge surpluses of military weapons, including illegal weapons, were able to enter the international market without proper control. Therefore, there is an urgent need to create an effective mechanism of state export control over the movement of military goods. Thus, given the above, a situation arose in Ukraine when the state received huge stockpiles of weapons, while insufficient funding and massive reduction in the number of military equipment and weapons, as well as

servicemen of the Armed Forces of Ukraine formed a system of export control in Ukraine.

A characteristic feature of the formation of state export control in Ukraine was the normative consolidation of the so-called “state intermediaries” who directly carried out international transfers.

For a systematic understanding of the essence of the legal framework for the control of military and dual-use goods in Ukraine, it is proposed to divide them into international and national. The international system of control of military and dual-use goods operates in the form of international export control regimes, the activities of which are aimed at establishing control over international transfers. The national regulatory framework for regulation in the field of state export control of the state are the rules and principles defined in the domestic legislation of Ukraine.

The classification of the principles of military and dual-use goods control into general (legality, publicity, regularity) and special is proposed. It is proved that the purpose of state export control over military and dual-use goods is flexible and can be transformed in view of the key areas of state development and current threats to its national security. In addition, we would like to note that the purpose of state export control over military and dual-use goods can be both internal and external.

The ratio of the purpose and tasks of the state export control over military and dual-use goods is determined, according to which the purpose and tasks are interrelated, because in the tasks the purpose finds its concrete embodiment. Thus, the goal is the end result of functioning, and the task is the specific measures that must be implemented to achieve the goal. In any case, the purpose and tasks associated with a particular object, acquire its own characteristics and specifics. It is emphasized that the functions of state export control over military and dual-use goods are the main activities of the state in this area. These include: regulatory, preventive, law enforcement, and information and analytical.

It has been found that there are many approaches in the scientific literature regarding the allocation of levels of control. Given the scope of state export control over military and dual-use goods, the levels of control are proposed to be divided into international, national and domestic.

It is proposed to classify the areas of state export control over military and dual-use goods in essence, by types of powers for the right to carry out such foreign economic activity and by the stage of development and manufacture of defense products.

It is proposed to define the administrative form of state export control over military and dual-use goods. The author believes that it should be understood as an external practical expression of the state, which is associated with the implementation of control and management powers in the field of export control over international transfers of military and dual-use goods and aimed at achieving the ultimate goal of protecting national interests of Ukraine, its observance of international obligations on non-proliferation of weapons of mass destruction, means of their delivery, restriction of transfers of conventional weapons, as well as implementation of measures to prevent the use of these goods for terrorist and other illegal purposes.

Depending on the nature of legislative regulation of foreign export control, it is proposed to identify the following methods in this area, namely: 1) separate regulation at the level of state export control over international transfer of military goods and separate regulation of dual-use goods (USA, France, Germany); 2) regulation of state export control over the international transfer of military and dual-use goods by a single general legislation (Great Britain, Belgium).

It is proved that the implementation of the best experience of formation and implementation of state export control over military and dual-use goods will allow to form a modern and harmonized with the best world practices mechanism of export control.

Obstacles to the effectiveness of the implementation of state export control over military and dual-use goods, which are outlined in the regulations: 1)

imperfect procedure for obtaining permits; 2) imperfect control system of international technology transfers; 3) imperfect procedure for obtaining the right to export and import weapons and military equipment; 4) lack of electronic system in the field of state export control; 5) outdated procedure for interdepartmental coordination of applications of business entities for the right to make international transfers of military goods; 6) the absence of a state program of interaction with industry in the field of state export control.

It is proved that the imperfection of the current legislation in the field of state export control over military and dual-use goods in Ukraine, due to the formal approach of the legislator, leads to problems of legal regulation.

It is justified that the imperfection of the procedure for obtaining the right to export, import weapons and military equipment can be eliminated by improving the problems of participation of public customers in international transfers and, accordingly, amendments to the Commercial Code of Ukraine to clarify the right of authorities to participate in foreign economic activity and Law of Ukraine “On Foreign Economic Activity” on consolidating the status of state customers as subjects authorized by the Cabinet of Ministers of Ukraine for the right to carry out foreign economic activity.

It is emphasized that the direct participation of the state in the face of public authorities, in the procurement of defense products, works and services for imports, will promote the establishment of its authority in the international arena and transparency of international military and technical cooperation.

It is noted that it is expedient to work out the issues of simplification the procedures for obtaining powers by executors of defense orders, as well as executors of foreign economic agreements (contracts) during the implementation of military and technical cooperation. It is proposed to completely abolish the institution of obtaining authority by the Government with the simultaneous introduction of licensing in the field of development and manufacture of weapons and military equipment.

Key words: administrative and legal regulation, state control, state export control, military goods, dual-use goods, international transfers of goods, executors of defense orders, procurement of defense products, works and services, administrative form of state control.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Ярусевич Є. Ю. Визначення мети державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. № 4. С. 85–88.

2. Ярусевич Є. Ю. Державні замовники з оборонного замовлення як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13 (26). С. 117–122.

3. Ярусевич Є. Ю. Нормативно-правові основи державної політики у сфері державного експортного контролю. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Державне управління»*. 2018. № 4 (64). С. 202–205.

4. Ярусевич Є. Ю. Принципи державної політики у сфері експортного контролю. *Право та державне управління : збірник наукових праць*. 2019. № 1 (34), т 1. С. 74–87.

5. Ярусевич Є. Ю. Деякі особливості правової природи та сутності міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 3 (67). С. 149–152.

6. Ярусевич Є. Ю. Деякі особливості співвідношення міжнародних та національних режимів експортного контролю. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 369–373.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ярусевич Є. Ю. Деякі питання визначення поняття державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч.*

(Суми, 18–19 травня 2018 р.). Суми : Сумський державний університет. 2018. Ч. 2. С. 56–61.

8. Ярусевич Є. Ю. Особливості становлення державної політики в галузі експортного контролю. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 21–22 вересня 2018 р.). Запоріжжя : Запорізький державний університет. 2018. С. 91–95.

9. Ярусевич Є. Ю. Деякі проблеми формування державної політики у сфері державного експортного контролю та шляхи їх вирішення. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (Суми, 23–24 травня 2019 р.). Суми : Сумський державний університет. 2019. Ч. 2. С. 180–184.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ	25
1.1. Теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.....	25
1.2. Генеза становлення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання України.....	37
1.3. Нормативно-правові засади здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні.....	51
1.4. Принципи здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.....	55
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	71
2.1. Мета, завдання і функції державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.....	71
2.2. Рівні й напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.....	80
2.3. Форми і методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.....	96
Висновки до розділу 2.....	108
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ	112

3.1. Міжнародні засади і зарубіжний досвід у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.....	112
3.2. Перешкоди ефективного здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.....	125
3.3. Напрями вдосконалення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.....	143
Висновки до розділу 3.....	153
ВИСНОВКИ.....	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	160
ДОДАТКИ.....	183

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Реалізація завдань із захисту національної безпеки та виконання міжнародних зобов'язань, взятих Україною у сфері непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях є одними з найбільш пріоритетних для нашої держави. Для цього використовують різні методи, засоби та механізми. В умовах зовнішньої агресії на Сході України та окупації Криму особливого значення набули вдосконалення армії, розвиток військового потенціалу, вдосконалення озброєння. Водночас реалізація цієї мети вимагає злагоджених та продуманих кроків. Саме тому, особливого значення набуває діяльність із створення й реалізації дійсно ефективної системи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Втім, незважаючи на достатньо раціональні кроки щодо покращення системи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, все ж окремі його заходи й напрямки розвитку потребують удосконалення.

Варто відзначити, що загальні питання реалізації державного контролю та національної безпеки досліджували такі вчені, як Ю. П. Битяк, О. Л. Більбіт, Н. В. Гришина, Д. В. Журавльов, І. О. Кравченко, А. М. Колодій, А. М. Куліш, С. С. Москаленко, В. В. Пахомов, О. М. Резнік, С. Г. Стеценко, В. І. Теремецький, В. С. Шестак. Проблематиці адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання присвятили свої дослідження такі вчені, як С. П. Галака, О. М. Гришуткін, І. О. Залюбовська, П. Г. Неботов, О. І. Сівер, В. М. Соловійов, М. І. Перепелиця та інші.

Ураховуючи значний внесок науковців у вивчення цієї теми, варто зазначити, що суспільно-політичне життя постійно змінюється, а, отже, адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання не втрачає своєї актуальності. Крім того, колізійність, неоднозначність і недосконалість вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері обумовлюють важливість й актуальність вивчення тематики адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання і пошуків оптимальних напрямів його вдосконалення.

Отже, вищезазначене обумовлює потребу вивчення адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні й підготовки на їх основі пропозицій і рекомендацій, спрямованих на його вдосконалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474) та «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб, ґрунтуючись на аналізі законодавства України, міжнародних нормативно-правових актів, правової доктрини, визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, а також на основі цього досвіду визначити основні недоліки законодавства й окреслити шляхи його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні необхідно було вирішити такі завдання:

- з'ясувати теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання;
- дослідити генезу становлення державного експортного контролю за товарами військового призначення подвійного використання в Україні;
- розкрити нормативно-правові засади здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні;
- охарактеризувати принципи здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання;
- визначити мету, завдання і функції державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання;
- охарактеризувати рівні й напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання;
- розкрити форми і методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання;
- охарактеризувати міжнародні засади та зарубіжний досвід у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;
- визначити перешкоди ефективного здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;
- запропонувати напрями вдосконалення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні було застосовано комплекс методів. По-перше, ми використали історико-правовий метод, що дозволив дослідити генезу становлення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні (підрозділ 1.2). Нормативно-правові засади здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні було висвітлено й систематизовано на основі методу документального аналізу (підрозділ 1.3). Спираючись на логіко-семантичний метод узагальнено й удосконалено теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання (підрозділ 1.1). За допомогою системно-структурного методу згруповано й охарактеризовано принципи здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання (підрозділ 1.4), а також типологізовано рівні й напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання (підрозділ 2.2). На основі формально-юридичного методу та методу прогнозування стало можливим з'ясувати й виокремити перешкоди ефективного здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання (підрозділ 3.2); вдосконалити напрями формування й здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання (підрозділ 3.3); крім того, формально-юридичний метод дозволив охарактеризувати форми і методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання (підрозділ 2.3) й визначити мету, завдання і функції державного експортного контролю

за товарами військового призначення та подвійного використання (підрозділ 2.1). Міжнародні засади та зарубіжний досвід у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання було досліджено й узагальнено за допомогою порівняльно-правового методу (підрозділ 3.1). У дисертаційному дослідженні було використано й інші загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що також сприяло комплексності, системності й повноті дослідження.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кодифіковані нормативно-правові акти, закони і підзаконні акти, нормами яких прямо чи опосередковано визначено адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Інформаційну й емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, довідкові видання, статистичні матеріали, а також власний практичний досвід роботи на державних підприємствах.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень, яке, ґрунтуючись на нормативно-правових актах вітчизняного й зарубіжного законодавств, наукових здобутках учених різних часів, є комплексною спробою визначити сутність і особливості адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, а також, урахувавши вітчизняний досвід і досвід зарубіжних країн, виокремити й запропонувати перспективи вдосконалення національного законодавства. Результатом проведеної роботи стала низка сформульованих наукових висновків та рекомендацій:

уперше:

– доведено доцільність та важливість удосконалення легального визначення поняття «державний експортний контроль», а саме заміна його поняттям «державний контроль за міжнародними передачами стратегічних товарів»;

– запропоновано для системності розуміння сутності нормативно-правових засад здійснення експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні їх поділ на міжнародні (міжнародні режими експортного контролю) й національні (норми та засади, визначені в Конституції України, законах України та підзаконних нормативно-правових актах);

– обґрунтовано доцільність поділу завдань державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання на загальні (установлення правил міжнародних переказів; моніторинг та огляд міжнародних передач; одержання об'єктивної й достовірної інформації про стан додержання законодавства у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення і подвійного використання; визначення причин та умов, що сприяють виникненню порушень в аналізованій сфері; вжиття запобіжних заходів для профілактики майбутніх правопорушень й специфічні (забезпечення захисту національних інтересів України; гарантування непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях);

– визначено рівні державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання: міжнародний, загальнодержавний і внутрішньофірмовий;

удосконалено:

– підхід щодо окреслення мети державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання за допомогою наголошення на тому, що вона має гнучкий характер та може

трансформуватися з огляду на ключові напрями розвитку держави й актуальні загрози її національній безпеці;

- класифікацію напрямів державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання її поділом за сутністю, видами повноважень на право здійснення такої зовнішньоекономічної діяльності та етапом розроблення і виготовлення оборонної продукції;

- підхід до визначення перешкод ефективного здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання та визначено, що ними є: недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; особливості державного експортного контролю під час здійснення військово-технічного співробітництва; участь Державного концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю;

- напрями формування й здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;

дістали подальшого розвитку:

- класифікація принципів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, серед яких виділяють загальні (законність, гласність, систематичність) й спеціальні (пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових; обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та встановлення державного експортного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях; здійснення експортного контролю лише тією мірою, яка необхідна для

досягнення його цілей; узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою; забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема з метою запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення);

- типологізація форм державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання на загальні (ревізія, аудит, перевірка тощо), а також особливі форми (участь України в міжнародних режимах експортного контролю, проведення переговорів із міжнародними партнерами, взаємний обмін інформацією; монополія та встановлення процедури надання повноважень та порядків експортного контролю; дозвільна система експортного контролю, а саме надання дозволів, висновків та інше; укладання договорів про військово-технічне співробітництво; офсетна діяльність; запровадження інституту державних посередників; ліцензування діяльності у сфері розроблення та виробництва);

- спеціальні методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання;

- позиція щодо важливості постійного моніторингу розвитку систем контролю експорту в провідних країнах світу, особливо тих, які займають лідируючі позиції на світовому ринку зброї.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані в:

- науково-дослідній сфері – положення та висновки дисертації є основою для розроблення подальших напрямків удосконалення адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в наукову діяльність Сумського державного університету від 11 квітня 2021 р.*);

- правозастосовній сфері – для вдосконалення діяльності щодо

особливостей закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення (*Лист Служби безпеки України від 4 вересня 2018 р., Лист Міністерства оборони України від 18 вересня 2018 р., Лист Державної служби експортного контролю України від 19 вересня 2018 р., Лист Державної служби експортного контролю України від 7 травня 2018 р.*);

– освітньому процесі – використовуються під час проведення занять та підготовки навчально-методичної літератури з дисципліни «Адміністративне право» в Сумському державному університеті (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес Сумського державного університету від 13 квітня 2021 р.*).

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні положення дисертації, висновки та рекомендації оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* (Суми, 18–19 травня 2018 р.), *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* (Запоріжжя, 21–22 вересня 2018 р.), *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* (Суми, 23–24 травня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в дев'яти наукових працях, із яких п'ять статей у наукових фахових виданнях України, одна стаття в науковому періодичному виданні іншої держави (Словацька Республіка) і три тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, об'єднаних десятьма підрозділами, висновків, списку використаних джерел (169 найменувань на 20 сторінках) та 8 додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 199 сторінок, із яких основний текст дисертації – 162 сторінок.

Розділ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА
ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

1.1. Теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання

Основою проведення наукового дослідження є визначення понятійно-категоріального апарату, адже правильне розуміння визначень і термінів є важливою передумовою для одержання достатніх теоретичних знань, необхідних для вирішення складних проблем у відповідній науковій галузі, а також проведення власних досліджень, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Змістовний аналіз сутності понять «державний експортний контроль», «експортний контроль», «експорт», «контроль», «державний контроль» та інших похідних визначень є необхідним для одержання в подальшому обґрунтованих результатів дослідження, які вирішують завдання, що відіграє істотне значення для адміністративно-правової науки.

Насамперед хотілося б зазначити, що загалом законодавець для спрощення праворозуміння та з метою розроблення більш лаконічного поняття використовує поняття «державний експортний контроль» як синонім поняття «державний контроль товарів військового призначення та подвійного використання». Загалом державний експортний контроль – це низка різних обмежень, накладених на експорт певної продукції. Взявши на себе міжнародні зобов'язання щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передавання звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених

товарів у терористичних та інших протиправних цілях, Україна на законодавчому рівні запровадила систему державного експортного контролю за міжнародними передачами зазначених товарів ухваленням Верховною Радою України 20 лютого 2003 року Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [1].

Хотілося б позитивно відмітити той факт, що в Україні існує легальне визначення державного експортного контролю, яким згідно з абзацом 35 статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» є комплекс заходів із контролю за міжнародними передачами товарів, їх використанням юридичною чи фізичною особою, що здійснюється центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, та іншими державними органами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки і відповідно до міжнародних зобов'язань України [1].

Аналізуючи поняття «державний експортний контроль», вважаємо за доцільне детально проаналізувати всі категорії, що є його складовими. Зокрема, зосередити увагу на понятті «експорт». Як згадується у Великому словнику сучасної мови, експорт – це вивезення товарів або капіталу за кордон; загальна кількість або загальна вартість товарів, що вивозяться за кордон [2, с. 341].

Згідно з економічним словником експорт – це вивезення товарів або капіталу за кордон самостійно або за участі незалежних маркетингових агентів або товари, які надсилаються на продаж до іншої країни [3, с. 56].

Поняття експорту також має нормативно-правове закріплення. Так, згідно зі статтею 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експорт (експорт товарів) – це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (зокрема, з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без

вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів [4].

Також визначення експорту міститься й у Митному кодексі України, згідно з яким експорт (остаточне вивезення) – це митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення [5]. Узагальнюючи легальні та доктринальні трактування, вважаємо, що під експортом у загальному розумінні необхідно розуміти операції з вивезення певних товарів за кордон держави без зобов'язання щодо їх реімпорту.

У подальшому доцільно з'ясувати зміст таких понять, як «контроль» та «державний контроль». У визначенні, наведеному у Великому тлумачному словнику сучасної мови, термін «контроль» розуміють як перевірку відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам [2, с. 59].

Контроль – установлення відповідності діяльності та її результатів регламентованим настановам; забезпечення суб'єктів управління інформацією про процеси розвитку організації, яка створює підстави для втручання в цей процес, для зміни певних сфер діяльності [6, с. 305].

За словами відомого французького вченого Б. Гурне, не може бути ефективного управління без контролю. Контроль є важливою ознакою суспільних відносин та функціонування соціальних систем. Контроль відіграє провідну роль у різних сферах суспільства – державному управлінні, місцевому самоврядуванні, організації спільної та індивідуальної діяльності різних суб'єктів тощо. Контроль завжди потрібно розглядати як обов'язкову функцію державного управління, елемент зворотного зв'язку, що дозволяє своєчасно реагувати на відхилення від наміченого шляху до досягнення цілей держави, її регіонів та окремих територій, основних видів її діяльності [7, с. 443].

У науковій літературі поняття «контроль» розглядають у широкому й вузькому аспектах. У першому випадку це соціальний контроль як низка політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів, за допомогою

яких забезпечуються стабільність суспільства та державного устрою, додержання суспільного ладу, вплив на масову та індивідуальну свідомість. У більш вузькому сенсі поняття «контроль» часто використовують для позначення перегляду виконання рішень вищої організації, рішень, домовленостей різних рівнів системи управління, додержання організаційних, економічних та інших стандартів, виконання планових завдань, додержання законодавства, дисципліни тощо [8, с. 57].

На думку В. Я. Малиновського, контроль – це процес забезпечення того, що організація досягає своєї мети, яка полягає в установленні критеріїв, визначенні фактично досягнутих результатів та внесенні коригувань, коли одержані результати істотно відрізняються від установлених критеріїв [9, с. 138].

Отже, дослідження підходів до визначення сутності поняття «контроль» чітко демонструє відсутність уніфікованого доктринального підходу до окреслення сутності цього поняття. На нашу думку, під поняттям «контроль» необхідно розуміти складову частину процесу управління, що полягає в здійсненні заходів, здатних впливати на поведінку контрольованого об'єкта.

Функціонування ж державного контролю є предметом дослідження юридичної, економічної та інших наук. Щодо тлумачення поняття державного контролю, то М. М. Бурбика, А. В. Солонар, К. Д. Янішевська вважають, що державний контроль – це систематична перевірка виконання законів, інших нормативних актів, додержання державної дисципліни й правопорядку, що полягає у втручанні суб'єктів контролю в оперативну діяльність підконтрольних суб'єктів, зупиненні або скасуванні актів управління, застосуванні заходів примусу щодо підконтрольних посадових осіб [10, с. 42].

Дещо інше за змістом поняття державного контролю наводить Т. В. Маматова. Вона пропонує його трикомпонентне визначення: по-перше, розглядати державний контроль як юридичну складову, тобто реалізація

функції втручання держави у діяльність організацій у кожній сфері діяльності в разі загрози безпеці (людини, держави, навколишнього середовища); по-друге, функціональна складова, тобто процес ужиття коригувальних дій на основі порівняння фактичного та заявленого станів об'єкта за певними критеріями; по-третє, пошукова складова (виявлення фактів або намірів, що можуть становити загрозу безпеці) [11, с. 25].

Таким чином, державний контроль – це діяльність уповноважених органів державної влади, а також їх посадових осіб, спрямована на з'ясування рівня якості, ефективності та доцільності функціонування підконтрольних суб'єктів, а також стану додержання ним режиму законності, виявлення в їх діяльності недоліків та вжиття заходів щодо їх усунення. У сфері державного управління контроль спрямований передусім на забезпечення режиму законності як у державі та суспільстві у цілому, так і в окремих сферах, галузях суспільного життя.

Отже, на нашу думку, під поняттям «державний контроль» необхідно розуміти складову частину процесу державного управління, що полягає в установленні передбачених законодавством обмежень та перевірці їх додержання.

Наступне поняття, на якому варто зосередити увагу, – це поняття «експортний контроль». Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови його необхідно розуміти як особливий режим контролю з боку держави за вивезенням товарів, робіт, послуг, результатів інтелектуальної діяльності, зокрема виняткових прав на них [2, с. 341].

Ураховуючи вищевикладене, державний контроль та експортний контроль передбачають перевірку додержання законів, форм і засобів їх виконання, вжиття заходів у процесі контролю для оцінювання, виправлення ситуації, усунення недоліків, сприяння або покарання. Крім того, експортний контроль здійснюється й іншими методами: методом ідентифікації, встановленням процедури авторизації, контролем кінцевого використання та кінцевого користувача тощо.

Експортний контроль не зводиться лише до контрольної-наглядової діяльності. Велика частина норм експортного контролю присвячена саме державному регулюванню підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності. Поняття експортного контролю в науковій доктрині дещо по-іншому розкриває його зміст. Так, П. Г. Неботов переконаний, що експортний контроль можна розглядати і як засіб реалізації зовнішньоекономічної політики держави з метою захисту економічних інтересів держави [12, с. 30].

Ураховуючи те, що відносини у сфері експортного контролю регулюються нормами міжнародного, господарського, адміністративного, цивільного й кримінального права, поняття експортного контролю має міждисциплінарний і міжгалузевий характер. Таким чином, термін «експортний контроль» тлумачиться науковцями в загальному розумінні як система заходів держави, що регулює експорт товарів та послуг.

Натомість законодавець увівши поняття «державний експортний контроль» розуміє його як усі види зовнішньоекономічної діяльності, зокрема числі імпорту, щодо товарів військового призначення та подвійного використання. У подальшому пропонується розглянути поняття «державного експортного контролю» як систему взаємозв'язаних елементів та дослідити об'єкт і предмет такого контролю.

Особливістю регламентації легального поняття «державний експортний контроль» є те, що в його змісті законодавець вживає й інші терміни, які в подальшому визначаються в рамках статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання». Таке поняття має системний характер, оскільки містить поняття, що підлягають додатковому тлумаченню.

З огляду на визначення, наведене в законодавстві, як предмет експортного контролю розуміють міжнародні передачі товарів. Поняття експортного контролю розкриває його мету – забезпечення захисту інтересів

національної безпеки відповідно до міжнародних зобов'язань України, та описує суть – комплекс заходів із контролю.

Відповідно до абзацу 2 статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» поняття «міжнародні передачі товарів» розуміють як експорт, імпорт, реекспорт товарів, їх тимчасове вивезення за межі України або тимчасове ввезення на її територію, транзит товарів територією України, а також будь-які інші передачі товарів, здійснювані за межами України [1].

Цей термін вживають як узагальнювальне значення для всіх форм передачі товарів військового призначення, товарів подвійного використання та інших товарів, щодо яких відповідно до Закону застосовують процедури державного експортного контролю (стаття 10 Закону). Аналізоване поняття охоплює і передачі управління чи володіння товаром, а також передачі майнових прав на товар. Ураховуючи викладене, в Україні, як уже наголошувалося, законодавець узагальнює й ототожнює поняття державного експортного контролю та контролю за міжнародними передачами товарів.

У законодавстві Європейського Союзу розмежовують два поняття: «експорт» та «передача». Коли йдеться про експорт, то мають на увазі вивезення товару за митну територію Європейського Союзу, а передача – це переміщення товару між державами-членами ЄС, яка зазвичай не вимагає відповідної ліцензії (дозволу). Режим контролю Спільноти над експортом товарів та їх передачею закріплений Регламентом Ради Європи № 1334/2000 [13].

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4] експорт та імпорт товарів належать до зовнішньоекономічної діяльності, а отже, з урахуванням визначень, наведених у Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»

[1], міжнародні передачі товарів належать до зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, враховуючи положення частини 1 статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», міжнародні передачі товарів є видом зовнішньоекономічної діяльності. Виходячи з вищенаведеного, державний експортний контроль та контроль за міжнародними передачами товарів входять до системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Під предметом державного експортного контролю варто розуміти особливу форму зовнішньоторговельної діяльності щодо об'єктів експортного контролю. А об'єктами експортного контролю з огляду на положення абзацу 14 статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» є товари військового призначення та подвійного використання. Законодавець об'єднує ці поняття в загальне визначення – товари.

Визначення поняття «товари військового призначення» також наведене в абзаці 14 статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», згідно з яким товари військового призначення в сукупності чи окремо – це: вироби військового призначення – озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка, спеціальні комплектувальні вироби для їх виробництва, вибухові речовини, а також матеріали та обладнання, спеціально призначені для розроблення, виробництва або використання зазначених виробів; послуги військового призначення – надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, зокрема посередницьких (брокерських), у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також

надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг із фінансування таких робіт; технології військового призначення – спеціальна інформація в будь-якій формі (за винятком загальнодоступної інформації), необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення та надання послуг військового призначення. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги: 1) технічні дані – проекти, плани, креслення, схеми, діаграми, моделі, формули, специфікації, програмне забезпечення, посібники та інструкції, розміщені на папері або інших, зокрема й електронних, носіях інформації; 2) технічна допомога – проведення інструктажів, надання консультацій, здійснення заходів із метою підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи; 3) базові технології – технології, що визначають принцип роботи і використання техніки, та елементи технологій, без яких військова техніка не може бути створена і використана [1]. Отже, поняття «товари військового призначення» охоплює не лише вироби та технології, що спеціально призначені для військового використання, а й відповідні послуги.

Термін «товари подвійного використання» відповідно до статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» означає окремі види виробів, обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій, спеціально не призначені для військового використання, а також послуги (технічна допомога), пов'язані з ними, які, крім цивільного призначення, можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення, виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставлення зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв, зокрема окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [1]. Аналізуючи

зазначене визначення, вбачаємо, що поняття «товари подвійного використання» охоплює також послуги подвійного використання.

Під послугами (технічною допомогою) подвійного використання розуміють надання іноземним юридичним особам чи іноземцям в Україні або за її межами технічної підтримки, пов'язаної з ремонтом, розробленням, виробництвом, використанням, складанням, випробуванням, модифікацією, модернізацією, підтримкою в робочому стані, включаючи авторський та гарантійний нагляд, або будь-яке інше технічне обслуговування систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення і технологій, що підлягають державному експортному контролю. Послуга (технічна допомога) може набирати форми інструктажу, підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи, надання консультацій і може включати передавання технічних даних [1].

Відмінною особливістю товарів подвійного використання є те, що такі товари «спеціально не призначені для військового використання», але які, крім цивільного призначення, можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення, виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставлення зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв.

Також необхідно зазначити, що об'єкти державного експортного контролю відповідно до статті 9 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» вносяться до списків товарів, які підлягають державному експортному контролю, затверджуваних Кабінетом Міністрів України.

Ураховуючи вищенаведене, доцільно надати власне визначення державного експортного контролю у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні – це встановлені державою обмеження щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У широкому розумінні поняття державного експортного контролю доцільно визначати як комплекс заходів у системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно товарів

військового призначення та подвійного використання, здійснюваних виключно органами державної влади з метою забезпечення захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передавання звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

Ми переконані, що визначення поняття «державний експортний контроль», наведене в законодавстві не зовсім відповідає змісту діяльності, яку він визначає. Саме тому потребує вдосконалення та заміни на більш відповідне поняття слово «експортний» у визначенні державного експортного контролю. Доцільніше його визначати як «державний контроль за міжнародними передачами», як зазначено в назві відповідного Закону.

У цьому разі необхідно зазначити у визначенні про товари, що вони є об'єктом державного експортного контролю. У законодавстві, що регулює розроблення та виробництво об'єктів державного експортного контролю, застосовують такі терміни: 1) «продукція, роботи та послуги оборонного призначення» – у Законі України «Про державне оборонне замовлення»; 2) «товари, роботи і послуги оборонного призначення» – у Законі України «Про оборонні закупівлі», хоча в тексті Закону наявних термін «продукція оборонного призначення». У зазначених нормативно-правових актах є посилення також на термін «товари військового призначення та подвійного використання». У Законі України «Про національну безпеку України» термін «продукція військового призначення» розуміють окремо від терміна «товари військового призначення та подвійного використання» [14].

З огляду на недосконалість законодавства щодо відповідної термінології та взаємозв'язок сфери державного експортного контролю і національної безпеки пропонуємо привести до єдиного поняття об'єктів державного експортного контролю, а саме «продукція військового призначення та товари подвійного використання».

Оскільки державний експортний контроль відповідно до законодавства може здійснюватися не лише щодо товарів військового призначення та подвійного використання, доречно такі товари об'єднати загальним визначенням, наприклад «стратегічні товари».

Ураховуючи викладене, на заміну терміна «державний експортний контроль» пропонується застосування терміна «державний контроль за міжнародними передачами стратегічних товарів», а під «стратегічними товарами» розуміти «продукцію військового призначення та товари подвійного використання».

Підсумовуючи вищезазначене, хотілося б наголосити на тому, що легальне поняття «державний експортний контроль» складається з кількох термінів, наповнених своїм специфічним змістом, а їх поєднання дозволяє розкрити юридичну сутність цього поняття. Вважаємо, що поняття «державний експортний контроль» можна трактувати у вузькому та широкому розмінні. Так, у вузькому розумінні – це встановлені державою обмеження щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності, а в широкому розумінні, поняття державного експортного контролю варто трактувати як комплекс заходів у системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно товарів військового призначення та подвійного використання, здійснюваних виключно органами державної влади з метою забезпечення захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передавання звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

1.2. Генеза становлення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні

Розглянувши сутність та умови вдосконалення понятійно-категоріального апарату у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні, вважаємо за доцільно дослідити передумови й особливості становлення цього контролю в Україні. Адже дослідження історичних засад зумовлює необхідність пошуку нового, ефективного методологічного підходу дослідження та доводить, що лише інтегративне поєднання «історичних» і «правових» методів наукового пізнання в праві може вирішити конкретні гносеологічні проблеми історичної та правової матерії [15, с. 162].

На думку Є. С. Дурнова, історико-правові порівняльні дослідження в процесі розвитку та вдосконалення правових інститутів займають важливе місце і мають на меті вивчення й узагальнення історичного досвіду створення та розвитку певного інституту в Україні [16, с. 10].

На час проголошення незалежності України в країні провадили діяльність 3 594 підприємства, що виробляли товари військового призначення та подвійного використання, на яких працювало близько 3 мільйонів осіб. Близько 700 підприємств брали участь лише у випуску військової продукції, включаючи 205 виробничих об'єднань та 139 науково-виробничих об'єднань із загальною кількістю працівників майже 1,5 млн. осіб [17].

У перші місяці після здобуття незалежності держава вжила заходів для нормативного закріплення державної власності на підприємства, установи та організації, включаючи військово-промисловий комплекс, та забезпечення належного державного управління ними.

Законом України від 10 вересня 1991 року «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» [18] майно та фінансові ресурси підприємств, установ, організацій

та інших об'єктів союзного підпорядкування, зокрема військово-промислового комплексу, розміщених на території України, були визнані державною власністю України.

Постановою Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року № 1431-ХІІ «Про військові формування на Україні» всі військові формування, дислоковані на території Республіки було підпорядковано Верховній Раді України.

На виконання Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року «Про військові формування на Україні», Указом Президії Верховної Ради України від 7 жовтня 1991 року № 1608-ХІІ відбулося переведення у відання України всіх дислокованих на її території військових частин і підрозділів залізничних військ СРСР, військ урядового зв'язку КДБ СРСР і Цивільної оборони СРСР, їх органів управління з озброєнням і матеріально-технічною базою та військової техніки і майна Міністерства оборони СРСР [19]. Військову техніку і майно Міністерства оборони СРСР було підпорядковано Міністерству оборони України.

Отримавши значні запаси озброєння і військової техніки актуальним для України на той час було системне визначення питань національної безпеки та оборони. Зокрема, Постановою Верховної Ради України від 11 жовтня

1991 року № 1659-ХІІ «Про Концепцію оборони та будівництва Збройних сил України» було схвалено Концепцію оборони та будівництва Збройних сил України та доручено Президії Верховної Ради України утворити Державну комісію повноважних представників України для ведення переговорів із Міністром оборони СРСР та підготовки міждержавних угод з усього комплексу питань, пов'язаних із створенням Збройних сил України. У цьому разі зазначено, що створення Збройних сил України здійснюється в напрямі поетапного скорочення [20].

Ще одним нормативно-правовим актом, що істотно вплинув на процес формування державного експортного контролю за товарами військового

призначення та подвійного використання, стала Постанова Верховної Ради Української РСР від 16 квітня 1991 року № 960-ХІІ, якою було введено в дію Закон Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність», що визначав принципи здійснення зовнішньоекономічної діяльності, її види, суб'єктів такої діяльності та основи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У рамках нашого дослідження необхідно констатувати, що саме цим нормативно-правовим актом установлювалися перші обмеження на території України щодо експорту та імпорту озброєння і військової техніки. Так, частиною 2 статті 20 Закону Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність» було встановлено монополію держави на експорт та імпорт озброєння, боєприпасів, військової техніки і спеціальних комплектувальних виробів для їх виробництва. Державну монополію на експортний контроль насамперед реалізовували призначенням (у подальшому наданням повноважень) уповноважених суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть здійснювати зазначені експорт та імпорт. Установивши таку монополію, держава почала формувати дозвільну систему експортного контролю, виходячи передусім із наявності значних запасів надлишкового озброєння. Поряд із жорсткими заходами регулювання експорту та імпорту озброєння і військової техніки держава у частині 5 статті 20 Закону Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність» запровадила інститут посередників та агентів під час здійснення міжнародних передач. Проаналізувавши викладені факти, доходимо висновку, що у зв'язку з прийняттям Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» державою встановлювався контроль у вигляді дозволу державним органам та заборони суб'єктам господарювання, за винятком тих, кому надані відповідні повноваження, здійснювати міжнародні передачі та наділенням окремих суб'єктів правом здійснювати державний контроль у цій сфері.

Упродовж 1995–1997 років Кабінетом Міністрів України прийнято низку постанов щодо порядку здійснення контролю товарів військового

призначення та подвійного використання з класифікацією за видами предметів контролю. Постановами Кабінету Міністрів України затверджувалися положення та порядок здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів, що використовуються або можуть бути використані у створенні ракетної зброї (від 27 липня 1995 року № 563), ядерної зброї (від 12 березня 1996 року № 302), озброєння, військової чи спеціальної техніки (від 22 серпня 1996 року № 1005), хімічної, бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї (від 22 квітня 1997 року № 384), товарів військового призначення (від 8 грудня 1997 року № 1358) тощо.

Ураховуючи вище викладене, з метою входження до міжнародного співтовариства керівництвом держави було прийнято позицію щодо приєднання України до міжнародних договорів, зокрема й тих, які прямо або опосередковано впливали на національну безпеку і оборону, а також на створення системи контролю товарів військового призначення та подвійного використання.

Ключове значення для утвердження принципів державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання відіграють такі міжнародні договори: 1) Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення хімічної зброї та її знищення (підписання у 1993 році, а ратифікація в 1998 році); 2) Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Меморандум про взаєморозуміння між Україною та США щодо передач ракетного обладнання і технологій, а також окремих документів МАГАТЕ; 3) Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї та її знищення (набула чинності 26 березня 1975), приєднання України до міжнародних режимів експортного контролю (Комітет Цангера, 1996 рік); 4) приєднання до групи ядерних постачальників (1996 р.); 5) затвердження режиму контролю за ракетними технологіями (1998 р.); 6) Вассенаарська домовленість (1996 р.); 7) Австралійська група контролю (2005 р.) [21].

Постановою Президії Верховної Ради України від 22 листопада 1991 року № 1858-ХІІ «Про Заяву Президії Верховної Ради України про Договір про звичайні збройні сили в Європі 1990 року» відбулося схвалення тексту заяви про Договір про звичайні збройні сили в Європі 1990 року. Зокрема, в заяві зазначається, що Президія Верховної Ради України підтримує Договір 1990 року про звичайні збройні сили в Європі, закликає до його якнайшвидшої ратифікації та імплементації усіма учасниками, наголошує, що Україна як одна з держав – право наступниць колишнього Союзу РСР, вважає обов'язковим виконання положень Договору щодо Всіх звичайних збройних сил, що перебувають на її території, включаючи передбачені Договором процедури інспекції та контролю (Збройні Сили України підлягають дії Договору); заявляє про готовність України розпочати консультації або переговори з усіма зацікавленими сторонами, включаючи й відповідні структури колишнього Союзу РСР, для забезпечення повного виконання положень Договору [22].

З метою реалізації Постанови Президії Верховної Ради України від 22 листопада 1991 року № 1858-ХІІ Постановою Верховної Ради України від 1 липня 1992 року № 2526-ХІІ було ратифіковано Договір про звичайні збройні сили в Європі та Угоду про принципи і порядок його виконання. Згідно і Договором про звичайні збройні сили в Європі передбачалося значне скорочення озброєнь і техніки для України, а відповідно підлягали скороченню кількість танків на 5 300 одиниць, бойових броньованих машин – на 2 400 одиниць, бойових літаків – на 477 одиниць [23].

Однак, у результаті приєднання до Договору про звичайні збройні сили в Європі, як зазначалося у Звіті Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних силах України та підриву обороноздатності держави у період із 2004 до 2017 року, розпочався неконтрольований процес розпродажу військової техніки та майна Збройних сил України з баз, складів і арсеналів, реалізації техніки за межі України, а так само вилучення, передавання в

оренду та продажу нерухомого майна колишнього Міністерства оборони СРСР, що також створило умови для поступового системного зниження рівня боєздатності Збройних сил України [24].

Окрім договору про звичайні збройні сили в Європі, Україна підписала й договір про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь. Так, Постановою Верховної Ради України від 18 листопада 1993 року № 3624-ХІІ було ратифіковано Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь (Договір про скорочення) і Протокол до нього. Згідно з Договором про скорочення кожна зі Сторін скорочує й обмежує свої стратегічні наступальні озброєння відповідно до положень цього Договору і виконує інші зобов'язання, викладені в цьому Договорі, а також у його додатках, Протоколах і Меморандумі про домовленість [25].

Приєднавшись до міжнародних договорів та визначивши концепцію оборони, державою були затверджені основоположні принципи організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави за допомогою політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів.

Наприклад, Постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 року № 3529-ХІІ затверджено Воєнну доктрину України. Основною метою воєнної політики України передбачалося гарантування національної безпеки України від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки. У цьому разі, Воєнною доктриною передбачено, що оснащення Збройних сил сучасними системами озброєння і військовою технікою може здійснюватися за допомогою власного виробництва, розроблення та виробництва спільно з іншими державами, закупівлі за кордоном [26]. Проаналізувавши положення Воєнної доктрини, ми дійшли висновку, що в цьому документі Україною декларувалися положення щодо майбутнього приєднання до міжнародних режимів контролю товарів військового призначення та подвійного використання.

На цьому тлі після здобуття незалежності Україна опинилася в ситуації, коли величезні надлишки військової зброї, включаючи нелегальну зброю, змогли потрапити на міжнародний ринок без належного контролю. Тому існує нагальна потреба у створенні ефективного механізму державного експортного контролю за переміщенням військових товарів. Отже, враховуючи викладене, в Україні виникла ситуація, коли держава отримала величезні запаси озброєння, водночас недостатнє фінансування і масове скорочення кількості військової техніки й озброєння, а також військовослужбовців Збройних сил України формували систему контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні.

Ще одним важливим компонентом нашого дослідження є висвітлення інституційного розвитку органів, що були уповноважені забезпечувати державне регулювання у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. На думку О. О. Покрещука, державний контроль експорту було започатковано Указом Президента України від 20 січня 1992 року № 45/92 «Про утворення державної зовнішньоекономічної компанії «Український дім» [27, с. 9]. Ця організація проіснувала до 1993 року та була ліквідована Указом Президента України від 3 січня 1993 року № 4/93 у зв'язку зі змінами в організації зовнішньоекономічної діяльності. Важливо наголосити, що укази Президента про створення та ліквідацію державної зовнішньоекономічної компанії «Український дім» не підлягали опублікуванню. Отже, спроби держави утворення комерційних структур які здійснювали міжнародні передачі надлишкового озброєння та відповідний контроль, не увінчалися успішним прикладом.

Наступним кроком щодо створення системи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні стало створення Урядової експертно-технічної комісії. До складу Урядової експертно-технічної комісії входили представники: Міністерства машинобудування, військово-промислового, комплексу і конверсії (голова

комісії), Академії наук України, Міністерства економіки України, Міноборони України, Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України, Служби безпеки України, Мін'юсту України, Державного митного комітету України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Державної пробірної палати України, Держоборонпромашу України.

У подальшому Указом Президента України від 3 січня 1993 року № 3/93 «Про вдосконалення державного експортного контролю», (містив позначку «опублікуванню не підлягає») Кабінету міністрів України було доручено перетворити Урядову експортно-технічну комісію на Урядову комісію з експортного контролю.

З метою забезпечення належного контролю за експортом (імпортом) зброї, військової техніки, окремих видів сировини, матеріалів, обладнання і технологій, що можуть використовуватися для створення зброї, військової та спеціальної техніки, додержання міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення і засобів її доставлення, Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 1993 року № 160 створено Урядову комісію з експортного контролю на чолі з Віце-прем'єр-міністром України [28].

Указом Президента України від 28 грудня 1996 року № 1279/96 «Про дальше вдосконалення державного експортного контролю» Урядову комісію з експортного контролю перетворено на Урядову комісію з політики експортного контролю, а Експертно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів України – на Державну службу експортного контролю України.

На Урядову комісію з політики експортного контролю було покладено завдання із забезпечення міжвідомчої координації здійснення заходів експортного контролю, а на Державну службу експортного контролю України – завдання з організації та здійснення державного експортного контролю за забезпеченням інтересів національної безпеки, додержанням міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та обмеження передач звичайних озброєнь.

У рамках проведеної наприкінці 1999 року адміністративної реформи відповідно до Указу Президента України від 15 грудня 1999 року № 1573 Державну службу експортного контролю України ліквідовано та утворено на її базі Міністерство економіки України. Функції Мінекономіки України щодо формування державної політики у сфері контролю товарів військового призначення та подвійного використання зберігалися не довго так як Указом Президента України від 27 грудня 2001 року № 1265 було створено Державну службу експортного контролю України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує реалізацію державної політики експортного контролю. На сьогодні Державна служба експортного контролю України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економіки і який реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю.

Окрім Державної служби експортного контролю України та дорадчих органів при Президентові України, повноваження у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання мали також Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Міністерство промислової політики України, Служба безпеки України, Національне космічне агентство України, Державна митна служба України.

Отже, не маючи єдиного підходу до напрямку державної політики у сфері контролю товарів військового призначення та подвійного використання, впродовж 10 років після набуття незалежності організація та здійснення державного контролю за імпортом / експортом озброєння покладалися на такі органи: 1) Урядову експертно-технічну комісію та Експертно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів України (Указ Президента України від 3 січня 1993 р. № 3/93 «Про вдосконалення державного експортного контролю»); 2) Урядову комісію з політики

експортного контролю та Державну службу експортного контролю України (Указ Президента України від 28 грудня 1996 року № 1279/96 «Про подальше вдосконалення державного експортного контролю», Указ Президента України від 13 лютого 1998 року № 117/98 «Про Положення про державний експортний контроль в Україні»); 3) Міністерство економіки України (Указ Президента України від 15 грудня 1999 року № 1573 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади»); 4) Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України (Указ Президента України від 8 липня 2000 року № 868 «Питання військово-технічного співробітництва з іноземними державами, експортного контролю та військово-промислової політики»); 5) Державну службу експортного контролю України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики експортного контролю (Указ Президента України від 27 грудня 2001 року № 1265 «Про Державну службу експортного контролю України»).

З метою впорядкування діяльності у сфері експорту та імпорту озброєння, боєприпасів, військової техніки і спеціальних комплектувальних виробів для їх виробництва, вибухових речовин, робіт та послуг військового й спеціального призначення Постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 1996 року № 944 на базі спеціалізованої зовнішньоторговельної фірми «Прогрес», Державної госпрозрахункової зовнішньоторговельної та інвестиційної фірми «Укрінмаш» і Державного підприємства з експорту-імпорту продукції та послуг військового призначення «Укроборонсервіс» було створено Державну компанію з експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення (компанія «Укрспецекспорт»).

Постановою Кабінету Міністрів України (Статут від 09 жовтня 1996 року № 1247 «Питання Державної компанії з експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення») уповноважено компанію «Укрспецекспорт» здійснювати експорт та імпорт озброєння, боєприпасів, військової та спеціальної техніки, матеріалів і технологій подвійного

призначення, робіт та послуг військового й спеціального призначення, інших товарів, що підлягають експортному контролю, та затверджено Статут компанії. Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 35 від 7 лютого 2001 року дочірні підприємства державної компанії «Укрспецекспорт»: Державне підприємство «Укроборонсервіс», Державна спеціалізована зовнішньоторговельна фірма «Прогрес», Державна госпрозрахункова зовнішньоторговельна та інвестиційна фірма «Укрінмаш», Державне зовнішньоторговельне та інвестиційне підприємство «Промоборонекспорт», Державне госпрозрахункове зовнішньоторговельне підприємство «Спецтехноекспорт», також мали право продавати на внутрішньому ринку військове майно, придатне для подальшого використання, але таке, що не може бути використане для повсякденної діяльності військ, а також надлишки майна Збройних сил України, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, що внесені до затверджених переліків військового майна, яке пропонується до продажу.

Враховуючи ті обставини, що державна компанія «Укрспецекспорт» як штучно створена компанія не мала власного виробництва, її діяльність прямо залежала від підприємств оборонно-промислового комплексу або від наявності надлишкового озброєння, такі державні посередники здійснювали експортні та імпорتنі поставки укладанням договорів комісії зазвичай із залученням міжнародних агентів (міжнародних посередників), отримуючи при цьому відсоток комісійної винагороди та повне відшкодування витрат на здійснення таких операцій. За відсутності встановлених правил діяльності в зазначеній сфері між державними посередниками створювалася конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У 2010 році планувалося створити державне господарське об'єднання «Укроборонекспорт», до якого б входили всі підприємства оборонно-промислового комплексу і, як бачимо з назви об'єднання, це б дало

можливість створити суб'єкт господарювання, який займався б питаннями розроблення та виробництва, а також експортом такої продукції.

Однак створення такого господарського об'єднання не відбулося, а на заміну був утворений Державний концерн «Укроборонпром», якому доручалося здійснення централізованого регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну, зокрема тих, які в установленому порядку одержали право на експорт, імпорту продукції й послуг військового призначення та подвійного використання, а також товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю.

Отже, монополія держави на здійснення експорту та імпорту озброєння проявлялася також через створення окремими органами влади підприємств («Укрінмаш», «Прогрес», «Укроборонсервіс»), які займалися реалізацією надлишкового майна на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Перебуваючи у сферах управління різних органів влади, та маючи однакові предмети відання, після декількох років зазначені підприємства були об'єднані в Державну компанію з експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення (компанія «Укрспецекспорт»), що підтверджує відсутність будь-якої стратегії під час створення системи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Одним з основних завдань компанії «Укрспецекспорт» визначено, поповнення дохідної частини державного бюджету за рахунок надходження коштів від реалізації надлишкового озброєння, військової, спеціальної техніки, майна Збройних сил України та інших військових формувань.

Непослідовність та хаотичність у процесі створення системи контролю товарів військового призначення та подвійного використання спостерігалися і під час формування регуляторних нормативно-правових актів, що встановлювали правила поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, переважно під час експорту надлишкового озброєння.

Важливим чинником становлення державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання є також відносини міжнародної допомоги між Україною і Сполученими Штатами Америки. Основоположним документом, що визначив вектор подібної співпраці є Угода між Експертно-технічним комітетом при Кабінеті Міністрів України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо надання Україні допомоги, пов'язаної з установами системи експортного контролю з метою запобігання поширенню зброї масового знищення з України, від 5 грудня 1993 року. Відповідно до тексту зазначеної Угоди з метою надання допомоги Україні в розширенні можливостей національної системи контролю товарів військового призначення та подвійного використання України для запобігання поширенню з України зброї масового знищення, а також технологій та знань, що стосуються такої зброї, Міністерство оборони Сполучених Штатів Америки і уповноважені ним органи надають Експертно-технічному комітету при Кабінеті Міністрів України безкоштовну допомогу, зазначену в цій Угоді, відповідно до умов, що містяться в цій Угоді [29].

Ще одним документом, що продовжив співпрацю в досліджуваному напрямку, стала Постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1993 року № 1077, якою було затверджено Угоду між Україною і Сполученими Штатами Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання поширенню ядерної зброї масового знищення від 25 жовтня 1993 року [30].

Відповідно до статті 1 Угоди Сполучені Штати Америки надають безкоштовну допомогу Україні щодо технічної допомоги, матеріально-технічних засобів, послуг і підготовки в досягненні таких цілей: розширення можливостей державної системи контролю товарів військового призначення та подвійного використання України з метою запобігання поширенню з її території матеріалів і компонентів, які могли б бути використані у

виробництві зброї масового знищення, включаючи технології, матеріали та знання, що стосуються цієї зброї [30].

У подальшу, 4 березня 1994 року, було оголошено спільну заяву про розвиток дружби і партнерства між Україною та Сполученими Штатами Америки, згідно з якою США надавала Україні фінансові ресурси для здійснення проєктів у сфері заснування системи контролю товарів військового призначення та подвійного використання для запобігання поширенню зброї масового знищення.

З огляду на вищевикладене можна констатувати, що ретроспективний розвиток державної системи контролю товарів військового призначення та подвійного використання характеризувався такими ознаками: основним завданням державної політики у сфері контролю товарів військового призначення та подвійного використання було регулювання експорту надлишкового озброєння; хаотичність, відсутність єдиного підходу до формування державної політики у цій сфері; нормативно-правове регулювання прогресувало від актів Президента України та Уряду до рівня законів; організацію та проведення державної політики у сфері контролю товарів військового призначення та подвійного використання в період експорту надлишкового озброєння здійснювали дорадчі органи, комісії та комітети, а в подальшому перейшли до повноважень центральних органів виконавчої влади.

В умовах, коли держава не забезпечувала підприємства оборонно-промислового комплексу державним оборонним замовленням та зовнішньоекономічними контрактами про військово-технічне співробітництво, монополія держави на експорт та імпорт товарів військового призначення паралізувала всі можливі контакти підприємств на міжнародних ринках, що також призвело до занепаду підприємств та оборонно-промислового комплексу загалом.

1.3. Нормативно-правові засади здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні

Правове регулювання суспільних відносин є вираженням державної регуляторної політики. Перебіг та напрямок діяльності держави у тій чи іншій сфері залежать від спрямованості цієї політики. Аналіз доктринальних джерел дозволяє виділити три основні підходи до тлумачення сутності поняття «нормативно-правові засади»: по-перше, систему нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування її суб'єктів; по-друге, керівні принципи відповідної діяльності окремих органів, закріплені в нормативно-правових актах; по-третє, правові норми, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, закріплені в законодавчих актах [31, с. 167].

На нашу думку, найбільш обґрунтованою є позиція, згідно з якою нормативно-правовими засадами контролю товарів військового призначення та подвійного використання є сукупність нормативно-правових актів, що встановлюють сутність і правила здійснення такого контролю.

Для системності розуміння сутності нормативно-правових засад здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні пропонуємо їх поділ на міжнародні й національні. У зв'язку з цим потребують дослідження деякі особливості співвідношення міжнародних та національних режимів експортного контролю.

Насамперед пропонуємо проаналізувати міжнародні нормативно-правові засади здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання. Важливо відмітити, що взагалі питання міжурядових поставок товарів військового призначення та подвійного використання і незаконна торгівля зброєю, як уже наголошувалося, давно є предметом уваги та контролю міжнародного співтовариства. З метою гарантування міжнародної безпеки й стабільності формуються спеціалізовані міжнародні структури та режими, укладаються відповідні договори та угоди,

участь яких сприяє підвищенню міжнародної репутації країн-членів [32, с. 32.]. Нині експортний контроль є одним із найважливіших інструментів запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення, а також предметів подвійного призначення, що можуть сприяти їх виробництву [33].

Міжнародна система контролю товарів військового призначення та подвійного використання функціонує у формі міжнародних режимів експортного контролю, діяльність яких спрямована на встановлення контролю за міжнародними трансфертами: 1) звичайних озброєнь та пов'язаних з ними товарів подвійного використання – режим «Вассенаарська домовленість»; 2) «чутливих до поширення ядерної зброї» товарів подвійного використання – режим «Група ядерних постачальників» та «Комітет Зінгера»; 3) «чутливих до поширення ракет» товарів подвійного використання – Режим контролю за ракетними технологіями (чутливих до створення хімічної, біологічної (бактеріологічної) та токсичної зброї товарів подвійного використання – режим «Австралійська група».

Ці міжнародні режими контролю товарів військового призначення та подвійного використання не дублюють один одного, а доповнюють, створюючи інтегровані механізми контролю над передаванням звичайної зброї та контролю над «чутливими» засобами транспортування зброї масового ураження і ракет для доставлення товарів подвійного призначення. Діючі міжнародні режими експортного контролю функціонують на основі таких базових принципів, як: 1) вказівки щодо експорту товарів, на які поширюється особливий режим; 2) принципи взаємного обміну інформацією під час передавання товарів до третіх країн; 3) проведення взаємних консультацій та ухвалення рішень за принципом «консенсусу» [33].

Таким чином, міжнародні режими експортного контролю не покладають на держави-члени жодних жорстких зобов'язань і не містять чітких правил, згідно з якими держави повинні створити власні системи експортного контролю. Саме тому, незважаючи на всі досягнення у сфері

міжнародних процедур експортного контролю, основою міжнародної безпеки озброєнь залишаються національні процедури експортного контролю.

Ураховуючи викладене, міжнародні режими експортного контролю не встановлюють жорстких зобов'язань для держав-учасниць та не містять чітких правил за якими держави повинні створювати власні системи експортного контролю. Усе це приводить до висновку, що, незважаючи на всі досягнення у сфері міжнародних процедур експортного контролю, основою міжнародної безпеки щодо питань озброєння залишаються національні процедури експортного контролю [34, с. 97].

Важливими формами вдосконалення національної системи експортного контролю є співпраця з органами експортного контролю інших країн та використання їх позитивного досвіду в упровадженні національних процедур експортного контролю, а також співпраця з міжнародними організаціями для посилення міжнародної безпеки й стабільності, включаючи запобігання поширенню зброї масового ураження та засобів її доставлення.

Проаналізувавши міжнародні нормативно-правові засади здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні в подальшому необхідно дослідити національні. Національними нормативно-правовими основами регулювання у сфері державного експортного контролю держави є норми та засади, визначені в Конституції України, законах України та інших підзаконних нормативно-правових актах.

Основним законом нашої держави є Конституція України, в статті 18 якої закріплено те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [35].

Стосовно законодавчих актів, що містять положення щодо регулювання контролю товарів військового призначення та подвійного

використання в Україні, ними є такі: Господарський кодекс України, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» та Закон України «Про оборонні закупівлі».

Наприклад, у частині 6 статті 13 Господарського кодексу України визначено, що особливості відносин, що виникають у зв'язку з поставками (закупівлею) для пріоритетних державних потреб озброєння та військової техніки, регулюються відповідно до Закону [36].

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» здійснює правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішньоторговельне, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію у сфері виробництва. Частини 2 та 4 статті 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріплюють державну монополію на експорт та імпорт озброєння, боєприпасів, військової техніки і спеціальних комплектувальних виробів для їх виробництва, вибухових речовин, ядерних матеріалів, а також інших видів продукції, технологій і послуг, які використовуються під час створення озброєнь і військової техніки [4].

Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» є основним і спеціальним законом у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення й подвійного використання. Відповідно до частини 1 статті 8 цього Закону порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів устанавлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до цього та інших законів України, актів Президента України залежно від конкретних груп товарів і видів їх міжнародних передач [1].

Порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів визначений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003

року № 1807 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» [37], Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання» [38].

Порядок здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом, на виконання державного оборонного замовлення, оборонних закупівель встановлено Законом України «Про оборонні закупівлі».

Проведений аналіз нормативного регулювання здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні дозволяє зробити висновки про те, що відносини в цій сфері врегульовані достатньо повно. Проте наявність великої кількості нормативно-правових актів, що регулюють питання в цій сфері, а отже, надмірна розпорошеність правових норм, ускладнює їх застосування на практиці.

1.4. Принципи здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання

Основою будь-якої діяльності є базові засади її здійснення, тобто принципи. Для дослідження принципів здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні варто розкрити їх сутнісний зміст. На сьогодні в науковій літературі сформовано велику кількість підходів до тлумачення поняття «принципи».

Поняття «принцип» походить із латинського «*principium*» – «початок», «основа» [39, с. 461]. У словниковій літературі традиційно принципи тлумачать так: 1) основна вихідна позиція системи, будь-якого вчення, теорії, науки, ідеологічного напрямку тощо; 2) основна характеристика будови, дія

механізму, пристрою тощо; 3) внутрішня віра в щось, основна норма поведінки, спосіб погляду на щось [40, с. 125].

А. М. Колодій вважає, що правові принципи – це початкові ідеї існування, які виражають найважливіші закономірності, основи певної форми правління й права, тотожні сутності права і формують його основні характеристики. Правові принципи спрямовують та синхронізують увесь механізм правового регулювання суспільних відносин тощо або розкривають місце права в суспільному житті та його розвиток [41, с. 43].

Д. В. Щербик переконаний, що принципи права – це основні положення, що відображають сутність, призначення, закономірності, тенденції розвитку права, закріплені або прямо, або опосередковано в правових нормах. Вони визначають зміст правових норм, законодавства, впливають на юридичну практику і правосвідомість людей, а також можуть використовуватися як джерела права (наприклад, за аналогії права, а також принципів міжнародного права) [42, с. 117].

Стосовно розуміння сутності «принципів контролю», то в доктринальних джерелах учені по-різному розкривають її. Наприклад, на думку С. І. Хом'яченко, варто розглядати принципи контролю як основні принципи організації та здійснення контролю, що характеризуються універсальністю, загальним змістом, вищим імперативом та забезпечують ефективність контролю [43, с. 48].

Д. В. Лученко стверджує, що принципи контролю науково обґрунтовані та перевірені практикою, яка прямо чи опосередковано закріплена в нормативних актах, основах організації та контролю [44, с. 207].

Розглядаючи принципи державного експортного контролю з позицій сприйняття контролю як юридичної діяльності, В. С. Шестак засвідчує на їх ієрархічність. До них належать принципи судового процесу, загальні принципи держави та принципи процесуальних актів, принципи контролюючих органів контролю, принципи конкретної контрольної діяльності та загальні принципи контролю [45, с. 70].

Критично аналізуючи та узагальнюючи наведені вище визначення, ми вважаємо, що принципами здійснення контролю товарів військового призначення й подвійного використання є керівні, науково обґрунтовані та законодавчо оформлені основоположні вимоги, на яких будується і функціонує система державного експортного контролю.

Лімська декларація керівних принципів контролю (прийнята на IX Конгресі Міжнародної організації вищих контрольних органів (INTOSAI) у жовтні 1977 р.) визнає контроль як обов'язковий елемент управління та наголошує, що контроль не є самоціллю, а є невід'ємною частиною системи регулювання, основною метою якої є своєчасне виявлення відхилень від визнаних стандартів та порушень принципів законності, ефективності й економічної ефективності поводження з матеріальними ресурсами, для того щоб мати можливість розпочати виправні заходи, а в окремих випадках притягти винних до відповідальності, отримати компенсацію для держави або вжити заходів щодо запобігання таким порушенням у майбутньому [46]. Крім з'ясування правової сутності принципів загалом та принципів контролю, на нашу думку, істотне значення відіграє й їх класифікація.

С. А. Москаленко пропонує поділяти принципи контролю за критерієм джерела на конституційні та закріплені в інших законодавчих актах, залежно від галузі поширення їх дії – на міжгалузеві, галузеві та спеціальні [47, с. 164].

З огляду на належність державного експортного контролю до сфери національної безпеки доцільно розглянути і класифікацію В. Ю. Кобринського, який виокремлює п'ять складників системи принципів у сфері національної безпеки: 1) загальноправові принципи (верховенство права, неухильне додержання закону, підзвітність, відповідальність суб'єкта контролю за його ефективність, судовий захист прав суб'єктів контролю); 2) інформаційні (гласність, доступність інформації про діяльність суб'єктів контролю, відповідальність посадових осіб за своєчасність, повноту й достовірність наданої інформації, за належне реагування на звернення

громадян, громадських організацій, виступи в ЗМІ); 3) управлінські (взаємодія та відповідальність суб'єктів контролю за виконання своїх завдань, використання належних ресурсів, чітке розмежування функцій контролю між суб'єктами контролю); 4) фінансово-економічні (ефективність контролю за використанням ресурсів); 5) приватні (деполітизація й деідеологізація контролю) [47, с. 165].

На нашу думку, для спрощення розуміння варто застосовувати поділ принципів здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання на загальні й спеціальні. Насамперед важливо зосередити увагу на загальних принципах, а саме: законності, гласності та систематичності.

Принцип законності є одним з основоположних принципів права, адже вимагає, щоб уся діяльність у державі підпорядковувалася закону та реалізовувалася в його рамках. Цей принцип спрямований на захист прав осіб, які беруть участь у правовідносинах, за допомогою суворого додержання органами контролю (посадовими особами) чинних законодавчих положень під час заходів контролю. Це прямо означає, що контроль повинен здійснюватися: 1) в межах повноважень органу контролю; 2) компетентними посадовими особами; 3) відповідно до встановленої процедури; 4) відповідно до умов контролю; 5) за належного юридичного закріплення рівнів контролю та результатів тощо [48, с. 74].

М. М. Рассолов, В. О. Лучин, Б. С. Ебзеєв визначають законність як принцип держави та суспільного життя, що є системою вимог щодо неухильного додержання закону й ефективного його виконання державою, всіма її органами, громадськими організаціями, комерційними підприємствами, державними службовцями і громадянами. Дослідники розуміють законність у двох аспектах: широкому та вузькому. Під законністю в широкому аспекті розуміють верховенство закону в суспільному житті, тобто як правову систему (порядок), за якої правові норми реалізуються всіма учасниками правових операцій. У вузькому

розумінні – принцип діяльності державних органів [49, с. 169]. Принцип законності є системоутворювальним, адже покладений в основу всіх інших принципів контролю.

Як принципи й одночасно вимоги законності В. А. Потапов розглядає: 1) єдність законності; 2) верховенство закону; 3) гарантування прав і свобод особи; 4) неминучість покарань за правопорушення; 5) неприпустимість суперечити законності [50]. Таким чином, принцип законності є важливою гарантією прав та законних інтересів суб'єктів, які здійснюють контроль за товарами військового призначення та подвійного використання.

Наступний принцип – це принцип гласності. Загалом гласність передбачає можливість, а в деяких випадках навіть зобов'язання (це прямо зазначено в низці нормативних актів про повноваження контролюючих та правоохоронних органів) надавати інформацію про результати контролю зацікавленим сторонам та компетентним органам. Загальновідомо, що порушення, які залишаються прихованими для громадськості, трудового колективу, вищих органів влади, преси та правоохоронних органів, неможливо належним чином усунути. У зв'язку з цим існує значна вірогідність їх повторення, оскільки ряд правопорушників розглядають подібну ситуацію як своєрідну терпимість та продовжують протиправну поведінку [48, с. 72].

З метою забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю Державної служби експортного контролю України, створення ефективної взаємодії між останньою та громадськістю з урахуванням громадськості думки щодо виконання державної політики в Україні діє Громадська рада при Державній службі експортного контролю України як постійний колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган. Основними завданнями Громадської ради є створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами, пов'язаними з питаннями здійснення контролю товарів військового призначення та подвійного використання в

Україні; здійснення громадського контролю за діяльністю Державної служби експортного контролю та сприяння врахуванню останньою громадської думки під час реалізації державної політики [51].

Щодо принципу систематичності, зазначимо таке. Додержання принципу систематичності вносить певний порядок і дисципліну в роботу підрозділів контролю та саму контрольну діяльність. Цей принцип не передбачає перевірки час від часу, а навпаки – постійно за певною схемою. Цей принцип тісно пов'язаний із принципом систематичної організації органів контролю з тією лише відмінністю, що відображається не внутрішня (технічна) робота органів контролю, а стратегічна політика держави щодо цього питання [48, с. 75]. Систематичність контролю дозволяє знизити ризики та сприяє стабільності в певній сфері, а також забезпечує профілактику правопорушень. Отже, загальні принципи визначають основоположні, імперативні підвалини, на яких повинен ґрунтуватися та яким повинен відповідати державний контроль загалом та контроль товарів військового призначення та подвійного використання в Україні зокрема.

Відносини у сфері контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні регулюються об'єктивними закономірностями, тобто загальними принципами. Водночас такі відносини визначаються поведінковими закономірностями суб'єктів (державних органів та суб'єктів зовнішньої торгівлі) залежно від установлених обмежень – спеціальними принципами. Ми переконані, що спеціальні принципи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні повинні відповідати таким вимогам: 1) відображати основні, найважливіші й найоб'єктивніші закономірності, відносини та стосунки в цій галузі; 2) характеризувати стійкі закономірності, відносин та взаємозв'язки; 3) висвітлювати закономірності, властиві державному експортному контролю; 4) відображати особливості державного експортного контролю.

З позитивного боку хотілося б відмітити те, що принципи державного експортного контролю закріплені на законодавчому рівні в статті 4 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», згідно з якою до них належать: 1) пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки; 2) обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та встановлення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях; 3) здійснення експортного контролю лише тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей; 4) узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою; 5) забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема, з метою запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення [1].

У зв'язку зі значущістю названих принципів для забезпечення належного та ефективного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні, пропонуємо зосередити увагу на кожному з них.

Одним з основних принципів формування державної політики в галузі державного експортного контролю законодавцем визначено принцип пріоритетності національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки. Національні інтереси України відповідно до пункту 10 частини 1 Закону України «Про національну безпеку України» – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний

суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її громадян [14].

Закон України «Про національну безпеку України» в частині 3 статті 3 визначає фундаментальні національні інтереси України, а саме [14]:

- 1) державний суверенітет і територіальну цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- 3) інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Військова агресія на території України, розвідувально-диверсійна діяльність, тимчасова окупація території, створення військових груп біля кордонів України, а також інші нагальні загрози національній безпеці України обумовлюють спрямування державної політики у сфері експортного контролю на підвищення обороноздатності держави. Ураховуючи поточні загрози національній безпеці України та пріоритети державної політики у сфері національної безпеки та оборони, державний експортний контроль повинен насамперед забезпечити безперебійне постачання військовим частинам імпортованої зброї та військової техніки, а також складових частин та комплектуючих виробів для підприємств оборонно-промислового комплексу.

В абзаці 3 статті 4 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» визначено принцип обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та встановлення державного експортного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо

недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях [1].

Особливістю суспільних відносин у сфері контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні є також те, що вони зачіпають інтереси іноземних держав і опосередковуються через міждержавні відносини в процесі міжнародних переказів на світових ринках зброї. Отже, сторони цих відносин повинні додержуватися загальноприйнятих принципів і норм міжнародного права. Додержання міжнародних зобов'язань з експортного контролю закріплені також в угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та державами-членами в статтях 7, 11, 12 [52].

Принципи щодо узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема з метою запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення, є похідними від принципу обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань.

Визначений законодавцем в абзаці 6 статті 4 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» принцип формування державної політики в галузі державного експортного контролю узгодженням процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою означає необхідність урахування міжнародного права й практики під час розроблення відповідних проєктів нормативних актів щодо державного експортного контролю [1]. Цей принцип ураховують під час моніторингу міжнародно-правових норм у сфері експортного контролю, їх аналізування та врахування основних положень і найкращої практики цих норм у національних нормативних актах у сфері контролю товарів

військового призначення та подвійного використання. Одним із способів розгляду найкращих методів експортного контролю є аналіз пропозицій держав – членів міжнародних режимів експортного контролю щодо внесення змін до керівних принципів цих режимів експортного контролю та відповідних контрольних списків товарів, а також до активної участі в робочих органах цих організацій [53, с. 175]. Як приклад, на виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у національне законодавство протягом 2018 року впроваджено Єдиний список товарів подвійного використання, що відповідає Європейському єдиному списку таких товарів.

В абзаці 7 статті 4 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» законодавцем визначено принцип «забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема для запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення» [1].

Цей принцип передбачає співпрацю з іншими державами та міжнародними організаціями з питань контролю за експортом певної сировини, матеріалів, обладнання, технологій і послуг, які використовуються або можуть бути використані у виробництві зброї масового ураження та ракетних установок, а також як здійснення узгоджених дій із цією метою у сфері експортного контролю [53, с. 178]. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1072 визначено порядок участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю на пленарних засіданнях та засіданнях груп [54].

Положення щодо здійснення експортного контролю лише тією мірою, яка необхідна для досягнення його цілей, є основоположним для забезпечення сталого розвитку промисловості, зокрема оборонно-промислового комплексу [55, с. 77]. П. Г. Неботов зазначає, що здійснення

експортного контролю лише тією мірою, яка необхідна для досягнення його цілей, означає [56, с. 7]: по-перше, експортний контроль не повинен заважати нормальній економічній діяльності в зовнішній торгівлі, а лише накладати економічні та правові обмеження на операції, які об'єктивно підлягають міжнародним зобов'язанням держави; по-друге, процедури експортного контролю повинні бути максимально економічними, не призводити до надмірних навантажень на державний бюджет та суб'єктів господарювання, а також заохочувати нормальну зовнішньоекономічну діяльність.

Заходи, пов'язані з впровадженням контролю за експортом, жодним чином не повинні перешкоджати діяльності суб'єктів, які беруть участь у міжнародних передачах товарів, за умови, що такі передачі не сприяють діяльності, пов'язаній з виробництвом зброї масового ураження, засобів її доставлення та використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях [53, с. 67].

Ми вважаємо, що основоположним принципом державної політики у сфері контролю за товарами військового призначення та подвійного використання варто визнати пріоритетність національних інтересів України. Ураховуючи актуальні загрози національній безпеці, спрямування державної політики у сфері державного експортного контролю на підвищення обороноздатності та відповідності принципу «пріоритетності національних інтересів України» є важливим напрямком держави.

Підсумовуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що принципи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це керівні, науково обґрунтовані та законодавчо оформлені основоположні вимоги, за якими будується та функціонує система державного експортного контролю. Групувати принципи можна за різними підставами. Ми пропонуємо класифікацію на загальні (законність, гласність, систематичність) та спеціальні (пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки; обов'язковість виконання

міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та встановлення державного експортного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях; здійснення експортного контролю лише тією мірою, яка необхідна для досягнення його цілей; узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою; забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями й іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема числі з метою запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення).

Висновки до розділу 1

1. З'ясовано, що основою проведення наукового дослідження є визначення понятійно-категоріального апарату, адже правильне розуміння визначень і термінів є важливою передумовою для одержання достатніх теоретичних знань, необхідних під час вирішування складних проблем у відповідній науковій галузі, а також проведення власних досліджень, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

2. Запропоновано під поняттям «контроль» розуміти складову частину процесу управління, що полягає в здійсненні заходів, здатних впливати на поведінку контрольованого об'єкта. Доведено, що державний контроль є складовою частиною процесу державного управління, який полягає в установленні передбачених законодавством обмежень та перевірці їх додержання.

3. Обґрунтовано доцільність дуалістичного тлумачення поняття «державний експортний контроль» у широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні ним є встановлені державою обмеження щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У широкому розумінні поняття «державний експортний контроль» доцільно визначати як комплекс заходів у системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно товарів військового призначення та подвійного використання, здійснюваних виключно органами державної влади з метою забезпечення захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передавання звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

4. Обґрунтовано доцільність та важливість удосконалення легального визначення поняття «державний експортний контроль», а саме

заміну його поняттям «державний контроль за міжнародними передачами стратегічних товарів».

5. Доведено, що після здобуття незалежності Україна опинилася в ситуації, коли величезні надлишки військової зброї, включаючи нелегальну зброю, змогли потрапити на міжнародний ринок без належного контролю. Тому існує нагальна потреба щодо створення ефективного механізму державного експортного контролю за переміщенням військових товарів.

6. З'ясовано, що не маючи єдиного підходу до напрямку державної політики у сфері експортного контролю, впродовж 10 років після набуття статусу незалежності, організація та здійснення державного контролю за імпортом / експортом озброєння покладалися на такі органи: 1) Урядову експертно-технічну комісію та Експертно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів України (Указ Президента України від 3 січня 1993 р. № 3/93 «Про вдосконалення державного експортного контролю»); 2) Урядову комісію з політики експортного контролю та Державну службу експортного контролю України (Указ Президента України від 28 грудня 1996 року № 1279/96 «Про подальше вдосконалення державного експортного контролю», Указ Президента України від 13 лютого 1998 року № 117/98 «Про Положення про державний експортний контроль в Україні»); 3) Міністерство економіки України (Указ Президента України від 15 грудня 1999 року № 1573 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади»); 4) Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України (Указ Президента України від 8 липня 2000 року № 868 «Питання військово-технічного співробітництва з іноземними державами, експортного контролю та військово-промислової політики»); 5) Державну службу експортного контролю України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики експортного контролю (Указ Президента України від 27 грудня 2001 року № 1265 «Про Державну службу експортного контролю України»).

7. Визначено, що характерною особливістю становлення державного експортного контролю в Україні було нормативне закріплення так званих «державних посередників», які безпосередньо здійснювали міжнародні передачі. Запровадження такого інституту обумовлювалося розпорядженням Кабінету Міністрів України надавати повноваження суб'єктам господарської діяльності виходити на зовнішні ринки.

8. Акцентовано на тому, що держава не забезпечувала підприємства оборонно-промислового комплексу державним оборонним замовленням та зовнішньоекономічними контрактами про військово-технічне співробітництво, монополія держави на експорт та імпорт товарів військового призначення паралізувала всі можливі контакти підприємств на міжнародних ринках, що також призвело до занепаду підприємств та оборонно-промислового комплексу загалом.

9. Доведено, що важливим чинником передумов становлення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні є також відносини міжнародної допомоги між Україною і Сполученими Штатами Америки.

10. Наголошено, що нормативно-правовими засадами контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є сукупність нормативно-правових актів, що встановлюють сутність і правила здійснення такого контролю.

11. Запропоновано для системності розуміння сутності нормативно-правових засад здійснення контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні їх поділ на міжнародні й національні. Міжнародна система контролю товарів військового призначення та подвійного використання функціонує у формі міжнародних режимів експортного контролю, діяльність яких спрямована на встановлення контролю за міжнародними трансфертами. Національними нормативно-правовими основами регулювання у сфері державного експортного контролю держави є норми та засади, визначені в Конституції України, законах

України (Господарському кодексі України, Законах України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про оборонні закупівлі») та інших підзаконних нормативно правових актах (Постанові Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» та Постанові Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання»).

12. Визначено, що принципи контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це керівні, науково обґрунтовані та законодавчо оформлені основоположні вимоги, за якими будується та функціонує система державного експортного контролю.

13. Запропоновано класифікувати принципи державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання на загальні (законність, гласність, систематичність) й спеціальні (пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки; обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та встановлення державного експортного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях; здійснення експортного контролю лише тією мірою, яка необхідна для досягнення його цілей; узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою; забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності.

Розділ 2

ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Мета, завдання і функції державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання

Здійснивши аналізування теоретико-правових засад дослідження державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання пропонуємо зосередити увагу на дослідженні його юридичного змісту. Критерії успішності контролю обумовлені певним кінцевим результатом, який був визначений до початку його впровадження. Тому аналіз мети, завдань та функцій державного контролю за товарами військового призначення і подвійного використання є необхідною складовою досліджень у цій сфері.

Насамперед доцільно розкрити сутність понять «мета» і «мета контролю». Наприклад, Аристотель трактував мету як те, для чого щось існує [57, с. 27], а сучасна філософська думка визначає мету як елемент діяльності суб'єкта, що характеризує майбутній результат цієї діяльності та спосіб її реалізації певними засобами [58, с. 136].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови метою названо те, до чого прагнеш, чого хочеш досягти; заздалегідь сплановане завдання [2, с. 661].

О. М. Резнік вважає, що метою є кінцевий результат, на який спрямована конкретна діяльність, тоді як формулювання мети повинно бути зрозумілим щодо суспільного значення такої діяльності та способу досягнення результату [59, с. 138].

Щодо мети контролю, то В. М. Гаращук стверджує, що нею є забезпечення законності та дисциплінованість державного управління [60, с. 244].

О. Альохін та Ю. Козлов мету контролю вбачають у реалізації функції моніторингу, пошуку об'єктивної та достовірної інформації про правову ситуацію; вжиття визначених законодавством заходів для запобігання та усунення порушень; з'ясування детермінант, що сприяють порушенню правових норм; ужиття заходів щодо притягнення винних осіб до юридичної відповідальності [61, с. 241].

О. Н. Андрійко вважає, що метою контролю є забезпечення злагодженої та чіткої роботи органів державної влади і державних органів на всіх рівнях, чесна та якісна співпраця, раціональне використання його посадових осіб, людських ресурсів, відповідальне ставлення працівників до своїх посадових обов'язків [62, с. 348].

На нашу думку, найбільш оптимальне визначення поняття «мета контролю» наводить С. С. Вітвіцький, який наголошує, що нею є очікуваний, бажаний стан системи, який обов'язково передбачає досягнення заданого результату і є основним орієнтиром контрольної діяльності. Поставлення мети є фундаментальною відправною точкою для контрольної діяльності [63, с. 87].

Далі доцільно охарактеризувати правову природу мети державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Контроль за непоширенням зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних озброєнь та протидія тероризму, як ми вже зауважували, є одними з основоположних напрямів міжнародного співробітництва та політики всередині держави. Реалізація цього завдання забезпечується впровадженням національних систем державного експортного контролю [64, с. 85–88].

Ключовою метою створення національних систем експортного контролю та встановлення настанов щодо контролю міжнародних передач є

забезпечення національної безпеки на основі непоширення зброї масового знищення та засобів доставлення, передавання звичайної зброї та протидії тероризму. Водночас обов'язковим є й урахування міжнародних режимів експортного контролю [65, с. 267].

У посібнику «Експортний контроль в системі міжнародної безпеки» зазначається, що метою державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є зменшення ризику застосування військової сили, поширення зброї масового знищення та засобів її доставлення та зменшення ризику використання «чутливих» товарів у терористичних цілях [66, с. 31]. Водночас в Економічній енциклопедії зазначено, що метою державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є регулювання та облік експорту, моніторинг додержання міжнародних правил і угод суб'єктами зовнішньої економіки, захист національних інтересів у зовнішній торгівлі [65, с. 491].

У легальному аспекті мета державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання впливає з тексту поняття «державний експортний контроль» в абзаці 35 статті 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [1]. Хотілося б акцентувати увагу, що вищезазначений Закон підходить до визначення мети дуже раціонально, тому вона є дуже деталізованою. Таким чином, основною метою державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання відповідно до законодавства є: забезпечення захисту національних інтересів України; непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях. Як бачимо з наведеного вище визначення, контроль товарів військового призначення й

подвійного використання насамперед покликаний забезпечити захист інтересів національної безпеки у світлі міжнародних зобов'язань.

Крім того, для забезпечення реалізації стратегічних цілей державної політики та підвищення їх ефективності постає питання про визначення мети, яка повинна бути сумісною з стратегічними напрямками розвитку України [63, с. 34]. Ураховуючи викладене, першочергова мета державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це забезпечення захисту інтересів національної безпеки держави. Таким чином, мета державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання має гнучкий характер і може трансформуватися з огляду на ключові напрями розвитку держави та актуальні загрози її національній безпеці. Також хотілося б зауважити, що мета державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання може бути як внутрішньою, так і зовнішньою.

Мета втілюється в реалізації конкретних, чітко сформованих завдань. Великий тлумачний словник сучасної мови «завданнями» називає чітко визначений обсяг роботи [2, с. 378].

О. М. Резнік наголошує, що завдання реалізуються під час здійснення певних заходів, які спрямовані на досягнення передбачуваної мети та включають у себе ресурси, що реалізуються для досягнення кінцевої мети, а також методологію втілення [59, с. 139]

У загальному розумінні до завдань державного контролю А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський відносять: порівняння фактичної ситуації в певній галузі з вимогами, висунутими раніше; виявлення недоліків і помилок у роботі та їх уникнення; оцінювання відповідності реалізації інших представлених функцій управління [66, с. 138].

В. С. Шестак, досліджуючи сутність завдань контролю, запевняє, що ними є встановлення фактичних даних про його об'єкти для визначення відповідності (невідповідності) правомірним оцінним критеріям, які

передбачають використання розумного результату заходів реагування в унормованому порядку; виявлення невідповідності підконтрольного об'єкта тим чи іншим правомірним оцінним критеріям для подальшого застосування заходів реагування [67, с. 174–175].

Також до завдань державного контролю відносять установлення фактичного виконання заданого управлінського рішення в діяльності підконтрольного об'єкта; ухвалення продуктивного рішення для покращання діяльності підконтрольного об'єкта, а у випадку неправомірної поведінки – застосування запобіжних та профілактичних заходів [63, с. 30].

Щодо сутності завдань державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, то, на жаль, законодавець не закріпив їх нормативно. Водночас ми переконані, що, враховуючи значущість завдання зі створення стійкої системи державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, зробити це дуже важливо.

Для спрощення розуміння ми пропонуємо поділяти завдання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання на загальні й специфічні. До загальних належать такі: 1) встановлення правил міжнародних переказів; 2) моніторинг та огляд міжнародних передач; 3) одержання об'єктивної й достовірної інформації про стан додержання законодавства у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання; 4) визначення причин та умов, що сприяють виникненню порушень в аналізованій сфері; 5) вжиття запобіжних заходів для профілактики майбутніх правопорушень.

Щодо специфічних завдань, то їх перелік обумовлений метою здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Так, ними є такі завдання: 1) забезпечити захист національних інтересів України; 2) гарантувати непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження

передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

Оскільки жодна комерційна чи приватна організація не може здійснювати державний контроль товарів військового призначення та подвійного використання, основним завданням держави є встановлення державної монополії на його здійснення та забезпечення належного й ефективного регулювання зовнішньої торгівлі. Адже державна монополія на контроль товарів військового призначення та подвійного використання є засобом реалізації виключної компетенції держави, однією з форм впливу на економічні відносини та інструментом контролю за об'єктами управління.

Державний контроль за товарами військового призначення та подвійного використання також забезпечує задоволення геополітичних і економічних потреб держави, оскільки, з одного боку, держава, включаючи оборонну промисловість, отримує значний валютний дохід, що дає можливість задовольнити дефіцит замовлень на внутрішньому ринку, а з іншого – постачання озброєння та військової техніки до іншої країни створює її залежність від таких товарів. Саме тому до завдань державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання варто віднести зміцнення міжнародного авторитету України на світових ринках озброєнь і забезпечення сприятливих політичних та економічних умов для діяльності власного оборонно-промислового комплексу.

Таким чином, завданнями щодо забезпечення захисту національних інтересів України необхідно вважати наступні: 1) встановлення державної монополії на здійснення експортного контролю та регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 2) зміцнення міжнародного авторитету України на світових ринках озброєнь; 3) забезпечення сприятливих політичних та економічних умов для діяльності власного оборонно-промислового комплексу. А завданнями щодо непоширення зброї масового

знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях варто вважати додержання Україною міжнародних зобов'язань.

Щодо окреслення співвідношення мети і завдань державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання, то поняття «мета» й «завдання» є подібними, але саме в питанні їх суперечностей криється особливість того, що вони дійсно характеризують. С. С. Вітвіцький відмічає, що мета має концептуальне значення на відміну від завдань, що мають тактичне значення. Мета означає заздалегідь сплановане завдання, план, тобто для однієї мети можна сформулювати кілька завдань [63, с. 32].

Ми вважаємо, що мета та завдання є взаємозв'язаними, адже в завданнях мета знаходить своє конкретне втілення. Таким чином, мета – це кінцевий результат функціонування, а завдання – це ті конкретні заходи, які потрібно реалізувати для досягнення мети. У будь-якому випадку мета та завдання, пов'язані з певним об'єктом, набувають властивих йому ознак і специфіки.

Далі розглянемо функції державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Важливо відмітити, що встановлення конкретних функцій необхідно розпочати з дослідження понятійно-категоріального апарату. Загалом у філософії функція – це зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта в конкретній системі відносин [68]. Щодо юридичного тлумачення, то згідно з ним функцією є юридично необхідна діяльність [69].

В. С. Мартем'янов вважає, що функції контролю означають наявність належних правовідносин між державою (в особі компетентних органів) та суб'єктом, що підлягає контролю [70, с. 78]. До них можна віднести: регульовальну, профілактичну, правоохоронну та інформаційно-аналітичну.

Пропонуємо проаналізувати ці функції через призму державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Загалом регулятивна функція державного контролю покликана забезпечити те, щоб у разі розбіжностей між зазначеними та фактичними діями, шляхами, обраними для досягнення мети, можна було ухвалити рішення та виправити ситуацію [71, с. 287]. Щодо реалізації цієї функції у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, то вона спрямована на пристосування роботи зі зв'язків з громадськістю у сфері міжнародних програм до встановлених законом правил, зокрема міжнародних, а також викриття незаконних дій установ, які беруть участь у міжнародних програмах, відхилення від правил, спрямування їх поведінки в певному правомірному напрямку.

Мета профілактичної функції – це недопущення порушень законодавства, а крім того, виявлення причин та умов учинення конкретних правопорушень [72, с. 90]. Діяльність, що формує зміст цієї функції, передбачає реалізацію пакета заходів щодо запобігання правопорушенням компетентними суб'єктами.

Тому профілактична функція державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання спрямована на виявлення й усунення факторів, причин та умов, що безпосередньо призводять до правопорушень у сфері експортного контролю або сприяють їх учиненню, щоб запобігти повторенню таких протиправних дій у майбутньому.

Наступна функція – правоохоронна, що має на меті забезпечити реалізацію суспільних відносин, урегульованих правом [73, с. 71].

Правоохоронна функція, як зауважує І. В. Сажнів, – це напрямок діяльності держави, який формує її сутність на конкретному етапі історичного розвитку, спрямований на вирішення основних завдань забезпечення захисту конституційного ладу, прав і свобод громадян,

правопорядку та всіх інших урегульованих правом суспільних відносин, і реалізується у відповідних формах та особливими методами [74, с. 76].

Ця функція пов'язана з досудовим та судовим переслідуванням. Репресивний вплив у цьому випадку є проявом реакції держави та її органів на конкретне юридичне правопорушення. Таким чином, правоохоронна функція спрямована на боротьбу (зокрема, за допомогою впровадження інституту юридичної відповідальності) з правопорушеннями, що вчиняються у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, захист і відновлення порушеного правопорядку, прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

І остання функція державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – інформаційно-аналітична. Зміст цієї функції – збирати, обробляти та аналізувати інформацію про відносини та процеси у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання для встановлення сучасного стану функціонування і перспектив подальшого розвитку як цієї сфери загалом, так і її складових елементів. Інформаційно-аналітична функція дає можливість відфільтрувати найважливіші позитивні та проблемні сторони державної політики в досліджуваній сфері, визначити їх якість та ефективність. Під час упровадження її результатів створюється відповідна інформаційна база, необхідна компетентним суб'єктам для ухвалення об'єктивних, продуктивних та системних рішень.

Підсумовуючи викладене вище, хотілося б зауважити, що, по-перше, мета державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання визначена на законодавчому рівні. Завдання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є формами реалізації мети, їх поділяють на загальні й специфічні. Щодо функцій державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання – це основні напрями діяльності держави в зазначеній сфері. До них належать регульовальна,

профілактична, правоохоронна та інформаційно-аналітична.

2.2. Рівні й напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання

Наступним етапом нашого дослідження стало вивчення рівнів і напрямів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Щодо градації рівнів, то, наприклад, О. М. Бандурка виділяє загальнодержавний та регіональний рівні [75, с. 70]. Натомість О. М. Резнік зауважує, що у сфері контролю зазвичай застосовують загальний підхід, згідно з яким контроль здійснюється на трьох рівнях: національному, регіональному та локальному [59, с. 243]. Цю позицію підтримує й О. Л. Євмешкіна, яка виділяє державний, центральний та регіональний рівні [76, с. 68].

Проте, С. Г. Стеценко згадує лише два види контролю: 1) державний, тобто одне із завдань державного управління, що полягає в оцінці законності об'єкта контролю та здійснюється компетентними державними органами (посадовими особами); 2) громадський – контроль, що реалізується громадськими організаціями або окремими громадянами (органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, ЗМІ) [77, с. 198].

Загалом, беручи до уваги всі перелічені думки та особливості здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, на нашу думку, доцільно виділити такі його рівні: міжнародний, загальнодержавний та локальний.

Міжнародний рівень державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання ґрунтується на зобов'язанні держави не поширювати зброю масового знищення та засоби її

доставлення, обмежувати передавання звичайної зброї, боротися з тероризмом і брати участь у міжнародних режимах експортного контролю.

Україна, як ми вже зазначали, є учасницею всіх міжнародних режимів експортного контролю і забезпечує неухильне додержання зобов'язань усіх режимів, що є національним інтересом нашої держави та цілей непоширення зброї масового ураження, засобів її доставлення, обмеження передавання звичайної зброї та боротьби проти тероризму. Такі зобов'язання втілюються за допомогою встановлення належного державного контролю за міжнародною передачею товарів військового призначення та подвійного використання.

Міжнародний рівень державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання також обумовлений, зважаючи на Главу VII Статуту Організації Об'єднаних Націй, діяльністю Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, адже передбачає можливість накладати різні санкції, включаючи повне або часткове обмеження на постачання військової продукції та предметів подвійного використання.

Загальнодержавний рівень контролю – це, по-перше, функція державного управління [78]; по-друге, він полягає в періодичній перевірці уповноваженими органами державної влади діяльності фізичних та юридичних осіб, спрямованій на попередження, виявлення і припинення порушень вимог, установлених нормативно-правовими актами, за результатами якої вразі виявлення порушень можуть застосовуватися заходи державного примусу [79].

Значний інтерес у контексті ідентифікації гностичної й функціональної сутності державного контролю становить концепція Ф. Ф. Бутинця та С. В. Барташа. Так, учені зауважують, що загальнодержавний контроль є формою здійснення державної влади, що забезпечує додержання законів та інших нормативно-правових актів, виданих органами державної влади [80, с. 341]. Наведене визначення обумовлює колективність здійснення загальнодержавного контролю, оскільки його реалізація включає діяльність

державного апарату, який організовує систему управління в підконтрольних структурах. Таким чином, загальнодержавний контроль здійснюють відповідні установи, що забезпечують його ефективність у різних сферах та галузях державного управління. До таких інституцій традиційно належать: 1) Верховна Рада України; 2) органи виконавчої влади; 3) Президент України; 4) судові органи [80, с. 431].

Отже, враховуючи зазначене, пропонуємо поділяти загальнодержавний рівень державного експортного контролю залежно від його інституційного спрямування на парламентський, президентський, урядовий, відомчий, міжвідомчий.

Традиційно в нормативних джерелах зазначено, що основи політики, її стратегію та напрями здійснення закладає на законодавчому рівні Верховна Рада України. Сфера здійснення державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання не є винятком, адже згідно з частиною 1 статті 6 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» законодавчі основи державної політики в галузі державного експортного контролю також визначає Верховна Рада України [1].

Крім того, повноваження Верховної Ради України у сфері зовнішньої торгівлі конкретизовані й у статті 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Зокрема, ними є: 1) прийняття, зміна та скасування законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності; затвердження основних напрямів зовнішньоекономічної політики України; 2) розгляд, затвердження та зміна структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 3) укладання міжнародних договорів України відповідно до законів України про міжнародні договори України та приведення чинного законодавства України у відповідність з правилами, встановленими цими договорами; 4) встановлення спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності на території України відповідно до статей 24, 25 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

5) затвердження списків товарів, експорт та імпорт яких забороняються згідно зі статтями 16, 17 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (експорт із території України товарів у межах виконання рішень Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй про застосування обмежень або ембарго на поставки товарів у відповідну державу); 6) ухвалення рішень про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та / або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань за допомогою встановлення повної / часткової заборони (повного / часткового ембарго) на торгівлю, крім випадків, визначених Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; 7) позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму. Крім зазначеного, Верховна Рада України залучена також до процесу надання повноважень на здійснення міжнародних передач суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності [4].

Наступний різновид загальнодержавного рівня державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це президентський. Згідно з думкою О. П. Гетьманця, президентський контроль – це явище, властиве державному управлінню, діяльності, що здійснюється на підставі Конституції України і законодавства України Президентом особисто або через його дорадчі та інші органи й служби стосовно отримання, аналізування, дослідження інформації про діяльність органів контролю і посадових осіб органів влади, компаній, установ та організацій, які на основі цієї інформації вживають заходів реагування, передбачених Конституцією та законами України [81, с. 192].

Згідно з частиною 1 статті 6 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» загальне керівництво державною політикою в галузі державного експортного контролю відповідно до Конституції України здійснює Президент України [1]. Зокрема, Президент України затверджує правила про порядок забезпечення виконання рішень Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй про введення (скасування) ембарго на експорт

товарів та порядок вирішення проблем, пов'язаних з уведенням (зняттям) обмежень щодо експорту товарів, міжнародні перекази яких підлягають державному експортному контролю.

Серед основних нормативно-правових актів, виданих Президентом України у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання варто виділити такі.

По-перше, Указ від 20 березня 2002 року № 276/2002 «Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами», спрямований на встановлення меж повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами, усунення дублювання в їх роботі [82].

По-друге, Указ Президента України від 24 грудня 2002 року № 1207 «Про додаткові заходи щодо вдосконалення контролю у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва», який було видано для підвищення ефективності військово-технічного співробітництва з іноземними державами, посилення контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання [83].

По-третє, Указ Президента України від 5 березня 2007 року № 180 «Про міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю», яким було затверджено Положення про міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю, яка є робочим органом, утвореним за рішенням Ради національної безпеки і оборони України [84].

Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом із питань національної безпеки і оборони при Президентові України. До її компетенції у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання належить контроль за діями органів виконавчої влади в цій галузі.

Ще одним різновидом загальнодержавного рівня державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є урядовий. Урядовий контроль здійснює Кабінет Міністрів України. Контрольна діяльність Кабінету Міністрів України спрямована безпосередньо на забезпечення законності державного управління України. Крім того, урядовий контроль є засобом забезпечення верховенства права. Контрольна діяльність Кабінету Міністрів України щодо органів виконавчої влади не повинна лише обмежуватися лише перевіркою виконання певних рішень та реалізації заходів, а повинна передбачати контроль якості виконання, своєчасність виявлення проблем та концентрацію зусиль щодо виправлення ситуації [85].

Кабінет Міністрів України забезпечує здійснення державної політики у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Аналіз нормативно-правових актів чітко демонструє, що найбільш аналізована сфера врегульована саме актами Кабінету Міністрів України. Зокрема, постановами Кабінету Міністрів України визначено порядок створення та діяльності Державної служби експортного контролю України; порядок державного експортного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів; порядок справляння плати за надання платних адміністративних послуг з оформлення та видачі документів у галузі державного експортного контролю і переліку платних адміністративних послуг, що надаються Державною службою експортного контролю України, та розміру плати за їх надання; порядок надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення і товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю; порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю; порядок державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів; порядок надання

гарантій та здійснення державного експортного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання в заявлених цілях; порядок здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання.

Різновидом загальнодержавного рівня державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є відомчий. Відомчий контроль здійснюється органами влади зі спеціальною компетенцією, такими переважно є структурні ланки виконавчої гілки влади, різного роду міністерства, служби, інспекції тощо.

Відомчий контроль (внутрішній контроль) здійснюється міністерствами та відомствами в межах відповідної організаційної структури та стосується завдань, що стоять перед міністерствами і відомствами. Відповідно до цього в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади створюють незалежні структури внутрішнього контролю та підрозділи функціонального контролю й аудиту, завданням яких є перегляд фінансово-господарської діяльності підпорядкованих їм державних підприємств, установ та організацій [86, с. 118].

Реалізація державної політики у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання забезпечується центральним органом виконавчої влади, який здійснює державну політику в цій сфері, а також міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, розвідувальними органами України, які законодавчо уповноважені вживати заходів у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. За згодою їх керівників ці органи виконавчої влади можуть також залучати до виконання заходів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання інші центральні органи виконавчої влади, дипломатичні представництва України і юридичних осіб, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним контролем товарів військового призначення та подвійного використання [87].

Державна служба експортного контролю України, як ми вже наголошували, забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. О. І. Лавернова вдало зауважує, що адміністративно-правовий статус будь-якої державної служби – це складна правова конструкція, що складається з чотирьох блоків: по-перше, блоку мети, що вміщує цілі, завдання та функції державної служби; по-друге, структурно-організаційного блоку: нормативне визначення порядку формування державної служби та її підпорядкування певному міністерству, а також організаційної структури; по-третє, блоку повноважень (права та обов'язки); по-четверте, блоку форм і методів діяльності: форми діяльності державних служб – це зовнішнє вираження змісту конкретних заходів, що постійно здійснюються компетентним органом (державним службовцем) з метою виконання покладених на нього завдань та функцій, а методи діяльності державних служб – це сукупність способів, прийомів та засобів цілеспрямованого, організуючого впливу суб'єктів управління на об'єкти, віднесені до їх адміністрування [88, с. 278].

Ми переконані, що необхідно погодитися з твердженням В. І. Теремецького про те, що адміністративно-правовий статус насамперед визначається компетенцією державної служби. Крім того, вчений зазначає, що набір елементів адміністративно-правового статусу також включає цілі, завдання та функції певного органу, як тільки вони отримують належне юридичне закріплення. Водночас адміністративно-правовий статус деяких державних установ юридично розмитий, оскільки деякі їх обов'язкові елементи не закріплені нормативно [89, с. 83]. А. Т. Гаркуша впевнений, що кожний орган виконавчої влади має певну компетенцію та відповідні форми й напрями для її реалізації в рамках практичного виконання покладених на нього завдань і функцій. Загалом компетенція є організаційно-правовою категорією. Організаційний характер компетентності виявляється насамперед у тому, що компетентність у функціональному сенсі є критерієм

розмежування органів та структури їх системи. Впливаючи безпосередньо на побудову (проектування) системи органів виконавчої влади, компетентність кожного окремого органу впливає на відносини між іншими елементами цієї системи. Важливо, що компетентність органів виконавчої влади визначає її внутрішню структуру, тобто «кількість та якість» структурних підрозділів кожної посади [88, с. 111].

Щодо компетентності Державної служби експортного контролю України, то вона закріплена в Положенні про Державну службу експортного контролю України, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 р. № 159. Згідно з цим нормативно-правовим актом основними завданнями Державної служби експортного контролю України є: 1) реалізація державної політики у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, подвійного використання та інших товарів, щодо яких відповідно до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» можуть застосовуватися процедури державного експортного контролю, а також внесення на розгляд Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економіки пропозицій щодо забезпечення її формування; 2) забезпечення захисту національних інтересів та зміцнення міжнародного авторитету України під час здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів за допомогою забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України, пов'язаних із непоширенням зброї масового знищення, засобів її доставлення та обмеженням передач звичайних видів озброєння для недопущення їх застосування в терористичних та інших протиправних цілях; 3) надання в передбачених законом випадках адміністративних послуг у сфері державного експортного контролю [90]. Аналізуючи зміст завдань хотілося б зауважити, що вони мають загальний характер. Водночас вони конкретизовані в правах та обов'язках цієї служби. З позитивного боку хотілося б відмітити, що з метою реалізації покладених на Державну службу експортного контролю

України завдань та функцій цей орган виконавчої влади уповноважений видавати підзаконні нормативно-правові акти, якими, зокрема, врегульовано такі питання: визначено порядок заповнення заяв щодо отримання дозвільних документів, документів про гарантії та інших документів, що надаються Державною службою експортного контролю України [90]; затверджено порядок оформлення і використання дозвільних документів у галузі державного експортного контролю [91]; затверджено порядок залучення представництв генерального замовника – Національного космічного агентства України – до виконання робіт у галузі державного експортного контролю на підприємствах космічної галузі [92]; затверджено порядок надання юридичним особам повноважень на проведення недержавної експертизи товарів у галузі державного експортного контролю [93]; закріплено рекомендації щодо створення суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів систем внутрішньофірмового експортного контролю [94]; затверджено порядок реєстрації в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів [95]; затверджена форма висновку щодо можливості проведення переговорів, форм звітів та встановлення термінів звітності [96]; затверджено порядок розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства у галузі державного експортного контролю [97]; затверджено інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в галузі державного експортного контролю [98]; затверджено порядок заповнення заяви про одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, тощо [99].

Поряд із відомчим контролем у досліджуваній сфері має місце також міжвідомчий контроль. Останній здійснюють органи міжгалузевої компетенції, який забезпечує контроль за виконанням чинних правових норм у відповідній сфері. Цей вид контролю передбачає контроль із боку різних спеціалізованих державних інспекцій, служб, комісій, комітетів та відомств

тощо, що структурно входять до відповідальних міністерств або відомств та відповідно до покладених на них повноважень контролюють додержання обов'язкових правил у різних сферах діяльності, зокрема, й сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання [100, с. 42].

Міжвідомчий різновид загальнодержавного рівня державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання характеризується діяльністю таких органів державної влади: Міністерства економіки України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, органів досудового розслідування та інших центральних органів виконавчої влади. Повноваження цих органів деталізовані в Указі Президента України від 20 березня 2002 року № 276/2002 «Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами» [84].

Особливе місце в контексті характеристики загальнодержавного рівня державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання поряд із Державною службою експортного контролю України, на нашу думку, займає Державний концерн «Укроборонпром». Це твердження обумовлене тим, що існують й інші структури без статусу державного органу, які здійснюють заходи щодо державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання [101]. Проте на сьогодні в жодному нормативно-правовому акті на офіційному рівні не визначено Державний концерн «Укроборонпром» суб'єктом державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Натомість у Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» наголошено, що здійснення заходів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання іншими суб'єктами,

ніж визначено, є недопустимим і не відповідає меті державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання і міжнародним зобов'язанням України. Незважаючи на обмеження, встановлені Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», аналізування підзаконних нормативно-правових актів дозволяє спростувати це твердження. Так, постанови Кабінету Міністрів України надають певні повноваження у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання Державному концерну «Укроборонпром».

Згідно з п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 1999 року № 1228 (у редакції від 20 серпня 2019 року) «Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» під час проведення зовнішньоторговельних операцій із товарами військового призначення уповноваженим суб'єктам господарювання здійснювати маркетинг ринку збуту і встановлювати зовнішні ціни за погодженням з уповноваженим суб'єктом господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з метою уникнення недобросовісної конкуренції [102].

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» (у редакції від 14 листопада 2019 року) встановлено, що суб'єкти господарювання, яким у встановленому порядку надані повноваження, зобов'язані здійснювати маркетинг ринку збуту і встановлювати зовнішні ціни на товари військового призначення за погодженням з уповноваженим суб'єктом господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з метою уникнення недобросовісної конкуренції [103]. Такі

повноваження перейшли до Концерну від Державної компанії «Укрспецекспорт» та були актуальними в час, коли існувала заборона на діяльність у сфері розроблення та виготовлення оборонної продукції приватними підприємствами. Лише Постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2020 року № 504 внесено зміни до Постанов Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 і від 12 липня 1999 року № 1228, а саме: 1) у Положенні про порядок надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 р. № 838, абзац восьмий пункту 19 (щодо погодження з Концерном маркетингу ринку збуту та зовнішніх цін) виключено; 2) пункт 2 (щодо погодження з Концерном маркетингу ринку збуту та зовнішніх цін) Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 1999 року № 1228 «Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» виключено.

Отже, Державний концерн «Укроборонпром» не є суб'єктом правовідносин за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними підприємствами-учасниками; суб'єктом державного експортного контролю; учасником військово-технічного співробітництва, визначеному Указами Президента України від 21 квітня 1999 року № 422 та від 20 березня 2002 року № 276, який здійснює координацію і контроль військово-технічного співробітництва; суб'єктом загальнодержавної системи забезпечення контррозвідувального режиму в Україні, запровадженої Указом Президента України від 6 жовтня 2017 року № 310.

Однак відповідно до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу» та згідно зі своїм Статутом Концерн наділений правом формувати та реалізовувати

єдину маркетингу та цінову політику виключно для учасників концерну [104].

Водночас відповідно до Положення про порядок надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення і товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, суб'єкти господарювання, яким у встановленому порядку надані повноваження, в частині проведення операцій із товарами військового призначення мають право провадити в установленому порядку рекламну та іншу маркетингову діяльність, брати участь у виставках та здійснювати демонстрацію іноземним замовникам товарів військового призначення, що передбачаються для експорту [93].

А відтак, можна стверджувати, що Державний концерн «Укроборонпром» має невластиві йому регуляторні повноваження щодо контролю експортної діяльності підприємств-учасників Концерну, які не відповідають принципам державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Щодо останнього рівня державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, то ним є локальний або внутрішньофірмовий. Відповідно до частини першої статті 14 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» для забезпечення виконання вимог законодавства в галузі державного експортного контролю на всіх етапах здійснення міжнародних передач товарів суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів створює систему внутрішньофірмового експортного контролю згідно з рекомендаціями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, який сприяє створенню такої системи і надає цьому суб'єкту інформаційно-методичну допомогу.

Водночас зазначається, що створення системи внутрішньофірмового експортного контролю є обов'язковим для суб'єкта здійснення міжнародних

передач товарів, який має намір отримати від Кабінету Міністрів України повноваження на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, або в разі, коли цей суб'єкт має намір отримати генеральний чи відкритий дозвіл або висновок [1].

Створення підприємством системи внутрішньофірмового державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання загалом є рекомендаційною нормою законодавства, однак, враховуючи досить специфічний характер сфери передачі товарів військового призначення та подвійного використання для компаній, які бажають вести відповідний бізнес з такими товарами на міжнародному ринку, створення системи внутрішнього експортного контролю є вигідним: 1) з точки зору безпеки компанії; 2) з огляду на її економічні вигоди [94].

Охарактеризувавши рівні державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, пропонуємо зосередити увагу на його напрямках. Державний контроль за товарами військового призначення та подвійного використання, на нашу думку, за сутністю реалізовується за такими напрямками: 1) контроль за міжнародними передачами в рамках виконання державного оборонного замовлення та поширюється на державних замовників і виконавців державних контрактів із оборонного замовлення; 2) контроль за міжнародними угодами в рамках військово-технічного співробітництва; 3) контроль за міжнародними передачами оборонної продукції на замовлення іноземних суб'єктів господарювання.

Напрями державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання також доцільно класифікувати за видами повноважень на право здійснення такої зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізувавши Постанову Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового

призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» [104], нам вдалося виокремити такі критерії видів повноважень, які надавалися Кабінетом Міністрів України, а саме: 1) повноваження на експорт та імпорт товарів військового призначення і товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю – на всі товари; 2) повноваження на експорт та імпорт товарів військового призначення за позиціями списку товарів військового призначення, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю – на окремі товари за списком; 3) повноваження на експорт та імпорт товарів військового призначення власного виробництва та імпорт товарів військового призначення для потреб власного виробництва, зокрема експорту та імпорту товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю – для потреб власного виробництва; 4) повноваження на експорт послуг з авіап перевезень товарів військового призначення.

Також вважаємо за доцільне розділяти напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання під час здійснення міжнародних передач і на етапі розроблення та виготовлення оборонної продукції. Зазначене обґрунтовується тим, що встановлення чітких правил для розроблення та виготовлення продукції оборонного призначення може ще на початковому етапі їх створення запобігти поширенню зброї масового знищення, засобів її доставлення та використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

З огляду на вищевикладене ми виокремили три рівні державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання: міжнародний, загальнодержавний та внутрішньофірмовий. Загальнодержавний контроль є колективним, адже суб'єктами його реалізації є органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Цей рівень за умови, що реалізується органами виконавчої влади, може бути відомчим та міжвідомчим. Створення підприємством системи внутрішньофірмового

державного експортного контролю товарів військового призначення й подвійного використання є рекомендаційною нормою законодавства. Ми вважаємо, що для спрощення розуміння напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення й подвійного використання необхідно класифікувати за сутністю, за видами повноважень на право здійснення такої зовнішньоекономічної діяльності та за етапами розроблення та виготовлення оборонної продукції.

2.3. Форми та методи державного експортного контролю за товарами військового призначення й подвійного використання

Державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання реалізується в певних формах та за допомогою відповідних методів. Юридична література подекуди ототожнює поняття «форма державного контролю» та «метод державного контролю». Водночас варто підтримати позицію Ю. Л. Більбіта, що такий підхід є обмеженим [105, с. 110]. Ми впевнені, що важливість розгляду форм і методів державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання обумовлена тим, що саме ці категорії найбільш змістовно відображають його сутність.

Насамперед важливо дослідити юридичний зміст понять «форми» та «методи». Стосовно тлумачення поняття «форма», то Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує плюралістичний підхід, адже розкриває сутність аналізованого поняття як: 1) обриси, контури, зовнішні межі об'єкта, що визначають його зовнішній вигляд; 2) спосіб вираження змісту, внутрішня побудова змісту, структура та зовнішнє вираження; 3) пристрій, шаблон, який дає щось конкретне; 4) зовнішнє вираження предмета, яке не розкриває його сутності [2, с. 679].

З філософської точки зору форма – активна, вона причина та ефективна

сила змін. Сутність речі в тому вигляді, якого вона набрала [106, с. 15]. Форма – це вираження змісту, його обумовленість. Це внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його вираження, що має певну безпеку, стабільність та незалежність [107, с. 178]. Форма означає зовнішній тривимірний вигляд або конфігурацію певної речі – на відміну від матерії, змісту або матеріалу, з якої вона виготовлена [108, с. 346].

М. К. Якимчук припускає, що форму в її найбільш загальному тлумаченні необхідно розуміти як зовнішнє вираження (оформлення) змісту відповідної діяльності. Вчений підкреслює, що аналіз сутності форми контролю можливий за допомогою розкриття змісту терміна «форма керівництва», який він трактує як зовнішньопроявлений акт – волю посадової особи, яка перебуває в межах закону та його компетентності, для досягнення конкретної мети управління [109, с. 229].

Юридична література, як зауважує А. В. Малько, акцентує увагу на тому, що правова форма певною мірою властива будь-якій юридично значущій діяльності. Вчений переконаний, що форма є однією з гарантій точного і суворого застосування та додержання правових норм. Правова форма регулює правову діяльність громадян, організацій, посадових осіб та компетентних органів, а також офіційні документи, в яких фіксуються результати цієї діяльності [110, с. 57].

В. К. Колпаков стверджує, що кожний суб'єкт державного управління (орган чи державний службовець) наділений відповідною компетенцією, що дає йому можливість у певних ситуаціях обирати певну поведінку, варіант певних дій, тобто відобразити зміст управлінської діяльності та реалізовувати його в тій формі, що, як він вважає, є найбільш ефективною та найкраще відповідає інтересам держави [111, с. 208].

Є. М. Попович влучно зауважує, що правові форми, в яких проявляється правова воля суб'єкта управління, характерна для державного управління, – це діяльність, пов'язана з виконанням юридично значущих актів у порядку, чітко визначеному законодавчими та підзаконними актами.

Особливістю правової форми правління є те, що вона найбільш чітко показує державно-владний, виконавчо-розпорядчий, статутний характер державної влади, її посадових осіб [112, с. 146].

Стосовно форм контролю, то В. Ф. Журко та В. Б. Ястребов вважають, що це специфічне поєднання особливостей їх організації та реалізації, взаємозв'язку прийомів контролю для виявлення і розкриття певного змісту [113, с. 77].

Ю. С. Шемшученко визначає форму контролю як зовнішнє виявлення органами контролю конкретних однорідних дій, які здійснюються для практичного втілення покладених на них завдань [114, с. 23].

В. В. Пахомов форми контролю трактує як конкретизовані та нормативно закріплені напрямки діяльності органів контролю (або їх працівників), спрямовані на досягнення зазначеної мети та реалізацію певних завдань [115, с. 304].

Підсумовуючи позиції вчених, хотіли б наголосити, що, на нашу думку під поняттям «адміністративна форма державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання» необхідно розуміти зовнішнє практичне вираження діяльності держави, пов'язаної з реалізацією контрольних та управлінських повноважень у сфері експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання і спрямована на досягнення кінцевої мети, яка полягає в забезпеченні захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

Щодо класифікації форм контролю, то в науковій літературі відсутній сталий підхід з цього питання. Так, зарубіжні та вітчизняні вчені групують форми контролю на основі різних підстав. Наприклад, М. І. Іншин та О. М. Музичук вдало зауважують, що конкретна форма контролю залежить

від мети контролю, а також від його предмета. Вчені розрізняють основні, загальні та спеціальні форми контролю. Зокрема, до основних форм контролю вони відносять перевірки; моніторинг; ознайомлення зі статистичною звітністю, вивчення та аналіз матеріалів, що містяться в засобах масової інформації; загальні – перевірка, ревізія, інвентаризація та аудит [116, с. 178].

І. К. Залюбовська формами реалізації контролю в державі називає заслуховування звітів, інформації та повідомлень, відвідувань, розслідувань, нагляд за діяльністю підконтрольних осіб, координація діяльності підконтрольних осіб, розгляд скарг, заяв тощо [117, с. 13].

Л. В. Гуцаленко переконана, що до форм державного фінансового контролю належать ревізії, аудити, тематичні перевірки, внутрішні перевірки, фінансові огляди, нормативні розслідування [118, с. 5].

А. В. Бондар вважає, що контроль можна здійснювати шляхом проведення перевірок, ревізій, аудиту та інших засобів, передбачених законодавством [129, с. 103].

Т. М. Білуха формами фінансово-економічного контролю називає ревізії, тематичні перевірки та аудит [120, с. 52].

Ми вважаємо, що форми державного контролю, визначені вченими, також стосуються сфери державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. На додаток до вищеназваних форм, на нашу думку, повинні існувати й особливі форми державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Тому, враховуючи вищевикладене, а також беручи до уваги правові принципи, на яких ґрунтується державний контроль за товарами військового призначення та подвійного використання, його завдання, призначення й особливості правової природи, ми дійшли висновку, що особливими формами державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є: 1) участь України в міжнародних

режимах експортного контролю, проведення переговорів з міжнародними партнерами, взаємний обмін інформацією; 2) монополія та встановлення процедури надання повноважень і порядків експортного контролю; дозвільна система експортного контролю, а саме надання дозволів, висновків та інше; укладання договорів про військово-технічне співробітництво; 3) офсетна діяльність; 4) запровадження інституту державних посередників; ліцензування діяльності у сфері розроблення та виробництва.

Варто зазначити, що форми нерозривно пов'язані з методами здійснення відповідної діяльності. Останні в кінцевому підсумку свідчать про інструменти та засоби, за допомогою яких здійснюється така діяльність.

Загалом метод (від грец. μέθοδος – «шлях через») – систематизована серія кроків, які необхідно здійснити для виконання певного завдання або досягнення певної мети; концепція ідентична алгоритму дій та технологічному процесу, певний підготовлений шлях [121, с. 223].

С. В. Каламбет, С. В. Іванов, Ю. В. Півняк тлумачать «метод» у широкому та вузькому сенсі. Так, у широкому сенсі – це спосіб функціонування суб'єкта в тій чи іншій формі. Тобто метод – це шлях пізнання і практичного перетворення реальності, система прийому й принципів, що регулюють практичну та пізнавальну діяльність людей (суб'єктів). А у вузькому – це певна система нормативних приписів, покликана спрямовувати компетентного суб'єкта до вирішення певної проблеми, з метою досягнення результату в певній сфері діяльності [122, с. 191].

Філософія розглядає метод як спосіб побудови і роз'яснення системи філософського знання; сукупність прийомів та операцій практичного й теоретичного розроблення [123, с. 47]. Щодо сутності поняття «метод правового регулювання», то Л. С. Явіч визначив його як спосіб впливу на державу через правові норми щодо суспільних відносин, впливу на поведінку людей як учасників суспільних відносин, щоб вони діяли відповідно до закону в інтересах суспільства [124, с. 47].

В. Д. Сорокін виводить концепцію методу правового регулювання з використанням методології системного аналізу і розуміє його як сукупність правових прийомів, інструментів, можливостей впливу на системи соціального управління в рамках державного апарату, соціально-правового середовища [125, с. 84].

А. М. Вітченко вважає, що метод правового регулювання – це сукупність правових прийомів, засобів, методів, що відображають унікальність впливу галузі права на суспільні відносини та спрямовані безпосередньо на формування й вираження можливих і необхідних форм поведінки суб'єктів [126, с. 52].

Традиційно методом адміністративного права називають сукупність прийомів (засобів) впливу на суспільні відносини, викладені в нормах цієї галузі, які є її предметом і застосування яких дає можливість створити відповідні умови для реалізації та захисту громадян, функціонування суспільства й держави [12, с. 232].

Важливо відмітити, що вагоме значення відіграє і звернення до визначення «методу адміністративно-правового регулювання», який, на нашу думку, співвідноситься як конкретне і загальне порівняно з методом адміністративного права. Тобто ми можемо сказати, що поняття «метод адміністративно-правового регулювання» використовується, коли йдеться про впровадження конкретних заходів у відповідній сфері, на яку поширюються норми адміністративного права.

С. С. Алексєєв правове регулювання розуміє як здійснення ефективного нормативного та організаційного впливу на суспільні відносини через систему правових засобів для їх організації, захисту й розвитку відповідно до соціальних потреб певного суспільного устрою [128, с. 171].

Щодо сутності поняття «метод адміністративно-правового регулювання», то Ю. Ю. Чуприна тлумачить його як сукупність правових засобів і прийомів, які використовуються уповноваженими органами для регулювання суспільних відносин під час реалізації та виконання

адміністративних завдань і функцій виконавчої влади з урахуванням об'єктивних законів суспільного розвитку. До того ж прийоми, що становлять зміст цього методу, поділяють на декілька груп: 1) за рівнем правової норми (імперативні і диспозитивні методи); 2) за рівнем нормативно-правового акта (статусний, процесуальний, деліктний методи) [129, с. 20].

Д. О. Карбовський розкриває сутність методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних органів Національної поліції України, називаючи ними інструменти адміністративно-правового регулювання, які є способами та засобами впливу територіальних органів Національної поліції України на окремих осіб, товариства та органи влади, що здійснюється з метою виконання своїх законних обов'язків, функцій та повноважень [130, с. 126].

Натомість Д. В. Лук'янець переконаний, що метод адміністративно-правового регулювання належним чином ураховується лише піз час аналізу змісту правил, які традиційно вважаються правовими актами адміністрації. Цей метод впроваджують не законодавчі органи, а переважно суб'єкти виконавчої влади, які здійснюють власні повноваження в таких актах. Тому, дійсно, доцільно, щоб адміністративно-правове регулювання зосереджувалося на переважній ролі обов'язкових норм, тобто на методі обов'язкового регулювання [131].

М. В. Данилова зауважує, що адміністративно-правовий метод складається з ідей і принципів регулювання в певній сфері виконавчо-розпорядчої діяльності держави [132, с. 12].

Загальні характеристики методу адміністративно-правового регулювання традиційно реалізуються: застосуванням нормативних актів (визначення відповідальності), встановленням заборон, наданням дозволів [133, с. 56].

М. М. Бліхар аналізує методи адміністративного регулювання у контексті інвестиційної діяльності. Так, пропонується під ними розуміти

зовнішнє вираження адміністративних відносин органів виконавчої влади, які вони здійснюють стосовно осіб, які інвестують майно та інтелектуальну власність у підприємницьку та іншу діяльність з метою раціоналізації цієї діяльності [134, с. 19].

Щодо визначення сутності поняття «методу контролю», то Д. В. Лученко вважає, що метод контролю необхідно розглядати як спосіб його здійснення, тобто як саме реалізуються завдання, що покладаються на суб'єкти контролю. Таким чином, під методами контролю розуміють конкретні способи, прийоми практичного здійснення покладених на суб'єктів контролю завдань, тобто фактичний зміст контрольної діяльності. Автор також зазначає, що методи контролю – це способи організації організаційно-правового впливу на підконтрольний об'єкт. А основою такого впливу є той або інший спосіб контролю. Методи, які застосовують суб'єкти контролю у своїй практичній діяльності, різноманітні та численні, постійно вдосконалюються, що підвищує їх ефективність у досягненні мети контрольного процесу [135, с. 64].

Досліджуючи проблеми методу державного контролю, О. Е. Савенко до ознак, що характеризують метод контрольної діяльності державних органів, відносить такі: 1) становлять сукупність способів, прийомів, коштів державного контролю; 2) здійснюються державними органами контролю в процесі контрольної діяльності. Завжди супроводжуються реалізацією компетенції, тобто владних повноважень із певних предметів відання; 3) розкривають, яким чином держава реалізує загальнонаціональні інтереси, вирішує публічні завдання та функції; 4) завжди повинні мати правовий характер, відповідати букві й духу закону. Застосовуються на основі та на виконання закону; 5) характеризуються послідовним застосуванням формалізованих стадій і процедур; 6) мають своїм адресатом певний об'єкт контролю [136, с. 151–152].

С. М. Зирянов відзначає серед ознак методу адміністративного контролю такі: 1) підвищення якості нормативного правового регулювання;

2) обов'язкову антикорупційну експертизу проектів законодавчих та інших нормативних правових актів, що утворюють інститут адміністративного нагляду; 3) державний контроль (враховуючи прокурорський нагляд) і громадський контроль за реалізацією функції адміністративного нагляду; 4) прозорість і публічність адміністративно-наглядової діяльності; 5) юридичну, насамперед адміністративну, відповідальність посадових осіб органів виконавчої влади; адміністративну юстицію, враховуючи розвиток досудових процедур вирішення спорів [137, с. 16–17].

На наш погляд, під час характеристики адміністративних методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, як і під час характеристики форм цієї діяльності, необхідно виходити з її особливостей, мети та завдань.

Ураховуючи вищевикладене, ми дійшли висновку, що адміністративні методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це сукупність закріплених у нормах адміністративного права заходів, засобів та способів впливу на суспільні відносини, що використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами контролю в процесі реалізації відповідної діяльності.

У контексті нашого дослідження істотне значення має й видова характеристика методів контролю. Наприклад, Ю. Л. Больбіт наголошує, що загальними методами державного експортного контролю є прийоми, властиві контролю в більшості сфер зв'язків із громадськістю [105, с. 121].

Щодо методів контролю, К. В. Шоріна дійшла висновку, що загальні методи контролю впливають із загальних методів управління. Водночас вони характеризуються особливістю, що визначається специфікою контрольної діяльності. Серед загальних методів контролю вона виділяє методи переконання та примусу, а також методи координації, колегіальності, індивідуальності тощо [138, с. 70–73].

Позитивно хотілося б відмітити, що законодавець на нормативному рівні закріпив перелік методів державного експортного контролю за

товарами військового призначення та подвійного використання. Так, стаття 5 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» методами здійснення державного експортного контролю називає: 1) ідентифікацію товарів, що передбачає встановлення відповідності конкретних товарів, які є об'єктами міжнародних передач, найменуванню та опису товарів, внесених до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю; 2) надання дозволів чи висновків на здійснення міжнародних передач товарів або проведення переговорів щодо здійснення таких передач; 3) здійснення митного контролю та митного оформлення товарів відповідно до законодавства; 4) застосування санкцій до суб'єктів господарювання, які порушили порядок здійснення таких передач, установлений Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» та іншими актами законодавства в галузі експортного контролю [1].

Характерною особливістю методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, які наведені в Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» є те, що вони використовуються в певній послідовності, а не окремо. Першочерговим методом є ідентифікація товарів, наступним – надання дозволів, потім – митний контроль, та в певних випадках – застосування санкцій.

Варто зауважити, що ця стаття визначає лише основні методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, тоді як повний перелік цих урядових методів залежить від конкретного етапу планування або здійснення міжнародного переміщення товарів, тому цей перелік можна доповнити та розширити відповідно до вирішуваних завдань [54, с. 45].

Ураховуючи дослідження, проведенні в першому розділі, основним завданням контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є встановлення державної монополії на здійснення експортного контролю й регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

При цьому, до методів такого державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання необхідно відносити й такі: 1) регулювання розроблення та виготовлення продукції військового призначення, визначення порядку здійснення міжнародних передач, дозвільний порядок діяльності, правове регулювання цієї сфери; 2) визначення порядку надання повноважень суб'єктам господарювання на здійснення міжнародних передач; додержання міжнародних зобов'язань.

Для типологічного відокремлення специфічних методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання доцільно класифікувати їх залежно від призначення в державному регулюванні правовідносин у галузі експорту. Загальні методи застосовують у разі державного регулювання підприємницької діяльності загалом, а спеціальні методи характерні для регулювання правовідносин у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. До загальних методів відносять дозвільний порядок (ліцензування), митне оформлення, проведення перевірок.

Отже, адміністративною формою державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є зовнішній практичне вираження діяльності держави, пов'язаної з реалізацією контрольних та управлінських повноважень у сфері експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення й подвійного використання та спрямована на досягнення кінцевої мети, яка полягає у забезпеченні захисту національних інтересів України, додержанні нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а

також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях. Ми вважаємо, що форми державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання бувають загальні та особливі. Щодо адміністративних методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, то ними є сукупність закріплених у нормах адміністративного права заходів, засобів та способів впливу на суспільні відносини, що використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами контролю в процесі реалізації відповідної діяльності. Вони можуть бути загальними та спеціальними.

Висновки до розділу 2

1. Доведено, що мета державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання має гнучкий характер і може трансформуватися з огляду на ключові напрями розвитку держави та актуальні загрози її національній безпеці. Крім того, хотіли б зауважити, що мета державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання може бути як внутрішньою, так і зовнішньою.

2. Запропоновано поділяти завдання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання на загальні та специфічні. До загальних належать: 1) установлення правил міжнародних переказів; 2) моніторинг та огляд міжнародних передач; 3) одержання об'єктивної й достовірної інформації про стан додержання законодавства у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення і подвійного використання; 4) визначення причин та умов, що сприяють виникненню порушень в аналізованій сфері; 5) вжиття запобіжних заходів для профілактики майбутніх правопорушень. Щодо специфічних завдань, то їх перелік обумовлений метою державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Цими завданнями є: 1) забезпечення захисту національних інтересів України; 2) гарантування непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

3. З'ясовано співвідношення мети та завдань товарів військового призначення і подвійного використання, згідно з яким мета й завдання взаємопов'язані, адже в завданнях мета конкретно втілюється. Таким чином, мета – це кінцевий результат функціонування, а завдання – це ті конкретні заходи, які необхідно реалізувати для досягнення мети. У будь-якому разі

мета та завдання, пов'язані з певним об'єктом, набувають власних йому ознак і специфіки.

4. Наголошено, що функції державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це основні напрями діяльності державі в зазначеній сфері. До них можна віднести: регулювальну, профілактичну, правоохоронну та інформаційно-аналітичну.

5. З'ясовано, що в науковій літературі існує чимало підходів щодо виділення рівнів контролю. З огляду на сферу здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання рівні контролю пропонують поділяти на міжнародний, загальнодержавний та внутрішньофірмовий.

6. Обґрунтовано, що міжнародний рівень державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання базується на зобов'язанні держави не поширювати зброю масового знищення та засоби її доставлення, обмежувати передачу звичайної зброї, боротися з тероризмом та брати участь у міжнародних режимах експортного контролю.

7. Доведено, що загальнодержавний контроль є колективним, адже суб'єктами його реалізації є органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Щодо загальнодержавного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, що реалізується органами виконавчої влади, то обґрунтовано, що він може бути відомчим та міжвідомчим.

8. Наголошено, що Державний концерн «Укроборонпром» має невластиві йому регуляторні повноваження щодо контролю експортної діяльності підприємств-учасників Концерну, які не відповідають принципам державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

9. З'ясовано, що створення підприємством системи внутрішньофірмового державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є рекомендаційною

нормою законодавства, однак, враховуючи досить специфічний характер сфери передачі товарів військового призначення та подвійного використання для компаній, які бажають вести відповідний бізнес із такими товарами на міжнародному ринку, створення системи внутрішнього експортного контролю є вигідним.

10. Запропоновано класифікувати напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання за сутністю, за видами повноважень на право здійснення такої зовнішньоекономічної діяльності та за етапами розроблення та виготовлення оборонної продукції.

11. Розроблено визначення адміністративної форми державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання. Автор вважає, що під нею необхідно розуміти зовнішній практичне вираження діяльності держави, яке пов'язане з реалізацією контрольних й управлінських повноважень у сфері експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання і спрямована на досягнення кінцевої мети, що полягає у забезпеченні захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

12. Акцентовано увагу на тому, що в науковій літературі відсутній сталий підхід до типологізації форм контролю. Вважаємо за доцільне виокремити загальні форми (ревізія, аудит, перевірка тощо), а також особливі, що характерні лише для певного виду контролю. Особливими формами державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є: 1) участь України в міжнародних режимах експортного контролю, проведення переговорів із міжнародними партнерами, взаємний обмін інформацією; 2) монополія та встановлення

процедури надання повноважень і порядків експортного контролю; дозвільна система експортного контролю, а саме надання дозволів, висновків та інше; укладання договорів про військово-технічне співробітництво; 3) офсетна діяльність; 4) запровадження інституту державних посередників; ліцензування діяльності у сфері розроблення та виробництва.

13. З'ясовано, що адміністративні методи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це сукупність закріплених у нормах адміністративного права заходів, засобів та способів впливу на суспільні відносини, що використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами контролю в процесі реалізації відповідної діяльності. Вони можуть бути загальними та спеціальними.

14. Обґрунтовано, що характерною особливістю методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, які наведені в Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» є те, що вони використовуються в певній послідовності, а не окремо.

Розділ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

3.1. Міжнародні засади і зарубіжний досвід у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання

Значення міжнародного військового партнерства – визначальне. Останніми роками воно неухильно зростає через зміни у світовій ієрархії. Так, нині світове співтовариство все більше усвідомлює неможливість стати однополярним у контексті забезпечення безпеки. Сутність міжнародного військового партнерства як важлива частина національної оборонної політики та частина міжнародних відносин визначаються тим, що між державами існують відносини у військовій сфері, а також співробітництво має на меті вирішення питань національної безпеки. Зміст міжнародної співпраці у цій сфері залежить від сумісності державних інтересів [139, с. 12].

У сучасних умовах, що характеризуються військовою і політичною нестабільністю та зростаючою загрозою з боку терористичних угруповань, однією з найважливіших державних систем є система державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання [140, с. 6]. Водночас її функціонування вимагає злагоджених зусиль від кількох держав.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII сторони вважають, що поширення зброї масового знищення, супутніх матеріалів та засобів їх доставлення як серед державних, так і серед недержавних суб'єктів

становить одну з найсерйозніших загроз міжнародній стабільності та безпеці. У зв'язку з цим сторони домовилися співробітничати й робити внесок у запобігання поширенню зброї масового знищення, супутніх матеріалів і засобів доставлення у повній відповідності до їх зобов'язань у рамках міжнародних договорів та угод у сфері роззброєння і поширення, а також іншими відповідними міжнародними зобов'язаннями та імплементацією їх на національному рівні [42].

Крім того, Угодою про асоціацію Сторони домовились співробітничати та сприяти протидії поширенню зброї масового знищення, супутніх матеріалів та засобів їх доставлення шляхом: а) вжиттям заходів за необхідності для підписання, ратифікації чи приєднання, а також повної імплементації усіх відповідних міжнародних документів; б) подальшим поліпшенням системи національного експортного контролю з метою забезпечення ефективного контролю за експортом і транзитом товарів, пов'язаних зі зброєю масового знищення, зокрема кінцевий контроль за технологіями й товарами подвійного використання, а також застосування ефективних санкцій проти порушень режимів експортного контролю.

Для забезпечення подальшої ефективної реалізації пріоритетних завдань у сфері євроатлантичної інтеграції України та оновлення існуючого механізму підготовки України до повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору починаючи з 2009 року щорічно укладаються Річні національні програми з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору [141].

Такими Річними національними програмами зокрема визначаються пріоритетні заходи у сфері непоширення зброї масового знищення і засобів її доставлення та державного експортного контролю. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік затверджена Указом Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021 [142].

На цьому тлі вивчення міжнародного досвіду у сфері експортного контролю є необхідною складовою для подальшого визначення поточних

проблем та напрямків удосконалення державного експортного контролю над товарами військового призначення та подвійного використання в Україні.

На думку Т. О. Владімірова, в рамках подальшого розвитку національної системи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання велику увагу також необхідно приділити вдосконаленню механізмів виконання міжнародних зобов'язань України у сфері непоширення зброї масового зниження та експортного контролю. З цією метою в наступні періоди необхідно вжити заходів щодо: 1) максимального наближення національного законодавства та відповідних процедур експортного контролю до відповідних стандартів та процедур Європейського Союзу; 2) ефективного використання міжнародного досвіду у сфері непоширення зброї масового ураження; 3) залучення іноземної допомоги, враховуючи технічну, для розвитку національної системи контролю експорту [143, с. 213].

Державна політика у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання повинна передбачати постійний моніторинг Концепції контролю експорту в провідних країнах світу, особливо тих, що займають лідируючі позиції на світовому ринку зброї [144, с. 23].

Процес запобігання поширенню найбільш дестабілізуючої зброї здійснюється укладенням міжнародних конвенцій та договорів і встановлення відповідних режимів за активної участі Організації Об'єднаних Націй.

Відповідно до організаційної структури міжнародні режими експортного контролю – це «неформальні» міжнародні організації, які добровільно вирішили обмежити власний експорт товарів, «чутливих» до поширення зброї масового ураження та поставок ракет [145, с. 99].

Міжнародні організації, які регулюють настанови щодо контролю за міжнародною передачею військових товарів (звичайної зброї) і супутніх товарів подвійного призначення та поширення товарів, які можуть бути

використані у виробництві зброї масового ураження (ядерної, хімічної, біологічної) та ракетних носіїв для такої зброї існують такі організації, як міжнародні режими експортного контролю [145, с. 29]: 1) Вассенаарська домовленість (ВД); 2) Група ядерних постачальників (ГЯП); 3) Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ); 4) Австралійська група (АГ).

Кожний із режимів має власний механізм консультацій та обміну інформацією між партнерами. Водночас адміністративна структура міжнародних режимів експортного контролю переважно спрямована на досягнення консенсусу під час ухвалення рішення про колективні дії. З цієї причини кожна держава має певний ступінь свободи дій за експортних операцій і регулює їх у рамках національного законодавства та за допомогою власних адміністративних органів і органів контролю [146, с. 101].

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1072 «Про затвердження Порядку участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю» визначено, що Україна бере участь в діяльності зазначених міжнародних режимів експортного контролю [53].

Варто зазначити, що чинні міжнародні режими державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання функціонують не лише на основі принципу поставок, що не є членами Європейського Союзу, й також на основі обміну інформацією між партнерами та прийнятих єдиних правил реалізації експорту, які були розроблені у взаємних консультаціях. З огляду на вищезазначене, додержуючись цих правил, держави-учасниці діють у власних національних інтересах щодо товарів та технологій подвійного призначення.

Процедури державного експортного контролю за міжнародними передачами таких товарів в Україні відповідають керівним принципам Вассенаарської домовленості, Режиму контролю за ракетними технологіями, Групи ядерних постачальників, Австралійської групи та регламентуються відповідними порядками, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів

України від 20 листопада 2003 року № 1807 [37] та Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86 [38].

У січні 2018 року Україна запровадила Єдиний список товарів подвійного використання, який відповідає Регламенту Ради ЄС № 428/2009 від 5 травня 2009 року про встановлення режиму Співтовариства щодо контролю експорту, передачі, посередництва та транзиту товарів подвійного використання.

Діючі міжнародні режими експортного контролю функціонують на основі таких базових принципів: 1) керівних принципів здійснення експорту товарів, що охоплюються конкретним режимом; 2) принципів взаємного обміну інформацією про передачі товарів до третіх держав; 3) проведення взаємних консультацій та ухвалення рішень за принципом «консенсусу» [46, с. 101].

На цьому тлі міжнародні режими експортного контролю не покладають на держави-члени жодних жорстких зобов'язань і не містять чітких правил, згідно з якими держави повинні створити власні системи експортного контролю.

Усе це призводить до висновку, що, незважаючи на всі досягнення у сфері міжнародних процедур експортного контролю, основою міжнародної безпеки озброєнь залишаються національні процедури експортного контролю [147, с. 97].

Важливою формою вдосконалення національної системи експортного контролю є співпраця з органами експортного контролю інших країн та використання їх позитивного досвіду в упровадженні національних процедур експортного контролю, а також співпраця з міжнародними організаціями для посилення міжнародної безпеки й стабільності, враховуючи запобігання поширенню зброї масового ураження та засобів її підтримки.

Стратегічне членство держави в міжнародних режимах експортного контролю необхідне для забезпечення створення сприятливих умов для інтеграції національної економіки в систему міжнародних економічних

відносин та налагодження рівноправного і взаємовигідного технологічного обміну з промислово розвиненими країнами. Це також дає можливість безпосередньо впливати на формування міжнародних стандартів поведінки на світових високотехнологічних ринках на основі національних інтересів та пріоритетів.

Згідно з даними Інформаційного бюлетеня SIPRI щодо тенденцій у сфері міжнародних передач озброєнь за 2020 рік до найбільших експортерів належать такі країни: США, Франція, Німеччина, Китай, Велика Британія, Іспанія, Ізраїль, Південна Корея, Італія, Нідерланди, Україна, Туреччина, Бразилія; до найбільших імпортерів – Саудівська Аравія, Індія, Єгипет, Австралія, Китай, Алжир, Південна Корея, Катар, ОАЕ, Пакистан, Ірак, Японія, США, Велика Британія, Ізраїль [148].

З огляду на значний експортний потенціал України вважаємо за доцільне дослідження зарубіжного досвіду провідних країни експортерів. Аналіз систем експортного контролю дозволяє виділити три найбільш поширені типи державного контролю над експортом – президентсько-парламентський (США), урядовий (Франція, Німеччина) та президентсько-урядовий (Російська Федерація, Бразилія). Досвід засвідчує, що ефективність політичних питань безпосередньо залежить від ухвалення рішень, тобто від типу державного контролю за експортом продукції та послуг [149].

Залежно від характеру законодавчого регулювання зовнішнього експортного контролю ми пропонуємо виділити такі способи в цій сфері, а саме: 1) окреме регулювання на рівні законів державного експортного контролю за міжнародною передачею товарів військового призначення та окреме регулювання товарів подвійного використання (США, Франція, Німеччина); 2) регулювання державного експортного контролю за міжнародною передачею товарів військового призначення та подвійного використання єдиним загальним законодавством (Великобританія, Бельгія).

Європейський Союз використовує правову систему експортного контролю та регулювання торгівлею ОВТ, що складається з таких

документів: Спільної позиції Європейського Союзу стосовно контролю за експортом озброєння (далі – Спільна позиція); Настанови щодо реалізації Спільної позиції Європейського Союзу; Спільного військового переліку Європейського Союзу (періодично оновлюється); Щорічного звіту стосовно експорту озброєння; Рішення Ради Європейського Союзу у експортного контролю та Рішення Ради Європейського Союзу стосовно Договору Організації Об'єднаних Націй про торгівлю озброєнням [150].

Згідно з частиною 1 статті 1 Спільної позиції кожна держава-член оцінює подані до неї заяви про надання ліцензій на експорт товарів, що є у Спільному військовому списку Європейського Союзу, згаданому в статті 12, з урахуванням кожного окремого випадку та відповідно до критеріїв, викладених у статті 2.

Водночас заявами про надання ліцензій на експорт, згаданими у параграфі 1, є: 1) заяви про надання ліцензій на фізичний експорт, зокрема числі для потреб ліцензованого виробництва військової техніки у третіх країнах; 2) заяви про надання ліцензій на брокерську діяльність; 3) заяви про надання ліцензій на «транзит» або «перевантаження»; 4) заяви про надання ліцензій на будь-які невідчутні передачі програмного забезпечення та технологій за допомогою таких засобів, як електронні медіа, факс або телефон. Так, Спільною позицією встановлені такі критерії. Перший – це повага до міжнародних обов'язків і зобов'язань держав-членів, зокрема санкцій, установлених Радою Безпеки ООН або Європейським Союзом, договорів про поширення та з інших питань, а також інших міжнародних зобов'язань.

Другий – це повага до прав людини в країні кінцевого призначення, а також повага країною кінцевого призначення міжнародного гуманітарного права.

Третій критерій – це внутрішня ситуація в країні кінцевого призначення з точки зору існування напруженості або збройних конфліктів. До того ж зазначається, що держави-члени повинні відмовляти в наданні

ліцензії на експорт товарів або технологій військового призначення, які можуть провокувати або подовжувати збройні конфлікти, або загострювати існуюче напруження чи конфлікти в країні кінцевого призначення.

Відповідно до четвертого критерію важливо забезпечити збереження регіонального миру, безпеки та стабільності. Держави-члени повинні відмовляти в наданні ліцензії на експорт, якщо існує очевидний ризик, що передбачуваний одержувач може використати експортовані товари або технології військового призначення для агресивних дій проти іншої країни або силового обстоювання територіальних претензій. Під час розгляду таких ризиків держави-члени повинні, зокрема, враховувати існування або ймовірність виникнення збройного конфлікту між одержувачем та іншою країною.

П'ятий критерій – це національна безпека держав-членів та територій, зовнішні відносини яких є сферою відповідальності однієї з держав-членів, а також національна безпека дружніх і союзних країн. Держави-члени повинні враховувати: потенційний вплив експортованих товарів або технологій військового призначення на свої інтереси у сфері безпеки і оборони, а також відповідні інтереси іншої держави-члена та дружніх і союзних країн, визнаючи водночас, що цей чинник не може шкодити врахуванню критеріїв щодо поваги до прав людини та збереження регіонального миру, безпеки і стабільності.

Шостий критерій – це поведінка країни-покупця стосовно міжнародної спільноти, особливо її ставлення до тероризму, характер союзів, членом яких вона є, та її повага до міжнародного права.

Сьомий критерій – наявність ризику, що товари або технології військового призначення будуть спрямовані всередині країни-покупця або реекспортовані на небажаних умовах.

Восьмий критерій – сумісність експорту товарів або технологій військового призначення з технічним та економічним потенціалом країни-одержувача, враховуючи бажаність того, щоб держави задовольняли свої

законні безпекові й оборонні потреби з найменшим відволіканням людських і економічних ресурсів на сферу озброєння.

Проаналізувавши зазначені критерії, необхідно, що в системі державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні такі критерії чи інші умови, за яких дозволяється здійснення міжнародних передач, законодавством не визначені.

Також необхідно зазначити, що в Європейському Союзі окремо регулюється брокерська діяльність під час міжнародних передач товарів військового призначення згідно із спільною позицією Ради 2003/468/СЗБП від 23 червня 2003 року щодо контролю за брокерською діяльністю, пов'язаною з озброєннями.

Під брокерською діяльністю розуміють діяльність фізичних та юридичних осіб, які ведуть переговори або організують транзакції, що можуть включати передачу товарів, внесених до Спільного військового списку Європейського Союзу, з однієї третьої країни до будь-якої іншої третьої країни або які купують, продають або організують передачу таких товарів, що є власністю, з однієї третьої країни до будь-якої іншої третьої країни [151].

Крім того, передбачено, що для здійснення брокерської діяльності необхідно отримати ліцензію або письмовий дозвіл від компетентних органів держави-члена, у якій провадиться ця діяльність, а також якщо цього вимагає національне законодавство, в якій брокер є резидентом або заснованою особою.

Контроль за товарами подвійного використання в Європейському Союзі здійснюється на підставі Регламенту 2021/821 від 20 травня 2021 року про режим Союзу для контролю експорту, посередництва, технічної підтримки транзиту та передачі товарів подвійного призначення.

Хоча системи контролю за експортом Європейського Союзу побудовані за тими самими принципами та стандартами, вони зумовлені політикою формування й упровадження заходів у сфері економічної безпеки,

а також особливостями військово-промислового комплексу. Так, Великобританія намагається виконати свої зобов'язання як суверенної держави та члена Європейського Союзу, а також урахуваючи позицію своїх стратегічних партнерів, зокрема Сполучених Штатів Америки.

Крім того, британська влада, особливо Служба експортного контролю, додержується ідеології бути «помічником експортера, а не контролером», тобто насамперед вони відповідають за інформаційні та консультативні завдання. У Франції законодавство про експортний контроль ґрунтується на експортних нормах міжнародних угод та зобов'язань. Французька влада прагне виконувати рекомендації міжнародних організацій, включаючи Організацію Об'єднаних Націй та Організацію з безпеки і співробітництва в Європі, навіть якщо ці рекомендації не є частиною національного законодавства Франції [144, с. 140].

О. Я. Бовенко зауважує, що існують розбіжності у системах експортного контролю європейських країн. До цих причини належать: адміністративні (держави-члени Європейського Союзу використовують різні підходи та тлумачення у сфері контролю за експортом через різний досвід у розробленні відповідного законодавства), матеріальне право (у державах-членах є різні правила та процедури застосування дозволів), що передбачені відповідними регламентами) та експлуатаційні (держави-члени різним способом інтерпретують позиції контрольних списків) [152, с. 26–29].

Система державного експортного контролю у Франції відображає сучасну політичну структуру суспільства і передбачає багатоступеневий процес ухвалення рішень щодо експорту продукції та послуг. Прем'єр-міністр має найширші повноваження в досліджуваній сфері і делегує свої повноваження приймати остаточне рішення щодо продажу зброї Генеральному секретаріату національної оборони.

У Франції виробництво та торгівля військовою технікою підлягають державній ліцензії. Будь-яка фізична чи юридична особа, яка бажає

виготовляти, торгувати або продавати матеріали, зброю та боєприпаси на національній території, повинна подати заяву до Міністерства Збройних сил.

Експорт військових та подібних матеріалів до держав-членів Європейського Союзу та до територій, виключених із митної території Європейського Союзу, заборонений без попереднього дозволу.

Діяльність у сфері контролю міжнародного переміщення товарів регулюється Кодексом оборони. У ньому також згадується система ліцензування діяльності, пов'язаної з виробництвом військової техніки та зброї.

У Німеччині експортний контроль регулюється Законом про зовнішню торгівлю та Законом про контроль над озброєннями. Компетентним органом експортного контролю в Німеччині є Федеральне управління з економіки та експортного контролю. У Німеччині, відповідно до Закону «Про контроль над озброєннями» від 20 квітня 1961 року, виробництво, використання, зберігання, передача та транспортування озброєнь з метою їх вивезення за кордон здійснюються на підставі експортної ліцензії Федерального уряду [144, с. 24].

Уряд США контролює експорт товарів для просування інтересів національної безпеки та цілей зовнішньої політики: забезпечення національної безпеки обмеженням доступу до найбільш чутливих американських технологій та зброї; сприяння регіональній стабільності; страхування прав людини; запобігання поширенню зброї й технологій, включаючи зброю масового знищення, серед зацікавлених кінцевих споживачів та прихильників міжнародного тероризму; додержання міжнародних зобов'язань.

У Сполучених Штатах Америки Державний департамент (Департамент закордонних справ) є компетентним органом для дозволу експорту військової техніки, що підлягає дії ІТАР, тоді як Міністерство торгівлі відповідає за товари подвійного призначення, які підлягають дії ІТАР.АЕОІ. Для ухвалення своїх рішень ці два міністерства посилаються на висновки, надані

їм Адміністрацією з безпеки оборонних технологій (DTSA), що підпорядковується Міністерству оборони. Загалом адміністрація США щороку обробляє майже 46 000 заяв про видання ліцензії.

Законодавство США розрізняє експорт звичайної зброї та експорт технологій для виробництва зброї масового ураження. Закони про звичайну зброю надають Конгресу право заборонити певну угоду [149, с. 26].]

Закон про контроль за експортом зброї є наріжним каменем американського військового законодавства про експортний контроль. У цьому разі будь-яка фізична або юридична особа, яка займається виробництвом, експортом або посередництвом оборонної продукції та послуг, повинна бути зареєстрована урядом США. Контроль за товарами подвійного призначення регулюється Законом про експортний менеджмент 1979 року та правилами управління експортом.

Кримінальні та цивільні санкції за порушення експортного контролю досить суворі. Наприклад, за порушення контролю за експортом боєприпасів передбачається максимальний штраф розміром 1 мільйон доларів та до 10 років позбавлення волі.

Необхідно зазначити, що діяльність посередників також регулюється законодавством США. Посередники повинні зареєструватись у Державному департаменті та отримати відповідні дозволи на кожну операцію посередництва. Посередник – це будь-яка особа, яка є посередником у переговорах або укладенні контрактів, закупівлях, продажах або передачах оборонних продуктів чи послуг за певну плату, комісію чи інше. «Брокерська діяльність» передбачає фінансування, транспортування, пересилання товарів або будь-яку іншу діяльність, що полегшує виготовлення, експорт, імпорт або поширення оборонного продукту чи послуги незалежно від його походження. Це включає діяльність осіб, які мешкають у США або за межами США, або іноземців, які перебувають під юрисдикцією США.

Також зазначаємо, що в Сполучених Штатах Америки застосування режиму експортного контролю залежить не лише від товару, а й від країни

призначення. Так, країни поділяються на групи залежно від рівня оцінювання їх загрози. Окрім списків країн, на які поширюються експортні обмеження, необхідно також зазначити, що існують списки кінцевих одержувачів, чії поставки заборонені або суворо обмежені [144, с. 24].

З огляду на це система контролю експорту в Європейському Союзі та США формується на основі ліцензійної системи не лише експортного контролю, а й діяльності, пов'язаної з розробленням та виробництвом оборонної продукції. Під час здійснення міжнародних переказів вирішальне значення має чітке формулювання критеріїв для самого процесу, так і для країн експортерів чи імпортерів.

У провідних країнах світу (насамперед у США), крім контрольних списків («списків контрольованих товарів»), існують списки контрольованих країн. Усі країни класифіковано на групи, залежно від цього під час здійснення експорту застосовуються різні правила та процедури. У законодавчих актах провідних країн світу доволі детально розроблено положення щодо експортного контролю технологій та інших нематеріальних активів, крім того чітко регламентується брокерська (посередницька) діяльність.

Імплементация кращого досвіду формування та здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення й подвійного використання дозволить сформувати сучасний і гармонізований із кращими світовими практиками механізм експортного контролю.

На цьому тлі запозичення зарубіжного досвіду впровадження державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного призначення повинне стати пріоритетом у реформуванні цього інституту. Водночас важливо та необхідно, крім набуття міжнародного досвіду, враховувати національні особливості у сфері регулювання та державного управління, а також геополітичну ситуацію.

3.2. Перешкоди ефективного здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання

Дослідивши міжнародні засади та зарубіжний досвід у сфері державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення і подвійного використання, на нашу думку, доцільно зосередити увагу на основних перешкодах для його ефективного здійснення, з метою забезпечення продуктивних напрямів удосконалення останнього.

Насамперед хотілося б акцентувати на тому, що з огляду на збройний конфлікт на Сході України, військову та політичну нестабільність на Близькому Сході, боротьбу за вплив на глобальні фінансові та енергетичні потоки посилюється глобальна військово-політична нестабільність. Провідні держави збільшують військові витрати, активізують розроблення нової зброї, збільшують інтенсивність військових навчань.

Довгострокова загроза з боку держави-агресора та інші радикальні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах безпеки України вимагають створення ефективних механізмів розвитку оборонної промисловості за допомогою оперативного забезпечення збройних сил, інших військових частин та правоохоронних органів високоякісною зброєю, військовою та спеціальною технікою.

Однак на шляху до цього стоять не лише обмежені фінансові ресурси держави, а й штучні перешкоди, що створюються правовими нормами у сфері державного експортного контролю міжнародних передач товарів військового призначення та товарів подвійного використання.

Перепони для реалізації ефективного державного експортного контролю під час міжнародних передач товарів військового й подвійного використання були предметом досліджень багатьох науковців, і вивчення їх позиції дозволить більш детально проаналізувати та вивчити наукову

позицію щодо ефективності здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення і подвійного використання.

Відзначаємо позицію В. А. Демьохіна, який вважає, що для сприяння економічному розвитку державу необхідно якомога швидше перетворити на «сувору» систему, яка на цей час є національною системою державного експортного контролю, на так звану «сприятливу для національної системи виробництва». Водночас важливо підтримувати ефективність основних процедур експортного контролю та створити досконалі механізми сприяння миру та безпеці в усьому світі [153, с. 9].

Зі зростанням конкуренції серед експортерів держава повинна заохочувати розвиток експортної діяльності як стимул для інноваційного розвитку оборонних компаній та як додаткове джерело доходу від розвитку експортної діяльності [154, с. 420].

За словами В. В. Коваля, основними завданнями стимулювання експортної діяльності в оборонно-промислового комплексі України є такі:

- 1) лібералізація / дерегуляція експорту озброєнь та військової техніки;
- 2) дозвіл за спрощеними процедурами експортного контролю для компаній оборонно-промислового комплексу в зовнішній торгівлі;
- 3) вдосконалення законодавства у сфері залучення інвестицій у розвиток оборонно-промислового комплексу;
- 4) спрощення процесу отримання дозволу на експорт зброї та військової техніки через державних посередників;
- 5) спрощення процедури одержання дозволів на право міжнародної передачі товарів;
- 6) покращання експортного контролю технологій оборони та подвійного використання (єдиний перелік товарів подвійного призначення);
- 7) розвиток державно-приватного партнерства зі створенням структур за участі державних компаній оборонно-промислового комплексу [155, с. 68].

Л. М. Стефанів переконана, що запорукою посилення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є вдосконалення правової бази для контролю експорту в Україні для того, щоб: 1) підвищити ефективність національного механізму

запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері контролю за експортом, зокрема для запобігання використанню товарів військового призначення та подвійного використання в терористичних та інших незаконних цілях; 2) зміцнити позиції України як рівноправного учасника на світовому ринку товарів військового призначення та подвійного використання; 3) сприяти реалізації економічних інтересів держави на основі виконання зобов'язань за міжнародним правом у сфері експортного контролю; 4) зміцнити міжнародний авторитет держави відповідальним управлінням непоширення зброї масового знищення та звичайної зброї в контексті зовнішньої політики; 5) підвищити прозорість (відкритість) міжнародної передачі українських товарів військового призначення та подвійного використання для громадського контролю, контролю з боку Верховної Ради України та міжнародної спільноти, зокрема Організації Північноатлантичного договору та її країн-членів [156, с. 158].

Як зазначає Н. М. Скляр, уразливе місце системи експортного контролю України, – це контроль за передачею товарів і технологій подвійного використання [157, с. 222.]. Основним ризиком, на думку С. М. Цвілого, Н. М. Скляра та К. М. Лози, є відсутність у ст. 1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» визначення терміна «технологія подвійного використання» [158].

На нормативному рівні основними причинами неефективності державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні передбачено такими стратегічними документами. По-перше, Порядком денним асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію п. 2.3, операційної частини 3 якого визначено подальше вдосконалення ефективної національної системи експортного контролю, контроль за транзитом товарів, пов'язаних із зброєю масового знищення, враховуючи контроль за кінцевим використанням товарів подвійного використання згідно з відповідними

регламентами Європейського Союзу, подальше співробітництво у розробленні національних переліків товарів подвійного використання, контроль за нематеріальними передачами технологій, посилення системи експортного контролю, враховуючи запобігання та санкції за порушення законодавства у сфері експортного контролю, та взаємодія з промисловістю [159].

По-друге, Стратегією відродження вітчизняного авіабудування на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 429-р, пунктом 1 Плану заходів щодо реалізації якої передбачено вдосконалення процедури отримання дозвільних документів у сфері державного експортного контролю внесенням змін до Закону України від 20 лютого 2003 року № 549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

По-третє, Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2020 року «Про основні показники державного оборонного замовлення на 2020 рік та 2021, 2022 роки», введеного в дію Указом Президента України від 27 лютого 2020 року № 59, абзацом п'ятим підпункту 8 пункту 2 якого передбачено внесення змін до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» з метою вдосконалення процедур одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки, вдосконалення процедур державного експортного контролю.

По-четверте, Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», введеного в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, підпунктом «г» пункту 5 якого передбачено необхідність підвищення ефективності функціонування національної системи експортного контролю.

Аналізування вказаних вище нормативних документів дозволяє виділити такі перепони ефективності реалізації державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання:

- 1) недосконала процедура отримання дозвільних документів у сфері державного експортного контролю;
- 2) недосконала система контролю міжнародних передач технологій;
- 3) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки;
- 4) відсутність електронної системи у сфері державного експортного контролю;
- 5) застарілий порядок міжвідомчого узгодження заяв суб'єктів господарювання на право здійснення міжнародних передач товарів військового призначення;
- 6) відсутність державної програми взаємодії з промисловістю у сфері державного експортного контролю.

Критично проаналізувавши позицію законодавця та доктринальні джерела, ми вважаємо за доцільне виокремити, визначити та окремо дослідити такі перепони здійснення державного експортного контролю, а саме:

- 1) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки;
- 2) особливості державного експортного контролю під час здійснення військово-технічного співробітництва;
- 3) участь Державного концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю.

На нашу думку, процедура надання повноважень у сфері державного експортного контролю потребує істотного перегляду з огляду на таке. По-перше, необхідно відмітити, що процедури надання повноважень для здійснення міжнародних передач не внесено до методів здійснення державного експортного контролю, відповідно до статті 5 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Натомість частина друга статті 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4] встановлює, що виключно

уповноваженими Україною як державою суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності може здійснюватися експорт та імпорт озброєння, боєприпасів, військової техніки та спеціальних комплектувальних виробів для їх виробництва. Цією самою статтею встановлено, що призначення уповноважених суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть здійснювати зазначені експорт та імпорт, і регулювання відповідних експортно-імпортних операцій належать до компетенції Кабінету Міністрів України, який повинен погоджувати свої рішення з відповідними Комітетами Верховної Ради України.

Відповідно до частини 1 статті 13 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» для здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, суб'єкти господарювання повинні одержати від Кабінету Міністрів України відповідні повноваження.

Пропонуємо розглянути процедури одержання повноважень у сфері державного експортного контролю з огляду на встановлені в попередніх розділах висновки, що державний експортний контроль за товарами військового призначення та подвійного використання реалізовується за такими напрямками: 1) контроль за міжнародними передачами в рамках виконання державного оборонного замовленням та поширюється на державних замовників і виконавців державних контрактів з оборонного замовлення; 2) контроль за міжнародними угодами в рамках військово-технічного співробітництва; 3) контроль за міжнародними передачами оборонної продукції на замовлення іноземних суб'єктів господарювання.

З огляду на те що основною метою державного експортного контролю є забезпечення захисту національних інтересів України, держава повинна вживати заходів щодо спрощення процедур державного експортного контролю в рамках виконання державного оборонного замовленням (оборонних закупівель). Однак має місце інша ситуація, коли навпаки

ускладнюються відповідні процедури, а на державних замовників у сфері оборони (державні замовники) покладаються обов'язки такі самі, як і до інших суб'єктів господарювання.

Так, згідно з частиною 3 статті 13 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» державні замовники у сфері оборони отримують повноваження на право здійснення імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, за рішенням Кабінету Міністрів України.

Відповідно до частини 1 статті 12 зазначеного закону, державні замовники у сфері оборони, які мають намір здійснювати міжнародні передачі товарів, зокрема проводити посередницьку (брокерську) діяльність, пов'язану з міжнародними передачами товарів військового призначення, попередньо реєструються як суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю.

Крім того, згідно із статтею 11 Закону України «Про оборонні закупівлі» закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом здійснюється відповідно до цього Закону з урахуванням вимог законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про санкції», інших законодавчих актів, що регулюють зазначені питання.

Водночас зазначеним законом визначено, що закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом для забезпечення потреб державного замовника може здійснюватися: 1) закупівлею державним замовником (або уповноваженим ним суб'єктом господарювання) через міжнародні спеціалізовані організації, їх представництва, що здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення; 2) укладенням державного контракту (договору) або договору про закупівлю відповідно до

видів закупівель, передбачених статтею 16 цього Закону; 3) укладення державним замовником державного контракту (договору) з іноземним або вітчизняним суб'єктом господарювання, якому в установленому законодавством порядку надані повноваження на право здійснення імпорту товарів, робіт і послуг оборонного призначення, зокрема, товарів, робіт і послуг оборонного призначення, які містять відомості, що становлять державну таємницю, відповідно до статті 16 цього Закону.

Вважаємо, що закупівля продукції, робіт, послуг оборонного призначення за імпортом укладенням державним замовником державного контракту з іноземним або вітчизняним суб'єктом господарювання, якому в установленому законодавством порядку надані повноваження на право здійснення імпорту товарів, робіт і послуг оборонного призначення, зокрема, товарів, робіт і послуг оборонного призначення, які містять відомості, що становлять державну таємницю не відповідає політиці національної безпеки, військово-технічного співробітництва та призводить до надмірних витрат з державного бюджету України [160].

За таких умов визначальним під час закупівлі продукції оборонного призначення для забезпечення національної безпеки держави є комерційна складова посередника в тому разі, якщо законом визначено, що державний замовник має право уповноважувати та в установленому законодавством порядку надавати відповідні довіреності суб'єктів господарювання, який належить до сфери його управління і якому надане право здійснювати закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом, укладати державні контракти (договори) за імпортом виключно для забезпечення власних потреб [159].

Абзацом 3 п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 363 «Питання оборонних закупівель» визначені державними замовниками такі органи: Міністерство внутрішніх справ, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерство оборони, Міністерство юстиції, Державну службу з надзвичайних ситуацій,

Службу безпеки, Службу зовнішньої розвідки, Державне космічне агентство, Адміністрацію Державної прикордонної служби, Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Головне управління розвідки Міністерства оборони, Управління державної охорони, Національне антикорупційне бюро, Національну гвардію, Національну поліцію, Державну спеціальну службу транспорту, Державне бюро розслідувань, Державну судову адміністрацію, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості [160].

Отже, державними замовниками є центральні органи виконавчої влади, підпорядковані їм військові формування розвідувальні та правоохоронні органи, утворені відповідно до законів України, та інші державні органи України.

Таким чином, законодавством передбачено, що державні замовники (державні замовники у сфері оборони) одержують повноваження на право здійснення імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, за рішенням Кабінету Міністрів України.

Ураховуючи вищевикладене, пропонуємо дослідити статус державних замовників та їх можливість здійснювати зовнішньоекономічну діяльність. Відповідно до положення статті 55 Господарського кодексу України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію [36]. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Держава, органи державної влади відповідно до частини 1 статті 8 Господарського кодексу України не є суб'єктами господарювання [36]. Таким чином, державні замовники, будучи органами державної влади, не є суб'єктами господарювання.

Ураховуючи зміст положення частини 2 статті 8 Господарського кодексу України, органи державної влади мають право брати безпосередню участь у господарській діяльності лише на підставі, в межах повноважень та способом, визначених Конституцією та законами України. Господарським кодексом України та Законом України «Про оборонні закупівлі» державним замовникам надано право брати участь у господарській діяльності [36].

У частині 1 статті 378 Господарського кодексу України та частині 1 статті 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» наводиться перелік суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, серед яких наводяться державні замовники, але відсутні інші органи влади чи військові формування.

Варто наголосити, що подібна деталізація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності відбулася згідно з Законом України від 17 січня 2019 року № 2672-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом» із метою надання можливості державним замовникам безпосередньо здійснювати закупівлю продукції, робіт та послуг оборонного призначення за імпортом. Однак, на нашу думку, зазначене не вбачається доцільним, оскільки можливість державних замовників бути суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності вже визначена з урахуванням того, що вони є юридичними особами, згідно з абзацом 3 частини 1 статті 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Отже, законодавством визначено, що органи державної влади, хоча й не є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, проте можуть брати участь у зовнішньоекономічній діяльності, діючи в цьому разі як юридичні особи відповідно до принципу верховенства закону.

Державні замовники, будучи органами державної влади та діючи від імені держави, мають право брати участь і без повноважень у зовнішньоекономічній діяльності на підставі, в межах повноважень та способом, що визначених законами України, та беруть участь у

зовнішньоекономічній діяльності на підставі Господарського кодексу України, Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Закону України «Про оборонні закупівлі».

Проаналізувавши практику застосування частини другої статті 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», поняття «суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності» в цій статті розуміють як перелічені суб'єкти в частині 1 статті 3 зазначеного Закону, так і «суб'єкти, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності», а саме держава Україна в особі її органів.

Ураховуючи вищевикладене, відповідно до законодавства державні замовники, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності здійсненням закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом, повинні отримати відповідні повноваження від держави Україна в особі Кабінету Міністрів України [4].

За таких умов Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 164-р «Про надання державному замовнику у сфері оборони повноважень на право здійснення імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» Міністерству оборони надано повноваження на право здійснення імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю.

Після одержання відповідних повноважень державні замовники повинні отримати ще й дозвіл на імпорт продукції, робіт і послуг оборонного призначення від Державної служби експортного контролю [1]. Це означає, що замовники, які діють як органи влади від імені держави, повинні одержати повноваження та дозволи на імпорт продукції з держави в особі інших органів, які створені державою і які необхідні для забезпечення національної безпеки.

Отже, на нашу думку, процедури надання повноважень є дублюванням функцій держави під час формування державного оборонного замовлення

(оборонних закупівель). Таким чином, установлений Україною режим державного експортного контролю щодо органів державної влади в особі державних замовників не відповідає нагальним потребам держави, не передбачає врахування актуальних та перспективних проблем і загроз національній безпеці країни.

Надзвичайна бюрократизація та застарілість процедур одержання права на імпорт військових товарів для використання у власному виробництві також стосується виконавців оборонних замовлень (оборонні закупівлі). Процедура надання повноважень виконавцям оборонного замовлення, передбачена пунктом 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838, була запроваджена ще у 1999 році, коли діяла попередня редакція Закону України «Про державне оборонне замовлення», згідно з якою до основних показників оборонного замовлення вносилися виконавці.

Надання повноважень на той час вирішував Кабінет Міністрів України, а саме: до щорічної постанови про основні показники оборонного замовлення Мінекономрозвитку вносили пункт щодо надання повноважень виконавцям оборонного замовлення згідно з додатками.

Але з 23 вересня 2010 року набула чинності нова редакція Закону України «Про державне оборонне замовлення», яка не передбачає в основних показниках наявність виконавців оборонного замовлення. За таких обставин одержання повноважень «спецімпортера» (відповідно до пункту 13 Положення № 838) повинне відбуватися сьогодні за такою схемою.

Після затвердження основних показників оборонного замовлення Урядом державні замовники здійснюють процедуру вибору виконавців і укладають з ними державні контракти. У процесі конструювання зразка виконавець і співвиконавці повинні визначитися з потребою в імпорті товарів військового призначення і звертатися до державних замовників із проханням підготувати проєкт Постанови Кабінету Міністрів про надання їм повноважень «спецімпортера» в рамках виконання того чи іншого державного контракту, а також погодити зазначені документи з

Міністерством економіки, Міністерством оборони, Міністерством закордонних справ, Держекспортконтролем, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки, іншими центральними органами виконавчої влади, що розглядається в установленому порядку на засіданні Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю і подається на розгляд Кабінету Міністрів України [161, с. 121].

Така організована і довготривала схема одержання повноважень складна в реалізації, тому, починаючи з 2010 року (часу набуття чинності нової редакції Закону України «Про державне оборонне замовлення»), жодного разу не була реалізована підприємствами – виконавцями оборонного замовлення. Виконавець оборонного замовлення вирішував питання імпорту товарів військового призначення через посередників-спецімпортерів. Водночас часто для виготовлення дослідних зразків у рамках виконання дослідно-конструкторської роботи потрібна невелика кількість комплектувальних виробів військового призначення і спецімпортерів економічно не вигідно перейматися імпортом такої невеликої партії товару. Звичайно, що посередники-спецімпортери надають послугу з імпорту не безкоштовно, що потім зараховують до вартості кінцевої продукції оборонного призначення.

Таким чином, недосконалість і заорганізованість процедур одержання повноважень суб'єктами господарської діяльності на право здійснення імпорту товарів військового призначення для використання у власному виробництві несе у собі потенційні ризики вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Крім того, пунктом 6 Положення «Про Державну службу експортного контролю України» передбачено ще подання Держекспортконтролю такого документа, як висновку центрального органу виконавчої влади (щодо можливості надання йому повноважень), до сфери управління якого воно належить [87].

Така норма взагалі не узгоджується із статтею 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», згідно з якою учасники Концерну не перебувають в управлінні органів виконавчої влади, а Концерн не є центральним органом виконавчої влади [104].

З огляду на вищевикладене необхідно зазначити, що процедури одержання повноважень державними замовниками та виконавцями оборонного замовлення (оборонних закупівель) створюють додаткові перешкоди під час виконання оборонного замовлення (оборонних закупівель).

Далі розглянемо особливості державного експортного контролю під час здійснення військово-технічного співробітництва. Як ми визначили в першому розділі, до форм державного експортного контролю необхідно відносити укладання договорів (угод) про військово-технічне співробітництво. Згідно з абзацом 2 частини 1, частини 3 статті 3 Закону України «Про міжнародні договори» такі угоди укладаються Кабінетом Міністрів України та затверджуються відповідними постановами Уряду.

Визначаючи значення військово-технічного співробітництва у загальній системі забезпечення національної безпеки України, необхідно керуватися такими аспектами: 1) система військово-технічного співробітництва – це насамперед інструмент зовнішньої політики держави, що забезпечує її наявність у певній країні та регіоні, а також формування партнерських відносин та регіональних владних відносин; 2) розглядати його лише з комерційної точки зору недоцільно, оскільки фактор економічної вигоди є вторинним явищем порівняно з довгостроковим ефектом такої співпраці; 3) для його реалізації пріоритет повинен надаватися інтересам держави та геополітичному розвитку військово-технічного співробітництва на регіональному чи субрегіональному рівні; 4) його розвиток за кордоном повинен сприяти підтриманню власного виробника та сприяти розвитку науково-технічних досягнень у нашій країні; 5) у реальних умовах він діє як

високоєфективний механізм, а іноді як засіб захисту інтересів України в деяких регіонах світу [162, с. 139].

За таких обставин угоди про військово-технічне співробітництво є насамперед політичним вираженням держави щодо взаємовідносин з іншими країнами. Метою таких угод є розвиток дружніх відносин між країнами, спрямованих на покращання обороноздатності їх держав, водночас створюючи наявні можливості, розвиваючи та організовуючи військово-технічне співробітництво між країнами в галузі технологій та оборонної промисловості, включаючи навчання, розвиток, оптимальне використання, розвиток, визнання якості та сфери співпраці між державними та приватними компаніями, установами, державними організаціями.

Угоди про військово-технічне співробітництво зазвичай визначають сфери та форми співпраці, захист інформації з обмеженим доступом та інтелектуальну власність. Уклавши угоду про військово-технічне співробітництво, держава визначає когось іншого як надійного партнера у збройовій промисловості. На цьому тлі важливо здійснити відповідні спрощення у сфері державного експортного контролю для відповідних суб'єктів господарювання з країнами, з якими укладено договори військово-технічного співробітництва. Насамперед особливості державного експортного контролю для міжнародних переказів із дружніми країнами повинні бути обумовлені спрощеними процедурами затвердження [163, с. 152].

Водночас відповідно до п. 13-1 Постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю», Вимоги пунктів 6-11 та абзаців 2-4 пункту 12 цього Положення не поширюються на випадки надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту продукції власного виробництва та імпорту продукції для власного виробництва в рамках виконання

міжнародних договорів про військово-технічне співробітництво, виробничу або науково-технічну кооперацію в галузі військово-технічного співробітництва [99].

Аналізування п. 13-1 Постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» дає підстави зробити висновок, що уряд, уклавши та затвердивши з відповідною країною Угоду про військово-технічне співробітництво під час надання суб'єктам господарювання повноважень, повинен ухвалити аналогічне рішення про можливість здійснення міжнародних передач із такою країною.

Ураховуючи вищевикладене, такі процедури надання повноважень аналогічні тим, що передбачені експортним контролем для державних замовників та виконавців під час реалізації державного оборонного замовлення (оборонних закупівель), а отже, на нашу думку, є дублюванням функцій держави та потребують істотного спрощення. Варто також зазначити про відсутність особливого механізму здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення в рамках міжурядових угод про військово-технічне співробітництво.

Стосовно питань участі Державного концерну «Укроборонпром» під час здійснення міжнародних товарів військового призначення, то, зважаючи на висновки в другому розділі, Державний концерн «Укроборонпром» має невластиві йому регуляторні повноваження щодо контролю експортної діяльності підприємств-учасників Концерну, які не відповідають принципам державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

Водночас відповідно до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», Закону України «Про особливості управління об'єктами

державної власності оборонно-промислового комплексу», будь-яким іншим законом Державному концерну «Укроборонпром» не надано жодних повноважень у сфері державного експортного контролю [105]. Однак на рівні актів Кабінету Міністрів України Державний концерн «Укроборонпром» наділений низкою повноважень щодо підприємств учасників. Ці повноваження Концерн реалізовує прийняттям внутрішніх наказів щодо координації діяльності та погодження ринку збуту, щодо погодження зовнішніх цін на товари військового призначення. Таким чином, скасування Постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2020 р. № 504 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 р. № 838 і від 12 липня 1999 р. № 1228» повноваження Концерну у сфері державного експортного контролю щодо погодження з ним маркетингу ринку збуту та зовнішніх цін поширюється на всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності крім учасників Концерну. За таких обставин актуальним є дослідження питань здійснення Концерном контрольних функцій у сфері державного експортного контролю щодо його підприємств-учасників, які зберігають господарську самостійність.

Так, вищезазначені вище повноваження Державного концерну «Укроборонпром» перелічені в його Статуті, а саме в п. 12, згідно з якими зазначається таке: «Концерн відповідно до законодавства має право» [164]. Отже, всі перелічені права Державного концерну «Укроборонпром» у цьому пункті викладені за допомогою бланкетних норм, які містять загальні ознаки встановлених правил поведінки, а для встановлення ознак, яких бракує, необхідно звертатися до норм іншого нормативного акта.

Беручи до уваги висновки Верховного Суду України щодо застосування норм права, у справі № 918/376/17, які є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень відповідно до частини 5 статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Державний концерн «Укроборонпром» є суб'єктом делегованих владних повноважень щодо

управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Зважаючи на зазначене, Державний концерн «Укроборонпром» та його посадові особи реалізуючи делеговані повноваження, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та способом, передбачених Конституцією та законами України.

Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» встановлено, яким чином суб'єкти господарювання повинні реєструватися в Держекспортконтролі, щоб набути статусу суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення (стаття 12) й одержувати повноваження від Кабінету Міністрів України (стаття 13). Цим Законом також встановлено, що призначення уповноважених суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть здійснювати зазначені експорт та імпорт, і регулювання відповідних експортно-імпортних операцій належать до компетенції Кабінету Міністрів України, який повинен погоджувати свої рішення з відповідними Комітетами Верховної Ради України.

Таким чином, будь-які організації, зокрема державні, не мають права здійснювати функції, що прямо чи побічно перешкоджають іншим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності вільно здійснювати таку діяльність або в іншій формі, за винятком випадків, прямо зазначених у цьому Законі.

Варто також звернути увагу, що відповідно до статті 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» забороняється застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що будь-яким способом створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами [4].

Таким чином, на нашу думку, питання погодження маркетингу ринку збуту і зовнішніх цін у системі експортного контролю, зокрема для

підприємств-учасників Концерну, повинні здійснювати виключно органи влади, повноваження яким на це надані Законом.

Ураховуючи вищевикладене, процедури одержання повноважень державними замовниками та виконавцями оборонних закупівель (державного оборонного замовлення), питання механізму державного експортного контролю під час військово-технічного співробітництва за міжнародними угодами та питання участі Державного концерну «Укроборонпром» під час здійснення державного експортного контролю потребують істотного спрощення та приведення у відповідності до законодавства.

Необхідно також зазначити, що Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» розраховувався на мирний період і не передбачав спрощених процедур під час особливого періоду, введення воєнного або надзвичайного стану та проведення антитерористичної операції чи в період проведення операції Об'єднаних сил.

Підсумовуючи викладене вище, хотіли б зауважити, що основними перепонами здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є: 1) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; 2) особливості державного експортного контролю під час здійснення військово-технічного співробітництва; 3) участь Державного концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю.

3.3. Напрями вдосконалення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання

Розглянувши актуальні проблеми здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та

подвійного використання, пропонуємо визначити напрями його вдосконалення.

Для цього, спираючись на позиції провідних учених, варто запропонувати авторські пропозиції щодо розроблення напрямів удосконалення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

На думку П. Неботова, важливими є такі напрями вдосконалення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, а саме: 1) спрощення процедур державного експортного контролю, що дозволить скоротити операційні витрати для виробників та інших зовнішньоторговельних компаній; 2) посилення євроінтеграційної орієнтації економічних реформ в Україні; 3) створення сучасного організаційно-економічного механізму експортного контролю, гармонізованого з найкращою світовою практикою, що стимулює активізацію експортно-імпорتنюї діяльності; 4) створення сучасного механізму онлайн-управління державною системою експортного контролю на основі використання сучасних комп'ютерних технологій; 5) дозвіл державним органам України ефективно взаємодіяти з органами влади інших держав, тим самим підвищуючи економічну ефективність державного експортного контролю; 6) мінімізація впливу людського фактора на здійснення економічного контролю за рухом активів, що підлягають державному експортному контролю [145, с. 22].

Варто відмітити й позицію В. Шемаєва, який підкреслює, що основною характеристикою міжнародних передач зброї та військової техніки є наявність спільних міждержавних інтересів у двосторонніх чи багатосторонніх угодах, що супроводжуються складною взаємодією індивідуальних, організаційних цілей та міжособистісних відносин. Це створює передумови для реалізації інформаційного впливу суб'єктів військово-технічного співробітництва на характер розвитку та тривалість цих відносин, що

потребує потужного інформаційного забезпечення всіх процесів від укладення до виконання контрактів [165, с. 289].

Концепція заходів інформаційного забезпечення військово-технічного співробітництва містить низку узгоджених у просторі та часі завдань, об'єднаних спільною метою органів, у реалізації завдань щодо забезпечення реалізації національних інтересів у реалізації військово-технічного співробітництва. Ці заходи включають: 1) всебічне інформаційне забезпечення з найбільш повною і достовірною фактичною та концептуальною інформацією порівняльного та прогнозного характеру – стан, тенденції, перспективи розвитку предметної сфери конкретних об'єктних аналогів озброєнь; 2) підготовка аналітичних, порівняльних або реферативних оглядів; 3) проведення патентних пошуків; 4) організація консультацій, звітів; 5) порівняння техніко-економічних параметрів продукції; 6) переклад ділової інформації; 7) створення спеціалізованих (включаючи повнотекстові) баз даних для побудови аналітичних моделей та кількісного аналізу об'єктів дослідження та прогнозу [165, с. 290].

Серед пріоритетних напрямків розвитку експортного контролю, які підтримують економічний розвиток, Т. О. Владимиров згадує: 1) здійснення заходів щодо дерегуляції деяких правил та процедур державного експортного контролю; 2) створення сприятливих умов для національних експортерів; 3) удосконалення національної системи освіти, навчання та підвищення кваліфікації національного персоналу у сфері експортного контролю [144, с. 207].

На думку В. В. Бадрака, уряд повинен забезпечити дерегуляцію експорту зброї та, з метою зміни існуючої системи, забезпечити можливість підприємств оборонної промисловості здійснювати зовнішньоекономічну діяльність за умов отримання ліцензії та повідомлення державної служби експортного контролю [166]. Для цього необхідно лібералізувати всю систему військово-технічного співробітництва, перейти від забороненої до повідомної системи експортного контролю. Уряд повинен забезпечити

дерегуляцію експорту зброї з метою зміни існуючої системи та забезпечити можливість підприємств оборонної промисловості здійснювати зовнішньоекономічну діяльність за умов отримання ліцензії та повідомлення Державної служби експортного контролю про її ведення [166].

На думку В. В. Ковалю, лібералізація умов ведення бізнесу зі скороченням термінів надання адміністративних послуг експортного контролю та подальшою гармонізацією Єдиного списку товарів подвійного використання з Європейським Союзом сприятиме зміцненню експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу України [156, с. 67].

З огляду на необхідність удосконалення вітчизняної системи експортного контролю П. Г. Неботов вважає за доцільне застосувати низку заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для діяльності експортерів товарів подвійного використання в Україні. Автор зазначає, що такі заходи жодним чином не повинні послаблювати державний контроль за діяльністю цих суб'єктів у сферах, на які поширюється урядовий експортний контроль, але повинні забезпечити більш ефективну взаємодію між органами, що здійснюють цей контроль, та експортерами продукції. Для реалізації визначеної мети, на думку автора, необхідно всебічно розвивати та вдосконалювати, зокрема, такі напрямки роботи Держекспортконтролю, як:

- 1) надання вітчизняним експортерам продукції та подвійне використання кваліфікованої консультативної допомоги щодо характеру вимог державного експортного контролю та одержання міжнародних переказів товарів;
- 2) збереження державної монополії на експорт / імпорт військової техніки;
- 3) широке впровадження в компаніях внутрішніх систем внутрішнього контролю експорту та широка підтримка представників бізнесу у створенні таких систем;
- 4) розроблення електронних форм отримання від підприємств заяв та документів для видання відповідних дозвільних документів у галузі державного експортного контролю;
- 5) сприяння в координації дій державних органів, виробників озброєння і продукції подвійного використання та уповноважених посередників у сфері військово-технічного співробітництва з

метою уникнення конкуренції вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках;
б) регулярне виконання проєктів інформаційного та аналітично-дослідницького спрямування з актуальних питань експортно-імпортного контролю та міжнародного співробітництва у військово-технічній сфері; [12, с. 33].

В. М. Шемаєв, В. М. Бегма та С. М. Сидоренко вважають важливим ухвалити низку нормативно-правових актів для вдосконалення системи експортного контролю та військово-технічного співробітництва [167, с. 50].

Напрями вдосконалення державного експортного контролю на державному рівні визначені рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», введеного в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, підпунктом «г» пункту 5 якого передбачено необхідність підвищення ефективності функціонування національної системи експортного контролю. Також Стратегією передбачено, що розвиток експортного потенціалу здійснюється: 1) розробленням та прийняттям нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення заходів військово-технічного співробітництва і реалізацію офсетних угод під час закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки за імпортом; 2) укладенням міжурядових угод із військово-технічного співробітництва, що передбачають взаємний захист інвестицій, технологій, конкретні заходи із спільного виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки для потреб ринків третіх держав; 3) розвитком експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу, що передбачає створення сприятливих умов для реалізації міжнародних проєктів у сфері озброєнь і військової техніки; 4) забезпечення умов для створення спільного виробництва зразків, які не виготовляються в Україні [168].

Конкретні заходи щодо вдосконалення державного експортного контролю передбачені також Національними програмами під егідою Комісії Україна – НАТО. Так, програмою на 2021 рік передбачено вжиття таких

заходів: упровадження електронної системи у сфері державного експортного контролю (термін виконання – 2021 рік); унормування порядку отримання дозволу, висновку чи документа про державні гарантії у сфері державного експортного контролю з використанням електронної системи (термін виконання – 2021 рік) [140]. Доцільно наголосити, що сфери вдосконалення та реформування державного експортного контролю на державному рівні за останні роки переважно сформовані постановами Ради національної безпеки та оборони України.

Щодо особливостей формування державного експортного контролю, зазначаємо, що до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» за весь час було внесено одинадцять змін, що стосуються питань оновлення, пов'язаного з проведенням адміністративної реформи. Вважаємо за доцільне розглянути Закон України від 17 січня 2019 року № 2672-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом», за якими державним замовникам з оборонного замовлення надано можливість укладати державні контракти безпосередньо з іноземними постачальниками. Його ухвалено на виконання Указу Президента України від 26 червня 2018 р. № 185 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2018 року «Про вдосконалення державної політики щодо забезпечення Збройних сил України та інших військових формувань оборонною продукцією іноземного виробництва, а також сприяння розвитку співробітництва оборонних підприємств України з іноземними партнерами».

На нашу думку, такі зміни, вносилися до законодавства у сфері державного експортного контролю без проведення глибокого правового аналізу та без урахування вимог законодавства у сфері національної безпеки. Зазначене підтверджується двома основними факторами. По-перше, це відсутність чіткої стратегії реформування та розвитку державного

експортного контролю з відповідною концепцією реформування. Єдиним нормативно визначеним напрямком реформування системи експортного контролю є завдання, визначені Указом Президента України від 26 червня 2018 р. № 185 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2018 року «Про вдосконалення державної політики щодо забезпечення Збройних сил України та інших військових формувань оборонною продукцією іноземного виробництва, а також сприяння розвитку співробітництва оборонних підприємств України з іноземними партнерами» [169].

Проте і зазначений Указ прийнятий після виникнення проблем постачання імпортного озброєння і військової техніки в період збройної агресії та звернення Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні до Верховної Ради України щодо прийняття та введення в дію законодавства, яке дасть можливість безпосередньо Міністерству оборони України закуповувати товари та послуги військового призначення в урядів інших держав без використання брокерських послуг і дозволить Україні взяти участь у Програмі продажу військового майна США.

По-друге, Рада національної безпеки і оборони України, яка координує діяльність та здійснює контроль за діями органів виконавчої влади в галузі державного експортного контролю, не здійснивши глибокого аналізу актуальних проблем, перебрала на себе повноваження Кабінету Міністрів України щодо формування державної політики у цій сфері.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2018 року «Про вдосконалення державної політики щодо забезпечення Збройних сил України та інших військових формувань оборонною продукцією іноземного виробництва, а також сприяння розвитку співробітництва оборонних підприємств України з іноземними партнерами», введеного в дію Указом Президента України від 26 червня 2018 р. № 185, передбачено розроблення проєкту Закону України про внесення змін до Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державний

контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про державне оборонне замовлення» та інших законодавчих актів України, в якому зазначити особливості закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом, а саме надання можливості державним замовникам з оборонного замовлення укладати державні контракти безпосередньо з іноземними постачальниками [169].

Тобто Рада національної безпеки і оборони України як координуючий орган недостатньо глибоко дослідивши проблемні питання та не залучивши центральних органів влади до їх опрацювання, Рішенням від 26 червня 2018 року встановила, яким способом Уряд повинен вирішити проблему, чим поставила його у визначені рамки. Все це позбавило Кабінет Міністрів України участі у розробленні відповідного закону.

З урахуванням викладених обставин основним проблемним питанням імпорту озброєння для військових формувань стало можливість одержання повноважень укладати державні контракти безпосередньо з іноземними постачальниками.

Водночас можливість державним замовникам з оборонного замовлення укладати державні контракти безпосередньо з іноземними постачальниками є лише початковим етапом системи державного експортного контролю, а ототожнення державних замовників і суб'єктів господарювання під час процедур одержання повноважень, проведення експертизи, реєстрації, отримання дозволів та висновків погіршує і так необґрунтовано складну процедуру співпраці України, в особі органів державної влади, з іноземними партнерами в сфері передач товарів військового призначення та подвійного використання. З огляду на вищевикладене вважаємо за необхідне створення та прийняття Урядом Концепції реформування та розвитку державного експортного контролю в Україні.

Дослідивши в попередньому підрозділі проблеми процедур отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки, особливості державного експортного контролю під час здійснення

військово-технічного співробітництва та питання участі Державного Концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю пропонуємо такі напрямки вирішення зазначених проблем та вдосконалення державного експортного контролю.

Щодо недосконалої процедури одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки, зазначаємо, що одним із способів нормативного вдосконалення проблем участі державних замовників у здійсненні міжнародних передач потребує внесення змін до таких законодавчих актів: 1) Господарського кодексу України щодо уточнення права органів влади брати участь у зовнішньоекономічній діяльності; 2) Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» щодо закріплення статусу державних замовників як уповноважених Кабінетом Міністрів України суб'єктів на право здійснення зовнішньоекономічній діяльності. Зазначені пропозиції подавалися на розгляд Уряду для внесення відповідного законопроекту, проте залишилися неврахованими через ухвалення закону на основі іншого суб'єкта законодавчої ініціативи.

Україна, маючи сотні представництв в іноземних державах, володіє широким колом інформації щодо світового ринку озброєння. Безпосередня участь держави в особі органів державної влади під час здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом сприятиме утвердженню її авторитету на міжнародній арені та прозорості здійснення міжнародного військово-технічного співробітництва.

Прийняття зазначених змін спрямоване на мінімізацію ризиків учинення корупційних правопорушень, зокрема усуненням дублювання функцій держави різними органами влади, та гарантує швидке й безперебійне забезпечення Збройних сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів якісним озброєнням, військовою та спеціальною технікою для виконання покладених на них завдань, а також приведе до зменшення ціни на продукцію, роботи і послуги оборонного призначення, що закуповуються за імпортом.

Також доцільно опрацювати питання щодо спрощення процедур одержання повноважень виконавцями оборонного замовлення, а також виконавцями зовнішньоекономічних договорів (контрактів) під час здійснення військово-технічного співробітництва.

На нашу думку, також вважається можливим повне скасування інституту одержання повноважень Урядом із одночасним запровадженням ліцензуванням у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки.

Щодо участі Державного концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю вважаємо за необхідне проведення таких заходів: 1) провести огляд та аудит управління Державного концерну «Укроборонпром» щодо встановлення на підприємствах-учасників маркетингової та цінової політики, норми яких стосуються сфери державного експортного контролю, військово-технічного співробітництва; 2) за результатами проведеного огляду й аудиту управління провести процедури маркетингу та погодження зовнішніх цін, які здійснюються Концерном відповідно до законодавства.

На підставі проведеного дослідження з метою подальшого практичного застосування його результатів ми підготували Концепцію реформування та розвитку державного експортного контролю в Україні (Додаток А).

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано, що державна політика у сфері державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання повинна передбачати постійний моніторинг розвитку систем контролю експорту в провідних країнах світу, особливо тих, що займають лідируючі позиції на світовому ринку зброї.

2. Установлено, що процес запобігання поширенню найбільш дестабілізуючої зброї здійснюється укладенням міжнародних конвенцій та договорів і встановленням відповідних режимів за активної участі Організації Об'єднаних Націй.

3. Доведено, що важливою формою вдосконалення національної системи державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання є співпраця з органами експортного контролю інших країн і використання їх позитивного досвіду щодо впровадження національних процедур експортного контролю, а також співпраця з міжнародними організаціями та за кордоном для посилення міжнародної безпеки і стабільності, враховуючи запобігання поширенню зброї масового ураження та засобів її підтримання.

4. Виділено три найбільш поширені типи державного контролю над експортом: президентсько-парламентський (США), урядовий (Франція, Німеччина) та президентсько-урядовий (Бразилія).

5. Пропонується залежно від характеру законодавчого регулювання зовнішнього експортного контролю виділити такі способи в цій сфері, а саме:

- 1) окреме регулювання на рівні законів державного контролю за міжнародною передачею товарів військового призначення та окреме регулювання товарів подвійного використання (США, Франція, Німеччина);
- 2) регулювання державного контролю за міжнародною передачею товарів

військового призначення та подвійного використання єдиним загальним законодавством (Великобританія, Бельгія).

6. Доведено, що імплементація кращого досвіду формування та здійснення державного контролю за товарами військового призначення й подвійного використання дозволить сформувати сучасний і гармонізований із кращими світовими практиками механізм експортного контролю.

7. З'ясовано, що з огляду на збройний конфлікт на Сході України, військову та політичну нестабільність на Близькому Сході, боротьбу за вплив на глобальні фінансові та енергетичні потоки посилюється глобальна військово-політична нестабільність. Провідні держави збільшують військові витрати, активізують розроблення нової зброї, збільшують інтенсивність військових навчань.

8. Систематизовано перепони ефективності реалізації державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, що окреслені в нормативних документах: 1) недосконала процедура отримання дозвільних документів у сфері державного експортного контролю; 2) недосконала система контролю міжнародних передач технологій; 3) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; 4) відсутність електронної системи у сфері державного експортного контролю; 5) застарілий порядок міжвідомчого узгодження заяв суб'єктів господарювання на право здійснення міжнародних передач товарів військового призначення; 6) відсутність державної програми взаємодії з промисловістю у сфері державного експортного контролю.

9. Сформовано авторський підхід до визначення перепон здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, а саме: 1) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; 2) особливості державного експортного контролю під час здійснення

військово-технічного співробітництва; 3) участь Державного концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю.

10. Доведено, що процедури надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки є дублюванням функцій держави під час формування державного оборонного замовлення (оборонних закупівель). Таким чином, установлений Україною режим державного експортного контролю щодо органів державної влади в особі державних замовників не відповідає нагальним потребам держави, не передбачає врахування актуальних та перспективних проблем і загроз національній безпеці країни.

11. Відмічено, що Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» розраховувався на мирний період і не передбачав спрощених процедур під час особливого періоду, введення воєнного або надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи в період проведення операції Об'єднаних сил.

12. Доведено, що недосконалість діючого законодавства у сфері державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні, зумовлена формальним підходом законодавця, призводить до проблем правового регулювання. Саме тому пропонується створення й прийняття Кабінетом Міністрів України Концепції реформування та розвитку державного експортного контролю в Україні.

13. Обгрунтовано, що недосконалість процедури одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки можна усунути за допомогою нормативного удосконалення проблем участі державних замовників у здійсненні міжнародних передач та відповідно внесення змін до Господарського кодексу України щодо уточнення права органів влади брати участь у зовнішньоекономічній діяльності та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» щодо закріплення статусу державних замовників як уповноважених Кабінетом

Міністрів України суб'єктів на право здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

14. Наголошено, що безпосередня участь держави в особі органів державної влади під час здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом сприятиме утвердженню її авторитету на міжнародній арені та прозорості здійснення міжнародного військово-технічного співробітництва.

15. Зазначено, що доцільно опрацювати питання щодо спрощення процедур одержання повноважень виконавцями оборонного замовлення, а також виконавцями зовнішньоекономічних договорів (контрактів) під час здійснення військово-технічного співробітництва.

16. Пропонується повне скасування інституту одержання повноважень Урядом з одночасним запровадженням ліцензування у сфері розроблення та виготовлення озброєння й військової техніки.

ВИСНОВКИ

1. Запропоноване дуалістичне тлумачення поняття «державний експортний контроль» у широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні ним є встановлені державою обмеження щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У широкому розумінні поняття «державний експортний контроль» доцільно визначити як комплекс заходів у системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності стосовно товарів військового призначення та подвійного використання, що здійснюються виключно органами державної влади, з метою забезпечення захисту національних інтересів України, додержання нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передачі звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

2. Проаналізовано етапи ретроспективного розвитку інституту державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні. На підставі цього аналізу встановлено низку його особливостей. По-перше, динамічно змінювану інституційну структуру, що за часів незалежності була представлена: 1) Урядовою експертно-технічною комісією та Експортно-технічним комітетом при Кабінеті Міністрів України; 2) Урядовою комісією з політики експортного контролю та Державною службою експортного контролю України; 3) Міністерством економіки України; 4) Комітетом з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України; 5) Державною службою експортного контролю. По-друге, нормативне закріплення так званих «державних посередників», які безпосередньо здійснювали міжнародні передачі. По-третє, існування державної монополії на експорт та імпорт військових товарів паралізувало всі можливі контакти компаній на міжнародних ринках.

3. Обґрунтовано, що нормативно-правовими засадами державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є сукупність нормативно-правових актів, що встановлюють сутність та правила здійснення такого контролю. Автор виділив дві групи нормативно-правових засад здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в Україні: міжнародні, що обумовлені існуванням міжнародних режимів експортного контролю, та національні, тобто норми, закріплені в національному законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах. Акцентовано увагу на тому, що наявність великої кількості нормативно-правових актів, що регулюють питання в цій сфері, ускладнює їх застосування на практиці.

4. Визначено, що принципи державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – це керівні, науково обґрунтовані та законодавчо оформлені основоположні вимоги, на яких будується та функціонує система державного експортного контролю. Групувати принципи можна за різними підставами. Ми запропонували класифікацію на загальні (законність, гласність, систематичність) та спеціальні (пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки; обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення та встановлення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях; здійснення експортного контролю лише тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей; узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою; забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення

міжнародної безпеки і стабільності, зокрема з метою запобігання поширенню зброї масового знищення та засобів її доставлення).

5. З'ясовано мету державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – забезпечення захисту національних інтересів України; непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях. Завдання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання є формами реалізації мети і поділяються на загальні й специфічні. Щодо функцій державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, то ними є основні напрями діяльності держави в зазначеній сфері, а саме: регульовальна, профілактична, правоохоронна та інформаційно-аналітична.

6. Запропоновано трирівневу градацію рівнів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання: міжнародний, загальнодержавний і внутрішньофірмовий. Акцентовано на тому, що загальнодержавний експортний контроль є колективним, адже суб'єктами його реалізації є органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Зауважено, що загальнодержавний рівень експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання, що реалізується органами виконавчої влади може бути відомчим (Державна служба експортного контролю) та міжвідомчим (Міністерство економіки України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, органи досудового розслідування та інші центральні органи виконавчої влади). Наголошено, на особливій ролі Державного концерну «Укроборонпром» у сфері реалізації державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання. Пропонується класифікувати напрями державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного

використання за: 1) сутністю; 2) видами повноважень на право здійснення такої зовнішньоекономічної діяльності; 3) етапами розроблення та виготовлення оборонної продукції.

7. Пропонується адміністративною формою державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання називати зовнішнє практичне вираження діяльності держави, пов'язаної з реалізацією контрольних та управлінських повноважень у сфері експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, що спрямована на досягнення кінцевої мети, що полягає в забезпеченні захисту національних інтересів України, додержанні нею міжнародних зобов'язань щодо непоширення зброї масового знищення, засобів її доставлення, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях. Виокремлено загальні та особливі форми державного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

8. Надано визначення адміністративних методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, якими, на думку дисертанта, є сукупність закріплених у нормах адміністративного права заходів, засобів та способів впливу на суспільні відносини, що використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами контролю в процесі реалізації відповідної діяльності. Вони можуть бути загальними та спеціальними. Акцентовано увагу на тому, що характерною особливістю методів державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання, які наведені в Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», є те, що вони використовуються у певній послідовності, а не окремо.

9. З'ясовано, що система державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання в країнах

Європейського Союзу та США формується на основі дозвільної системи не лише експортного контролю, а й діяльності, пов'язаної з розробленням та виготовленням оборонної продукції. Визначальним під час здійснення міжнародних передач є чітке формулювання критеріїв як до самої операції, так і до країн-експортерів чи імпортерів. Запозичення досвіду зарубіжних країн щодо здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання повинне стати одним із пріоритетних напрямків на шляху реформування цього інституту. Важливим і необхідним, поряд із запозиченням зарубіжного досвіду, є врахування національних особливостей у сфері нормотворення і державного управління та геополітичної обстановки.

10. Визначено та критично проаналізовано основні перепони здійснення державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання: 1) недосконала процедура одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; 2) особливості державного експортного контролю під час здійснення військово-технічного співробітництва; 3) участь Державного концерну «Укроборонпром» у процесах державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

11. Запропоновано напрями вдосконалення формування та здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: 1) створення та прийняття Кабінетом Міністрів України Концепції реформування та розвитку державного експортного контролю в Україні; 2) для удосконалення процедури одержання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки варто внести зміни до Господарського кодексу України щодо уточнення права органів влади брати участь у зовнішньоекономічній діяльності та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» щодо закріплення статусу державних замовників як уповноважених Кабінетом Міністрів України суб'єктів на

право здійснення зовнішньоекономічної діяльності; 3) спростити процедури одержання повноважень виконавцями оборонного замовлення, а також виконавцями зовнішньоекономічних договорів (контрактів) під час здійснення військово-технічного співробітництва; 4) скасувати інститут отримання повноважень Урядом з одночасним запровадженням ліцензування у сфері розроблення й виготовлення озброєння та військової техніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України № 549-IV від 20 лют. 2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 23. С. 148.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. Т. VIII. 1728 с.
3. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 356 с.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України № 959-XII від 16 квіт. 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. С. 337.
5. Митний кодекс України від 13 берез. 2013 р. № 4495-VI ; ред. станом на 21 лип. 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, 46–47, 48. С. 552.
6. Ковбасюк Ю. В. Теорія державного управління. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління. 748 с.
7. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ, Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
8. Ключев О. М. Поняття та сутність контролю, що здійснюється правоохоронними органами. *Юридична наука і практика*. 2011. № 1. С. 52–56.
9. Малиновський В. Я. Державне управління. Київ : Атіка, 2003. 573 с.
10. Бурбика М. М., Солонар А. В., Янішевська К. Д. Адміністративне право України : навчальний посібник. Суми : Мрія, 2015. 358 с.

11. Маматова Т. Трактуння поняття «державний контроль» у сучасному законодавстві України та його уточнення. *Вісник державної служби України*. 2004. № 1. С. 23–26.

12. Неботов П. Г. Експортний контроль як інструмент зовнішньоекономічної політики держави. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія економіка. 2017. Вип. 1 (7). С. 29–34.

13. Про ароматизатори та деякі харчові інгредієнти із ароматизованими властивостями, що застосовується в та на продуктах харчування, та що вносить зміни до Регламенту Ради (ЄЕС) № 1601/91, Регламентів (ЄС) № 2232/96 і (ЄС) № 110/2008 та Директиви 2000/13/ЄС: Регламент (ЄС) № 1334/2008 Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a20#Text (дата звернення: 09.04.2021).

14. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21 черв. 2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. С. 241.

15. Долгорученко К. Історико-правовий підхід у методології дослідження діяльності спецвідділу «Вінета» Міністерства освіти і пропаганди Райху на окупованих українських територіях. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 161–166.

16. Дурнов Є. С. Адвокатура в Україні: історико-правове дослідження (кінець XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 36 с.

17. Ярусевич А. С. Нормативні аспекти управління військово-промисловим комплексом після проголошення незалежності України. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. 2020. № 1. С. 41–43.

18. Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України : Закон України № 1540-XII від 10 верес. 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. С. 615.

19. Про підпорядкування Україні дислокованих на її території військових частин і підрозділів залізничних військ СРСР, військ урядового

зв'язку КДБ СРСР і Цивільної оборони СРСР та військової техніки і майна Міністерства оборони СРСР, переданих безоплатно навчальним організаціям Товариства сприяння обороні України : Указ Президії Верховної Ради України № 1608-ХІІ від 7 жовт. 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 50. С. 718.

20. Про Концепцію оборони та будівництва Збройних сил України : Постанова Верховної Ради України № 1659-ХІІ від 11 жовт. 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 51. С. 729.

21. Створення і розвиток національної системи експортного контролю України (історична довідка). *Державна служба експортного контролю України* : вебсайт. URL: <https://www.dsecu.gov.ua/ua/istorychni-vidomosti> (дата звернення: 09.05.2021).

22. Про Заяву Президії Верховної Ради України про Договір про звичайні збройні сили в Європі 1990 року : Постанова Президії Верховної Ради України № 1858-ХІІ від 22 листоп. 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 5. С. 49.

23. Договір про звичайні збройні сили в Європі від 1 лип. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_314#Text (дата звернення: 09.03.2021).

24. Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки від 6 груд. 2018 р. № 2647-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 2. Ст. 12.

25. Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення й обмеження стратегічних наступальних озброєнь 1991 року. *Офіційний вісник України*. 2019. № 1. С. 276.

26. Про Воєнну доктрину України : Постанова Верховної Ради України № 3529-ХІІ від 19 жовт. 1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 43. С. 409.

27. Покрещук О. О. Міжнародно-правові аспекти функціонування системи експортного контролю України в контексті забезпечення її національної безпеки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 1. С. 4–10.

28. Про вдосконалення державного контролю за експортом (імпортом) зброї, військової техніки та матеріалів, що можуть використовуватися для їх створення : Постанова Кабінету Міністрів України № 160 від 4 берез. 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2021).

29. Угода між Експертно-технічним комітетом при Кабінеті Міністрів України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо надання Україні допомоги, пов'язаної з встановленням системи експортного контролю з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення з України від 5 груд. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_090#Text (дата звернення: 10.04.2021).

30. Про затвердження Угоди між Україною і Сполученими Штатами Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню ядерної зброї масового знищення від 25 жовтня 1993 року : Постанова Кабінету Міністрів України № 1077 від 31 груд. 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1077-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2021).

31. Кошиков Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 164–175.

32. Сотник В. В., Докучаєв О. В. Система управління військово-технічним співробітництвом та експортним контролем. *Озброєння та військова техніка*. 2019. № 22 (2). С. 22–31.

33. Гришуткін О. М., Перепелиця Г. М., Сівер О. І. Експортний контроль в системі міжнародної безпеки. 2013. URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index-190008.html> (дата звернення: 10.05.2021).
34. Абакуменко О. В., Лук'яшко П. О. Особливості міжнародних правових режимів експортного контролю. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1 (9). С. 91–98.
35. Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.
36. Господарський кодекс України від 16 берез. 2003 р. № 436-IV ; ред. станом на 16 жовт. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. С. 144.
37. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення : Постанова Кабінету Міністрів України № 1807 від 20 листоп. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2021).
38. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання : Постанова Кабінету Міністрів України № 86 від 28 січ. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2021).
39. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. Санкт-Петербург : Норинт, 2000. 1534 с.
40. Колесник Я. В. Поняття та класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави органами Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 4. С. 123–127.
41. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. № 1. С. 42–44.
42. Щербик Д. В. Принципы права и преемственность в праве. *Экономические и юридические науки*. 2013. № 13. С. 113–119.

43. Хом'яченко С. І. Правове забезпечення контролю за використанням та охороною земель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2004. 207 с.

44. Лученко Д. В. Проблеми систематизації принципів контрольно-процесуальної діяльності. *Збірник наукових праць «Державне будівництво та місцеве самоврядування»*. 2003. Вип. 5. С. 199–207.

45. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 195 с.

46. Лимская декларация руководящих принципов контроля принята IX Конгрессом Международной организации высших контрольных органов (ИНТОСАИ) в 1977 году. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001#Text (дата обращения: 10.08.2021).

47. Москаленко С. Система принципів державного контролю в галузі цивільної авіації. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 161–165.

48. Гришина Н. В. Система принципів державного контролю. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 24. С. 72–75.

49. Рассолов М. М., Лучин В. О., Эбзеев Б. С. Теория государства и права. Москва : Юнити-дана, 2012. 738 с.

50. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2008/08mlvupd.pdf (дата звернення: 10.03.2021).

51. Інформація про механізми, за допомогою яких громадськість може представляти свої інтереси та впливати на реалізацію повноважень Держекспортконтролю України. *Державна служба експортного контролю*

України : вебсайт. URL: https://www.dsecu.gov.ua/ua/publicna-informatsia_normativna-baza_informaciya-pro-mehanizm (дата звернення: 09.05.2021).

52. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 черв. 2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. С. 2125.

53. Науково-практичний коментар Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» / за ред. А. І. Дмитрієва. Київ : КВІЦ, 2015. 368 с.

54. Про затвердження Порядку участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю : Постанова Верховної Ради України № 1072 від 27 груд. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2021).

55. Ярусевич Є. Ю. Принципи державної політики у сфері експортного контролю. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34). С. 74–78.

56. Неботов П. Г. Організаційно-економічний механізм експортного контролю в оборонно-промисловому комплексі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Київ, 2018. 20 с.

57. Аристотель. Політика / пер. з давньогрец. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.

58. Малафійк І. В. Дидактика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 406 с.

59. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук. : спец. 12.00.07 / СумДУ. Суми, 2019. 509 с.

60. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. Адміністративне право України : підручник за ред. Ю. П. Битяка. Київ. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
61. Алёхин А. П. Административное право Российской Федерации : учебник. Москва : ИКД «Зерцало-М», 2003. 608 с.
62. Адміністративне право України : Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. колег.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 2004. 584 с.
63. Вітвіцький С. С. Мета та завдання контрольної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. № 29. С. 30–34.
64. Ярусевич Є. Ю. Визначення мети державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2018. № 4. С. 85–88.
65. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2000. Т. 1. 864 с.
66. Державне управління та державні установи: навч. посіб. для дистанційного навчання / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська; за ред. Ю. П. Сурміна. Київ: Університет «Україна», 2008. 440 с.
67. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2002. 195 с.
68. Диференціація функція цілісної системи та її компоненти. *Studies in UA* : вебсайт. URL: <http://studies.in.ua/ru/teoriya-politicheskikh-sistem-seminary/511-diferencasya-funkcyi-clsnoyi-sistemi-ta-yiyi-komponentv.html> (дата звернення: 08.06.2021).
69. Юридична наука та юридична практика. *Юридична наука та юридична практика* : вебсайт. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_2.html (дата звернення: 15.07.2021).

70. Мартемьянов В. С. Хозяйственное право : учебник. Москва : БЕК, 1994. Т. 1. 117 с.
71. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
72. Яковлева Г. Державний нагляд і контроль у сфері соціального забезпечення населення України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 90–93.
73. Осадчий В. І. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. № 11. С. 71–72.
74. Сажнев І. В. Деякі питання щодо визначення поняття правоохоронної функції держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 4. С. 73–81.
75. Основи економічної безпеки / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Черняков. Харків : НУВС, 2003. 236 с.
76. Євмешкіна О. Л. Реалізація функції прогнозування на різних рівнях державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 1. С. 68–73.
77. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 624 с.
78. Шведун В. Методы и формы государственного контроля рекламной деятельности. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/JD_book/http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3159/1/19.pdf (дата звернення: 15.06.2021).
79. Федеральный государственный контроль. *Национальная система аккредитации* : вебсайт. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1224809> (дата обращения: 21.01.2021).
80. Бутинець Ф. Ф., Бардаш С. В., Малюга Н. М. Контроль і ревізія : підручник. / Н. І. Петренко. Київ, 2000. 512 с.
81. Гетманець О. П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 427 с.

82. Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами: Указ Президента України № 276/2002 від 20 берез. 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2002#Text> (дата звернення: 15.07.2021).

83. Про додаткові заходи щодо вдосконалення контролю у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва : Указ Президента України № 1207/2002 від 24 груд. 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207/2002#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

84. Про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю: Указ Президента України № 180/2007 від 5 берез. 2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180/2007#Text> (дата звернення: 17.06.2021).

85. Соловйов В. М. Урядовий контроль – ефективний спосіб забезпечення законності в державному управлінні України. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. № 1. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/SOLOV.htm> (дата звернення: 17.06.2021).

86. Терещенко М. М. Державний контроль: сутність, основні підходи та концепції. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2019. Т. 30 (69) № 4. С. 117–121.

87. Про затвердження Положення про Державну службу експортного контролю України : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 р. № 159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2021).

88. Гаркуша А. Т. Правовий статус національного агентства України з питань державної служби : дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07 / Національний університет «Одеська юридична академія». Київ, 2021. 404 с.

89. Теремецький В. І. Особливості адміністративно-правового статусу державної податкової служби України. *Право і безпека*. 2012. № 2. С. 82–88.

90. Про затвердження Інструкції про порядок заповнення заяв щодо отримання дозвільних документів, документів про гарантії та інших документів, що надаються Держекспортконтролем : Наказ Державної служби експортного контролю України від 9 січня 2004 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-04#Text> (дата звернення: 19.05.2021).

91. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення і використання дозвільних документів у галузі державного експортного контролю : Наказ Державної служби експортного контролю України від 29 листоп. 2004 р. № 355. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-04#Text> (дата звернення: 19.05.2021).

92. Про затвердження Положення про порядок залучення представництв генерального замовника – Національного космічного агентства України до виконання робіт у галузі державного експортного контролю на підприємствах космічної галузі : Наказ Державної служби експортного контролю України та Національного космічного агентства України від 12 груд. 2004 р. № 371/334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1659-04#Text> (дата звернення: 19.07.2021).

93. Про затвердження Інструкції про порядок надання юридичним особам повноважень на проведення недержавної експертизи товарів у галузі державного експортного контролю : Наказ Державної служби експортного контролю України від 15 берез. 2003 р. № 82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0345-06#Text> (дата звернення: 11.06.2021).

94. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів систем

внутрішньофірмового експортного контролю : Наказ Державної служби експортного контролю України від 17 листоп. 2006 р. № 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0412610-06#Text> (дата звернення: 11.06.2021).

95. Про затвердження Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів : Наказ Державної служби експортного контролю України від 27 квіт. 2004 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-09#Text> (дата звернення: 11.07.2021).

96. Про затвердження форми висновку щодо можливості проведення переговорів, форм звітів та встановлення строків звітності : Наказ Державної служби експортного контролю України від 5 листоп. 2009 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0994-09#Text> (дата звернення: 11.07.2021).

97. Про затвердження Порядку розгляду справ про порушення юридичними особами вимог законодавства в галузі державного експортного контролю : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 лют. 2013 р. № 1490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-14#Text> (дата звернення: 11.08.2021).

98. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в галузі державного експортного контролю : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 27 листоп. 2014 р. № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0304-14#Text> (дата звернення: 13.07.2021).

99. Про затвердження Інструкції щодо заповнення заяви про отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі

України від 23 січ. 2019 р. № 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0174-19#Text> (дата звернення: 13.06.2021).

100. Терещенко М. М. Взаємозв'язок державного та громадського контролю як інструмент реалізації публічного управління : дис. ... канд. наук. з держ. управ. : спец. 25.00.02 / Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ, 2020. 202 с.

101. Вплив Укроборонпрому на імпорт / експорт озброєння та військової техніки. *Реанімаційний пакет реформ* : вебсайт. URL: <https://rpr.org.ua/news/vplyv-ukroboronpromu-na-import-eksport-ozbrojennya-ta-vijskovoji-tehniku/> (дата звернення: 09.06.2021).

102. Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 1999 року № 1228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-99-%D0%BF#Text/> (дата звернення: 09.07.2021).

103. Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

104. Про особливості управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу : Закон України № 3531-VI від 16 черв. 2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 4. С. 23.

105. Більбіт О. Л. Державний контроль за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / СумДУ. Суми, 2017. 249 с.

106. Гнасевич Н. В. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Філософія» - Західноукраїнський національний університет ННІМВ ім. Б. Гаврилишина. Тернопіль, 2020. 137 с.

107. Щерба С. П., Щедрін В. К., Заглада О. А. Філософія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. С. П. Щерби. Київ : МАУП, 2004. 216 с.

108. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН України, 1973. 600 с.

109. Якимчук М. К. Проблеми управління в органах прокуратури України: теорія і практика : монографія. Київ : Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 440 с.

110. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва : Юристъ, 1997. 672 с.

111. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

112. Попович Є. М. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2003. 192 с.

113. Журко В. Ф. Внутриведомственный контроль и социалистическая собственность Москва : Финансы, 1980. 192 с.

114. Шемшученко Ю. С. Державний і громадський контроль у галузі охорони навколишнього середовища. Київ : Товариство «Знання» Української РСР, 1980. 234 с.

115. Пахомов В. В. Адміністративно-правове забезпечення контрольно-наглядової діяльності у сфері земельних відносин : монографія; за заг. ред. А. М. Куліша. Суми : СумДУ, 2016. 549 с.

116. Цивільний контроль за діяльністю міліції: організаційно-правові питання : науково-практичний посібник / за заг. ред. М. І. Іншина, О. М. Музичука, Р. С. Веприцького. Харків : Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2007. 206 с.

117. Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні : навчально-методичний посібник. Одеса : Юридична література, 2003. 104 с.
118. Гуцаленко Л. В., Дерій В. А., Коцур М. М. Державний фінансовий контроль : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 424 с.
119. Бондар А. В. Класифікація державного контролю за організацією та здійсненням господарської діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 100–103.
120. Білуха Т. М. Теорія фінансово-господарського контролю та аудиту : підручник. Київ : Вища школа, 1994. 364 с.
121. Гончрук Т. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Тернопіль, 2014. 272 с.
122. Каламбет С. В., Іванов Ю. В., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
123. Аверинцев С. С., Ильичев Л. Ф. Философский энциклопедический словарь. Москва : Советская Энциклопедия, 1989. 815 с.
124. Явич Л. С. К вопросу о предмете и методе правового регулирования : сб. вопросов общей теории советского права. Москва, 1960. С. 44–66.
125. Сорокин В. Д. Метод правового регулирования. Теоретические проблемы. Москва : Юридическая литература, 1976. 143 с.
126. Витченко А. М. Метод правового регулирования общественных отношений. Саратов, 1974. 456 с.
127. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Богущкий В. В. Адміністративне право : підручник. Харків : Право, 2010. 624 с.
128. Алексеев С. С. Общая теория права : курс в 2 т. Москва. : Юрид. лит. 1982. Т. 2. 360 с.

129. Чуприна Ю. Ю. Щодо сучасної системи методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. № 20. С. 230–233.
130. Карбовський Д. О. Методи адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних органів національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23), т. 3. С. 164–167.
131. Лук'янець Д. М. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. URL: <http://library.univer.kharkov.ua/.../index.php?url=/> (дата звернення: 17.06.2021).
132. Данилова М. В. Роль охоронних і організаційно-управлінських відносин у трудовому праві. *Форум права*. 2013. № 3. С. 162–168.
133. Нашинець-Наумова А. Ю. Методи адміністративно-правового регулювання діяльності корпорацій в Україні. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2012. № 2. С. 56–59.
134. Бліхар М. М. Методи адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 16–21.
135. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 180 с.
136. Савенко О. Е. Контрольная функция государственных органов: дис. ... канд. юрид. наук. Москва., 2004. 195 с.
137. Зырянов С. М. Административный надзор органов исполнительной власти : дис. ... д-ра юрид. наук. : спец. 12.00.14 / Московский государственный университет МВД России. Москва, 2010. 497 с.
138. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР. Москва : Наука, 1981. 300 с.

139. Джус О. А. Міжнародне військове партнерство та його роль у забезпеченні державного суверенітету України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2018. 23 с.

140. Покрещук О. О. Міжнародно-правові аспекти функціонування системи експортного контролю України в контексті забезпечення її національної безпеки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 1. С. 4–10.

141. Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО : Указ Президента України № 72/2021 від 20 лют. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2021#Text> (дата звернення: 15.06.2021).

142. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік № 189/2021 від 11 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2021#Text> (дата звернення: 15.07.2021).

143. Владіміров Т. О. Концептуальні засади розвитку системи експортного контролю України. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2011. № 4. С. 207–213.

144. Неботов П. Г. Міжнародний досвід формування та розвитку систем експортного контролю. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 5. С. 18–24.

145. Довідник з експортного контролю України. Практичні питання для експортерів / Ю. О. Виборнова, та ін. Київ.: КВІЦ, 2016. 327 с.

146. Про затвердження Порядку участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю : Постанова Верховної Ради України № 1072 від 27 груд. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2021).

147. Абакуменко О. В. Особливості міжнародних правових режимів експортного контролю. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1 (9). С. 91–97.

148. Біла книга 2021. Інформаційний бюлетень. *Служба зовнішньої розвідки України* : вебсайт. URL: <https://szru.gov.ua/download/white-book/WB-2021.pdf> (дата звернення: 09.05.2021).

149. Бегма В. Експортний контроль України в контексті світового досвіду. *Національна безпека і оборона*. 2001. № 6. С. 21–27.

150. Бажора А. О. Формування державної політики у сфері військово-технічного співробітництва: міжнародний та державно-правові аспекти. *Експерт*. 2021. № 1 (31). С. 146–160.

151. Спільна позиція Ради 2003/468/СЗБП від 23 червня 2003 року щодо контролю за брокерською діяльністю, пов'язаною з озброєнням.

152. Бовенко О. Я. Реформування системи експортного контролю Європейського Союзу. *Вісник експортного контролю*. 2011. № 4. С. 26–29.

153. Демьохін В. А. Концептуальні засади розвитку системи експортного контролю України. *Вісник експортного контролю*. 2019. № 1. С. 4–9.

154. Квач Я. П., Коваль І. А. Забезпечення розвитку експорту високотехнологічних товарів в умовах зміни векторів зовнішньої торгівлі *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*. 2015. № 819. С. 420–426.

155. Коваль В. В. Стимулювання розвитку експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 27 (1). С. 63–68.

156. Стефінів Лілія. Перспективи офсетної політики України на шляху її інтеграції в НАТО. URL: <https://nato.pu.if.ua/old/journal/2008/2008-29.pdf>. (дата звернення: 09.06.2021).

157. Скляр Н. М. Оцінка сучасного стану експортного контролю України при трансферах товарів подвійного використання. *Вчені записки університету КРОК. Серія: Економіка*. 2013. № 34. С. 212–222.

158. Цвілий С. М., Скляр Н. М., Лоза К. М. Проблеми ідентифікації товарів подвійного використання при перетині митного кордону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4. С. 141–151.

159. Порядок денний асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/news/doc_248012532/UA_15-1%20final.pdf (дата звернення: 19.06.2021).

160. Про оборонні закупівлі : Закон України 808-ІХ від 17 лип. 2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 76. С. 223.

161. Ярусевич Є. Ю. Державні замовники з оборонного замовлення як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13 (26). С. 117–122.

162. Невідома Н. Державне регулювання діяльності у сфері військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. *Збірник наукових праць УАДУ при Президентові України*. 2003. Вип. 2. ч. ІV. С. 139–140.

163. Ярусевич Є. Ю. Деякі особливості правової природи та сутності міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 3 (67). С. 149–152.

164. Статут Державного концерну «Укроборонпром» : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 993 ; ред. станом від 9 грудня 2020 р. № 1229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.06.2021).

165. Шемаєв В. М. Інформаційне супроводження військово-технічного співробітництва України з іноземними державами як інструмент забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка і організація управління*. 2014. № 3 (19)–4 (20). С. 288–292.

166. Бардак В. Регулювання закупівлі, експорту / імпорту озброєнь і військової техніки в Україні. Особливості і шляхи удосконалення. *Доповідь*

Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння : вебсайт. URL: https://ussi.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Badrak_CZDAKR_Dosl.-.docx.pdf
(дата звернення: 09.06.2021).

167. Шемаєв В. М., Бехма В. М., Сидоренко С. М. Пріоритети нової ідеології військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. *Наука і оборона*. 2018. № 5. С. 49–52.

168. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 черв. 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» : Указ Президента України № 372/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733> (дата звернення: 19.06.2021).

169. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2018 року «Про вдосконалення державної політики щодо забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань оборонною продукцією іноземного виробництва, а також сприяння розвитку співробітництва оборонних підприємств України з іноземними партнерами» : Указ Президента України від 26 червня 2018 р. № 185. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/185/2018> (дата звернення: 19.07.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Ярусевич Є. Ю. Визначення мети державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. № 4. С.85–88.
2. Ярусевич Є. Ю. Державні замовники з оборонного замовлення як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13 (26). С. 117–122.
3. Ярусевич Є. Ю. Нормативно-правові основи державної політики у сфері державного експортного контролю. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Державне управління»*. 2018. № 4 (64). С. 202–205.
4. Ярусевич Є. Ю. Принципи державної політики у сфері експортного контролю. *Право та державне управління : збірник наукових праць*. 2019. № 1 (34), т 1. С. 74–87.
5. Ярусевич Є. Ю. Деякі особливості правової природи та сутності міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 3 (67). С. 149–152.
6. Ярусевич Є. Ю. Деякі особливості співвідношення міжнародних та національних режимів експортного контролю. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 369–373.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ярусевич Є. Ю. Деякі питання визначення поняття державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (Суми, 18–19 травня 2018 р.). Суми : Сумський державний університет. 2018. Ч. 2. С. 56–61.

8. Ярусевич Є. Ю. Особливості становлення державної політики в галузі експортного контролю. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 21–22 вересня 2018 р.). Запоріжжя : Запорізький державний університет. 2018. С. 91–95.

9. Ярусевич Є. Ю. Деякі проблеми формування державної політики у сфері державного експортного контролю та шляхи їх вирішення. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (Суми, 23–24 травня 2019 р.). Суми : Сумський державний університет. 2019. Ч. 2. С. 180–184.

Концепція реформування та розвитку державного експортного контролю в Україні

Проблема, яка потребує розв'язання

З огляду на збройний конфлікт на сході України, військову та політичну нестабільність на Близькому Сході, боротьбу за вплив на глобальні фінансові та енергетичні потоки, посилюється глобальна військово-політична нестабільність. Провідні держави збільшують військові витрати, активізують розробку нової зброї, збільшують інтенсивність військових навчань.

Довгострокова загроза з боку держави-агресора та інші радикальні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі безпеки України вимагають створення ефективних механізмів розвитку оборонної промисловості шляхом оперативного забезпечення збройних сил, інших військових частин та правоохоронних органів високоякісною зброєю, військовою та спеціальною технікою.

Однак на шляху до цього стоять не лише обмежені фінансові ресурси держави, а й штучні перешкоди, що створюються правовими нормами у сфері державного експортного контролю міжнародних передач товарів військового призначення та товарів подвійного використання.

На нормативному рівні основні причини неефективності державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання в Україні передбачено наступними стратегічними документами.

Так, Порядком денним асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію, пп. ііі, п. 2.3, операційної частини 3 якого визначено подальше удосконалення ефективної національної системи експортного контролю, контроль за транзитом товарів, пов'язаних із

ЗМЗ, включаючи контроль за кінцевим використанням товарів подвійного використання згідно з відповідними регламентами ЄС, подальше співробітництво у розробленні національних переліків товарів подвійного використання, контроль за нематеріальними передачами технологій, посилення системи експортного контролю, включаючи запобігання та санкції за порушення законодавства у сфері експортного контролю, та взаємодія з промисловістю

Стратегією відродження вітчизняного авіабудування на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 429-р, пунктом 1 Плану заходів щодо реалізації якої передбачено вдосконалення процедури отримання дозвільних документів у сфері державного експортного контролю шляхом внесення змін до Закону України від 20 лютого 2003 року № 549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2020 року «Про основні показники державного оборонного замовлення на 2020 рік та 2021, 2022 роки», введеного в дію Указом Президента України від 27 лютого 2020 року № 59, абзацом п'ятим підпункту 8 пункту 2 якого передбачено внесення змін до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» з метою удосконалення процедур отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки, удосконалення процедур державного експортного контролю.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 № 392/2020, п. 62 Стратегії зазначено, що держава сприятиме зміцненню експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу, активізуватиме військово-технічне співробітництво з іноземними партнерами з метою залучення сучасних

технологій в оборонну та суміжні галузі економіки, а також створенню спільних підприємств та нових робочих місць.

Також, Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», введеного в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, підпунктом «г» пункту 5 якого передбачено необхідність підвищення ефективності функціонування національної системи експортного контролю.

Аналіз вказаних вище нормативних документів дозволяє відмітити наступні перепони ефективності реалізації державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання:

1) недосконала процедура отримання дозвільних документів у сфері державного експортного контролю;

2) недосконала система контролю міжнародних передач технологій;

3) недосконала процедура отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки;

4) відсутність електронної системи у сфері державного експортного контролю;

5) застарілий порядок міжвідомчого узгодження заяв суб'єктів господарювання на право здійснення міжнародних передач товарів військового призначення;

6) відсутність державної програми взаємодії з промисловістю у сфері державного експортного контролю.

За доцільне виокремити також наступні перепони здійснення державного експортного контролю, а саме: 1) недосконала процедура отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту озброєння і військової техніки; 2) особливості державного експортного контролю під час здійснення військово-технічного співробітництва; 3) маркетингова та цінова політика у процесах державного експортного контролю.

З огляду на те, що головною метою державного експортного контролю є забезпечення захисту національних інтересів України, державою мають вживатися заходи щодо спрощення процедур державного експортного контролю в рамках виконання державного оборонного замовленням (оборонних закупівель). Однак, має місце інша ситуація, коли навпаки ускладнюються відповідні процедури, а на державних замовників у сфері оборони (державні замовники) покладаються обов'язки такі ж як і до інших суб'єктів господарювання.

Варто також зазначити про відсутність особливого механізму здійснення державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення в рамках міжурядових угод про військово-технічне співробітництво.

Крім того, Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» розраховувався на мирний період і не передбачають спрощених процедур під час особливого періоду, введення воєнного або надзвичайного стану та проведення антитерористичної операції чи у період проведення операції об'єднаних сил.

Мета і строки реалізації концепції

Метою Концепції є удосконалення нормативно-правової бази та здійснення заходів для підвищення ефективності системи державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Розв'язання проблеми пропонується шляхом забезпечення реалізації державної політики у сфері державного експортного контролю, яка спрямована на удосконалення, спрощення та актуалізацію відповідних правил та процедур.

Розв'язання проблеми має базуватися на підвищенні ефективності державного регулювання у сфері експортного контролю, реалізації монополії держави і посилення державного протекціонізму у сфері військово-технічного співробітництва та експортного контролю із урахуванням актуальним загрозам національній безпеці та оборони. Одночасно головним завданням реформування та розвитку системи державного експортного контролю має бути лібералізація та спрощення процедур для суб'єктів здійснення міжнародних передач.

Першочергово планується проведення огляду та аудиту нормативного регулювання у сфері державного експортного контролю, актуалізація існуючих проблем та напрямків удосконалення.

Крім того, необхідним є проведення аудиту державного управління у сфері експортного контролю з метою удосконалення повноважень та функцій органів державної влади.

З метою формування та реалізації ефективної політики державної підтримки експорту необхідно забезпечити впровадження інституційних, організаційних та нормативних заходів, зокрема:

- лібералізація експортного контролю із орієнтацією на європейські дерегуляційні механізми;
- наближення процедур національного експортного контролю до стандартів ЄС;
- створення електронної системи у сфері експортного контролю;
- актуалізація та нормативна імплементація військово-технічного співробітництва та експортного контролю;
- системне удосконалення та упорядкування та створення взаємопов'язаного законодавства у сфері експортного контролю, військово-технічного співробітництва, оборонних закупівель та законодавства у сфері розроблення та виготовлення озброєння і військової техніки;
- реалізацію офсетних угод під час закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки за імпортом;

- створення максимально сприятливих умов для підприємств оборонно-промислового комплексу України під час реалізації міжнародних проектів у сфері озброєнь і військової техніки;
- за необхідністю створення нормативної бази щодо маркетингової та цінової політики під час здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання;
- забезпечення прогнозованої участі держави під час здійснення міжнародних передач;
- запровадження ліцензування у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки;
- вдосконалення законодавства у сфері залучення інвестицій у розвиток оборонно-промислового комплексу;
- удосконалення контролю за експортом технологій;
- забезпечення комплексної інформаційної підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- удосконалення заходів для забезпечення контролю доставки і перевірки кінцевого використання експортованих товарів військового призначення та подвійного використання;

Пропонується суттєво переглянути процедури отримання повноважень, в залежності від напрямів експортного контролю: 1) контроль за міжнародними передачами в рамках виконання оборонних закупівель, який поширюється на державних замовників та виконавців державних контрактів із оборонного замовлення; 2) контроль за міжнародними угодами у рамках військово-технічного співробітництва за відповідними міжурядовими угодами; 3) контроль за міжнародними передачами оборонної продукції на замовлення іноземних суб'єктів господарювання.

Україна, маючи сотні представництв в іноземних державах володіє широким колом інформації щодо світового ринку озброєння. Безпосередня участь держави в особі органів державної влади, під час здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом,

сприятиме утворенню її авторитету на міжнародній арені та прозорості здійснення міжнародного військово-технічного співробітництва.

Очікувані результати

Реалізація Концепції дасть змогу удосконалити систему державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Результатом реалізації Концепції стане ефективна система державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, яка здатна забезпечувати неухильне дотримання Україною міжнародних зобов'язань, забезпечувати національну безпеку та оборону держави та підтримувати на сталому рівні сектор оборонної промисловості.

Обсяг фінансових ресурсів

Фінансування заходів, спрямованих на реалізацію Концепції, здійснюватиметься за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел.

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету

«» А.М. Черноус

«» 2021 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Ярусевича Євгенія Юрійовича «Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – директор ННІ права, д.ю.н., професор, заслужений юрист України
Куліш А. М.

Члени комісії – д.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Кобзєва Т. А.;

– д.ю.н., доцент, професор кафедри АГПФЕБ Старинський М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Ярусевича Євгенія Юрійовича на тему «Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дисертаційного дослідження Ярусевича Євгенія Юрійовича на тему «Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю товарів військового

призначення та подвійного використання» мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідницької роботи «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474) та «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317), які розробляються в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

А. М. Куліш

Члени комісії

Т. А. Кобзева

М.В. Старинський

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601, тел./факс: (044) 226-34-31, тел. 256-99-05
www.ssu.gov.ua, e-mail: sbu_cu@ssu.gov.ua Код ЄДРПОУ 00034074

19.09.2018 № 16/3464

На № 26322/3/1-18 від 04.09.2018

**Міністерство економічного
розвитку і торгівлі України**

Щодо погодження проекту закону

У зв'язку з резолюцією Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Кубіва (до листа державного підприємства “Державне Київське конструкторське бюро “Луч” від 20.08.2018 № 23-31/2737) Службою безпеки України опрацьовано проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом” (далі – проект Закону) та повідомляється наступне.

Зазначеним проектом Закону пропонується створення законодавчої бази для надання державним замовникам повноважень на здійснення імпорту продукції оборонного призначення.

Водночас, у 2018 році Мінекономрозвитку вже був розроблений проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом”, який при врегулюванні аналогічних повноважень державних замовників, на наш погляд, має більш комплексний підхід та узгоджений із заінтересованими органами державної влади.

Враховуючи викладене та підтримуючи необхідність вдосконалення законодавства у сфері здійснення імпортних закупівель товарів, робіт і послуг в інтересах державних замовників з оборонного замовлення за зовнішньоекономічними контрактами, пропонуємо подальшу роботу із врегулювання зазначеного питання здійснювати в рамках підготовленого Мінекономрозвитку законопроекту.

Перший заступник Голови Служби

П. Демчина

05
213
Рященко О.О.
271-70-75

М2 Мінекономрозвитку
Вх. № 05/65759-18 від 21.09.2018 12:22:02

Згідно з оригіналом

Міністерство оборони України
№ 220/5351 від 18.09.2018 14:15:39 арк. 1**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ**Повітрофлотський проспект, 6 м.Київ, 03168 Тел.: (044) 234-71-52 Факс: (044) 226-20-15
E-mail: kabmin_doc@mil.gov.ua Код ЄДРПОУ 0003402218.09.2018 № 220/5351Міністерство економічного розвитку
і торгівлі України

На № 26322/3/1-18 від 04.09.2018

На виконання доручення Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України у Міністерстві оборони України (далі – Міноборони) опрацьовано проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом” (далі – проект закону), який розроблено Державним підприємством “Державне Київське конструкторське бюро “Луч”, та повідомляється про таке.

Зазначений проект закону не передбачає врегулювання всіх необхідних повноважень Міноборони, як державного замовника, щодо закупівлі товарів, робіт та послуг військового призначення і подвійного використання за імпортом.

Водночас, у травні цього року Міноборони розглянуто та погоджено без зауважень проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом”, який підготовлено Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (вих. № 220/2690 від 08.05.2018) та схвалений Урядом.

Враховуючи зазначене, пропонується пропозиції Державного підприємства “Державне Київське конструкторське бюро “Луч” щодо підготовки проекту закону взяти до уваги.

Заступник Міністра оборони України
генерал-лейтенант

І.ПАВЛОВСЬКИЙ

Ігор Чемоданов 454 74 46

001575 *

s. 51-2018

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ
(ДЕРЖЕКСПОРТКОНТРОЛЬ)

04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 19-21, тел. (044) 482-58-34, тел. факс (044) 462-49-70
E-mail: general@dsecu.gov.ua, сайт: http://www.dsecu.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 00010300

№ _____ від _____ на № 26322/3/1-18 від 04.09.2018

Міністерство економічного
розвитку і торгівлі України

На виконання доручення Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України Кубіва С.І. від 04.09.2018 № 263322/3/1-18 до листа державного підприємства "Державне конструкторське бюро "Луч" від 20.08.2018 № 23-31/2737 повідомляємо.

Держекспортконтролем в межах своєї компетенції було опрацьовано проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом", надісланий на погодження листом Мінекономрозвитку від 05.05.2018 № 2732-1-/18495-03, та погоджено його без зауважень.

Додаток: копія листа Держекспортконтролю щодо погодження проекту Закону України від 07.05.2018 № 1670/23-18 на 3 арк. в 1 прим.

Виконуючий обов'язки
Голови

Ігор САВУЛА

Наталія Вискірко
462-48-41

М2 ДСЕКУ
№3441/23-18 від 19.09.2018

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ
(Держекспортконтроль)

вул. Кирилівська, 19-21, м. Київ, 04080, тел. (044) 482-58-34, факс (044) 462-49-70,
E-mail: general@dsecu.gov.ua, Web: <http://www.dsecu.gov.ua>, Код ЄДРПОУ 00010300

Міністерство економічного
розвитку і торгівлі України

Щодо погодження
проекту Закону України

Держекспортконтроль в межах своїх повноважень опрацював проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом", надісланий на погодження листом Мінекономрозвитку від 05.05.2018 № 2732-10/18495-03, та погоджує його без зауважень.

- Додатки: 1. Завізований останній аркуш проекту Закону України на 1 арк. в 1 прим.
2. Копія розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 № 512 "Про призначення Савули І.М. виконуючим обов'язки Голови Державної служби експортного контролю України" на 1 арк. в 1 прим., тільки на адресу.

Виконуючий обов'язки Голови

І.М. Савула

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного університету

С. В. Леонов

« 12 » березня 2021 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження
Ярусевича Євгенія Юрійовича «Адміністративно-правове регулювання
державного експортного контролю товарів військового призначення та
подвійного використання» на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – директор ННІ права, д.ю.н., професор, заслужений юрист України
Куліш А. М.

Члени комісії – д.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Кобзева Т. А.;

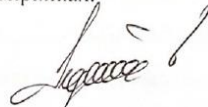
– д.ю.н., доцент, професор кафедри АГПФЕБ Старинський М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Ярусевича Євгенія Юрійовича «Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання» та їх використання в освітньому процесі з дисципліни «Адміністративне право» кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Ярусевичем С. Ю. дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання державного експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання, мають комплексний характер і використовувалися під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисципліни «Адміністративне право».

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

А. М. Куліш

Члени комісії

Т. А. Кобзева

М.В. Старинський